

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**1945-1950 YILLARI ARASI SOSYO-EKONOMİK HAYAT VE
KÖYLÜ ÇİFTÇİ SORUNLARI (ORTA ANADOLU ÖRNEĞİ)**

KÜBRA DEMİR

Danışman : Prof. Dr. Şerif DEMİR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Recep BÜYÜKTOLU

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mehmet KILDIROĞLU

KASTAMONU-2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Kübra DEMİR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1945-1950 YILLARI ARASI SOSYO-EKONOMİK HAYAT VE KÖYLÜ ÇİFTÇİ SORUNLARI (ORTA ANADOLU ÖRNEĞİ)

KÜBRA DEMİR

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: PROF. DR. ŞERİF DEMİR

Bu tez çalışması, İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmadığı halde savaşın tüm ekonomik hezimetini yaşamış olan Türkiye'nin, özellikle 1945-1950 yıllarındaki sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Söz konusu dönem, Türkiye'nin savaş sonrası yeniden yapılanma süreci, çok partili siyasi hayata geçiş ile birlikte sosyal ve ekonomi politikalarında köklü değişiklikleri barındırması açısından önemli bir dönemdir. Özellikle Orta Anadolu örneği üzerinden savaş döneminde iyice yoksullaşmış olan köylü-çiftçi kesimin yaşamış olduğu sosyo-ekonomik sıkıntılar dönemin politikalarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, 1945-1950 yılları arasında Orta Anadolu illerinde yürütülen tarım, hayvancılık ve sanayi faaliyetleri incelenmiştir. Bu çalışma sayesinde, dönem basımlarını ve resmî belgeleri taramak, akademik çalışmaları incelemek; ilgi duyduğum bir dönemi daha detaylı öğrenme fırsatı vermiştir. Ayrıca çalışırken kullanmış olduğum bu materyaller akademik gelişimime katkı sağlamıştır. Bu tezin, Türkiye'nin yakın tarihindeki siyasal hayata ve kırsal kesimde yaşayan halkın sosyo-ekonomik yapısına ilgi duyan araştırmacılara katkı sağlaması en büyük temennimdir.

ANAHTAR KELİMELEER: Orta Anadolu, Köylü-Çiftçi, Ekonomi, Eğitim, Tarım, Nüfus.

Ekim 2025, 125 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

SOCIO-ECONOMIC LIFE AND PEASANT FARMER PROBLEMS BETWEEN 1945-1950 (CENTRAL ANATOLIA EXAMPLE)

KÜBRA DEMİR

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF HISTORY

SUPERVISOR: PROF. DR. ŞERİF DEMİR

This thesis is the product of an effort to understand the social, political, and economic structure of Turkey during the years 1945–1950 — a country that did not participate in the Second World War directly but nevertheless experienced all the economic devastation of it. The period in question is significant in that it encompasses Turkey’s post-war reconstruction process and the transition to a multi-party political life, along with profound changes in its social and economic policies. In particular, based on the case of Central Anatolia, the socio-economic difficulties experienced by the peasant and farmer classes — who had become impoverished during the war years — were evaluated together with the policies of the period. Agricultural, livestock, and industrial activities carried out in the provinces of Central Anatolia between 1945 and 1950 were examined within this framework. Through this study, reviewing periodical publications and official documents, as well as examining academic works, has provided me with the opportunity to learn in greater detail about a period I am deeply interested in. Furthermore, the materials I used while conducting this research have contributed to my academic development. My greatest wish is that this thesis will contribute to researchers interested in Turkey’s recent political history and the socio-economic structure of the rural population.

KEYWORDS: Central Anatolia, Peasant–Farmer, Economy, Education, Agriculture, Population

October 2025, 125 Page

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, 1945-1950 yılları arası savaş sonrası yeniden yapılanma yoluna giden ve çok partili siyasi hayata geçiş yapmış olan Türkiye'nin özellikle Orta Anadolu örneği üzerinden kırsal kesimde yaşayan köylü-çiftçi halkın sosyo-ekonomik sorunları ele alınmış, dönemin siyasi politikalarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Türkiye'nin yakın tarihinde yaşanan ekonomik ve siyasi problemler incelenerek yapılan tarımsal dönüşümün sonuçları belirtilmiştir. Bu çalışma ile Türkiye'nin yakın tarihine ve kırsal sosyo-ekonomisine ilgi duyan araştırmacılara katkı sağlamak hedeflenmiştir. Tez çalışmamın planlanması ve yürütülmesi süreçlerinde yardımını esirgemeyen tez danışmanım saygıdeğer Prof. Dr. Şerif DEMİR'e, Kastamonu'da kaldığım süreçlerde desteğini esirgemeyen, bana evlerini açan dostum Duygu GÜNEY ve saygıdeğer ailesine, sevgilerini ve ilgilerini hayatım boyunca hissettiren kıymetli aileme sonsuz teşekkür ederim.

Kübra DEMİR

Kastamonu, 2025

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ.....	vii
TABLolar DİZİNİ	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	1
2. ORTA ANADOLU (İÇ ANADOLU) BÖLGESİ VE İLLERİ	11
2.1 Ankara	14
2.2 Konya	17
2.3 Eskişehir	21
2.4 Kayseri.....	24
2.5 Sivas	27
2.6 Niğde	30
2.7 Çankırı.....	33
2.8 Yozgat	35
2.9 Kırşehir.....	39
2.10 Orta Anadolu’da Eğitim	42
2.10.1 Halkevleri.....	52
2.10.1.1 Orta Anadolu’da açılan ve faaliyet gösteren halkevleri.....	53
2.11 Orta Anadolu Bölgesi Sağlık Alanında Gelişmeler	61
3. 1945-1950 YILLARI ARASI SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN ORTA ANADOLU.....	66
3.1 Orta Anadolu’da Sanayii, Tarım ve Hayvancılık	66
3.2 Orta Anadolu’da Sanayi Faaliyetleri	99
4. SONUÇ	109
KAYNAKLAR	111
EKLER.....	120
EK A Kayseri Halkevi Binası	121
EK B Kayseri Halk Evi’nin Düzenlemiş Olduğu Kayak Sporu	122
EK C Sivas Halkevi Binası	123
EK D 19 Ocak Türkiye’de Kabul Edilen Acil Durum Yasası.....	124
EK E 1940 Türkiye Çiftçileri Hibe Fonları	125

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1 İç Anadolu bölgesindeki iller.....	13
--	----

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1 Yıllar içerisinde alınan yardım miktarı	7
Tablo 1.2 Oy oranları	8
Tablo 2.1 İç Anadolu'da üretilen sebzeler	12
Tablo 2.2 Ankara ilçeleri yüz ölçümü ve köy sayıları	14
Tablo 2.3 1945 yılı Ankara il/ilçe erkek-kadın nüfus sayımları	15
Tablo 2.4 1950 yılı Ankara ili ve ilçeleri itibariyle şehir ve köy nüfus sayımları	15
Tablo 2.5 Konya ili 1945-1950 nüfus bilgisi	18
Tablo 2.6 1945 yılı Konya il ve ilçeleri şehirde ve bucak/muhtarlıklarda erkek- kadın nüfus sayımı	18
Tablo 2.7 Konya il/ilçe şehir ve köy nüfusu, yüz ölçümü, km başına nüfus	19
Tablo 2.8 1945 yılı Konya ili kadın-erkek sakat/sağlam nüfus verileri	20
Tablo 2.9 Eskişehir 1945-1950 yılları nüfus sayımı	22
Tablo 2.10 Eskişehir ve ilçeleri kadın-erkek nüfus sayımları	22
Tablo 2.11 Eskişehir il/ilçe şehir ve köy nüfusu, toplam nüfus, yüz ölçümü, km başına nüfus	23
Tablo 2.12 1945-1950 yılları Kayseri vilayeti ve kazaları itibariyle şehir ve köy nüfusları, yüz ölçüsü	25
Tablo 2.13 1945 yılı Kayseri il/ilçe şehir-bucak erkek/kadın nüfus sayımı	25
Tablo 2.14 1945 yılı Sivas il/ilçe bazlı şehirde-bucak ve muhtarlıklarda kadın- erkek nüfus sayımı	29
Tablo 2.15 1945-1950 yılları Sivas vilayeti ve kazaları itibariyle şehir ve köy nüfusları, yüz ölçümü	29
Tablo 2.16 Niğde 1945-1950 nüfusu ve kilometrekare başına nüfus	31
Tablo 2.17 1945 yılı Niğde il/ilçe şehir-bucak ve muhtarlıklarda nüfus sayımı, yüzey ölçüsü, nüfus yoğunluğu	32
Tablo 2.18 1945-1950 yılları Niğde vilayeti ve kazaları itibariyle şehir ve köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu	32
Tablo 2.19 1945 Çankırı il/ilçe şehir ve muhtarlık nüfusu, yüzey ölçü, nüfus yoğunluğu	34
Tablo 2.20 Çankırı 1945-1950 nüfus, yüz ölçüsü ve nüfus yoğunluğu	34
Tablo 2.21 Çankırı 1945-1950 şehir, bucak ve köy nüfusu, yüz ölçümü, km başına nüfus	34
Tablo 2.22 1945 Yozgat il/ilçe şehirde, bucak ve muhtarlıklarda erkek-kadın nüfus sayımı	36
Tablo 2.23 Yozgat 1945-1950 yılları nüfus sayımı, yüz ölçümü, nüfus yoğunluğu	37
Tablo 2.24 1945-1950 Yozgat il/ilçe itibariyle şehir ve köy nüfusu, nüfus yoğunluğu	38
Tablo 2.25 1945 yılları Kırşehir il/ilçeleri şehirde, bucak ve muhtarlıklarda kadın-erkek nüfusu	40
Tablo 2.26 1945-1950 yılı Kırşehir şehir ve köy nüfusu, yüz ölçümü, km başına nüfus	40
Tablo 2.27 İç Anadolu illerinde bulunan halkevleri	53

Tablo 3.1 Orta Anadolu nüfusun iller ve meslek grupları itibariyle ayrılışı (kadın/erkek toplam)	69
Tablo 3.2 Orta Anadolu illerinde 1945’li yıllarda ziraat alanında çalışan nüfus (15-64 yaş grubu)	70
Tablo 3.3 1949 yılı Orta Anadolu illeri topraklarının hektar olarak bölünüşü	72
Tablo 3.4 1949-1950 Orta Anadolu illeri hububat ekilişleri (hektar)	73
Tablo 3.5 Ankara ili ekilen saha, alınan mahsuller	74
Tablo 3.6 Ankara ilinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayısı.....	75
Tablo 3.7 Konya ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı.....	76
Tablo 3.8 Konya ili yıllara göre hayvanlar ve sayıları.....	78
Tablo 3.9 Eskişehir ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı	79
Tablo 3.10 Eskişehir ili yıllara göre hayvan sayıları	80
Tablo 3.11 Çankırı ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı	82
Tablo 3.12 Çankırı ili yıllara göre hayvan sayıları	83
Tablo 3.13 Kırşehir ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı	84
Tablo 3.14 Kırşehir il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayıları	86
Tablo 3.15 Kayseri ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı.....	88
Tablo 3.16 Kayseri il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayıları.....	89
Tablo 3.17 Niğde ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı.....	90
Tablo 3.18 Niğde il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayıları	92
Tablo 3.19 Yozgat ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı.....	93
Tablo 3.20 Yozgat il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre miktarı.....	95
Tablo 3.21 Sivas ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı.....	96
Tablo 3.22 Sivas ilinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre miktarı	98

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
ed.	: editör
II	: İkinci (Roma rakamı – örn. II. Dünya Savaşı)
IMF	: Uluslararası Para Fonu
MEC	: Middle East Command
MEDO	: Orta Doğu Savunma Örgütü
MP	: Millet Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜDEMSAŞ	: Türkiye Demiryolu Makinaları Sanayi A.Ş.
UNRRA	: United Nations Relief and Rehabilitation Administration
vd.	: ve diğerleri

1. GİRİŞ

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen büyük ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldı. Savaşın getirdiği buhranlı günler halkı ve devleti çıkmaza sürüklemiş; “savaşa girme” ihtimali nedeniyle ülke, geniş çaplı ekonomik tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu dönemde temel tüketim mallarının dahi karaborsaya düşmesi, yokluk ve kıtlığın derinleşmesine neden olmuş; aynı zamanda fırsatçılığın artmasına zemin hazırlamıştır.¹

Dönemin iktidarı olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), ekonomik sıkıntılara çözüm bulmak amacıyla olağanüstü yasalar çıkarmıştır. Savaşın Türkiye'yi şiddetli iktisadi zorluklara uğratması nedeniyle iktisadi hayata devlet müdahalesi söz konusu olmuştur.² Bu müdahaleler ABD basınında da yer almıştır.

The New York Times'ın 3 Ocak 1940 yazısında;

“Türkler Ekonomik Savunma Planı” adlı başlıklı yazısında, “Ankara, 2 Ocak'ta Halk Partisi'nin meclis grubu, bugün Türkiye'nin ekonomik savunmasıyla ilgili bir yasa tasarısını onayladı. Meclise sunulacak tedbir spekülörlere yönelik cezaları da içeriyor. Önerilen yasa, genel seferberlik veya savaş tehdidi durumunda hükümete geniş yetki verecek.”³

The New York Times'ın 3 Ocak yazısından sonra, 19 Ocak'ta “Ankara Hükümeti Savaşta veya Krizde Tam Yetkilere Sahip Olacak” başlıklı yazısında;

“Ankara'daki Meclis, hükümete ekonomik meselelerde olağanüstü yetkiler veren acil durum yasasını bugün tartışmayı tamamladı. Bu yasa, savaş veya kriz durumunda uygulanacak. Yeni yasanın etkileri oldukça geniş kapsamlıdır ve ulusal acil durumlarda hükümete diktatöryal yetkiler tanımaktadır. Yalnızca ülkenin ekonomik faaliyetlerinin neredeyse tamamını kapsamakla kalmaz, aynı zamanda grev veya sabotaj gibi ulusal çıkarların etkin şekilde korunmasını engelleyebilecek girişimlerle de mücadele eder. Suçlar, sıkıyönetim mahkemeleri veya olağanüstü mahkemelerde yargılanacaktır. Oylamanın ardından Başbakan Refik Saydam, yasayı büyük bir dikkat ve ölçülülükle, yalnızca ülkenin güvenliğinin tehlikede olduğu durumlarda kullanacaklarını Meclis'e ifade etti. Saydam, Türkiye'nin sınırlarını ve düzenini güvence altına alarak mükemmel bir düzen ve güvenliğe sahip olduğunu, bunun basın tarafından büyük bir takdirle

¹ Alev Gözcü, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler,” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 62 (2018): 89.

² Mehmet Korkud Aydın, “Millî Korunma Kanunu'nun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 29, 1 (2019): 416.

³ “Turks Plan Economic Defense,” *The New York Times*, January 3, 1940, 4.

karşılandığını söyledi. Türk halkının dünyanın her yerinden gösterilen sempatiye duyduğu minnettarlığı ifade etti...”⁴

Hükümet olağan üstü durumlar için geniş yetkiler elde etmiş, bu yetkilerin ülkenin güvenliğini ve düzenini koruma amacıyla dikkat ve ölçülülükle kullanacağını belirtmiştir. Türkiye’nin bu tutumu iç düzeni korurken uluslararası arenada daha güçlü bir konuma gelmesine katkı sağlamıştır.

Devletin ilk müdahalesi, Başbakan Refik Saydam’ın imzasıyla 18 Ocak 1940’ta kabul edilen Milli Korunma Kanunu olmuştur. Bu kanun ile hükümete olağanüstü geniş yetkiler verilerek savaş ekonomisi uygulaması başlamıştır.⁵ Refik Saydam, bu kanunun geçmişte yaşanan ekonomik sıkıntıların tekrarlanmaması için uygulanması gerektiğini ifade etmiştir.⁶ Kanunun amacı, temel tüketim mallarında yaşanan kıtlık nedeniyle oluşan sıkıntıları gidermek ve karaborsacılığı önlemektir. Böylelikle hükümet, daha önce müdahil olamadığı iktisadi alanları doğrudan kontrol altına almıştır. Ancak kanun uygulamaları, büyük ölçekli işletmeleri korurken küçük işletmeleri olumsuz etkilemiştir.⁷

The New York Times’da 10 Temmuz 1940’ta “*Türkiye Çiftçilere Hibe Fonları*” başlığında

“9 Temmuz Ticaret Bakanlığı, Türkiye Tarım Bakanlığı’nın ihtiyaç sahibi çiftçilere yönelik tarım aletleri, gübre ve tohum alımı için toplam 3 milyon 420 bin lira tutarında olağanüstü hibe aldığını bildirdi”⁸

Alınan tüm tedbirlere rağmen kanun, istenen başarıyı sağlayamamış; fırsatçılığın arttığı ve hükümete karşı tepkilerin yükseldiği bir dönem yaşanmıştır. Polis marifetiyle alınan sert önlemler ise kamuoyunda olumsuz bir izlenim yaratmıştır. Tüm olumsuz sonuçlarına rağmen kanunun varlığı 1960 yılına kadar devam etmiştir. 1942 yılına gelindiğinde ekmek, üretim yetersizliği ve ulaşım sıkıntıları nedeniyle karneye

⁴ “Ankara Government to Have Full Powers in War or Crisis,” *The New York Times*, January 19, 1940, 12.

⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984), 295; Şerif Demir, “Modern Türkiye’de Siyasal Yaşam ve Demokrasi”, *Modern Türkiye Tarihi*, (Ankara: Pegem Akademi, 2019), 176

⁶ Aydın, “Millî Korunma Kanunu’nun Hayata Geçirilişi,” 416.

⁷ İbrahim Mert Öztürk, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Millî Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi,” *Tarih Araştırmaları Dergisi* 32, 54 (2013): 138–144.

⁸ “Turkey Grants Funds to Farmers,” *The New York Times*, July 10, 1940, 34.

bağlanmıştır. Önce Ankara’da, daha sonra İstanbul’da uygulamaya konulan ekmek karnesi sistemi, karaborsayı önlemeyi amaçlamıştır. Aynı yıl Milli Korunma Kanunu’nda yapılan düzenlemelerle sanayi ve tarım sektörlerinde üretilecek ürünlerin türü ve miktarı hükümet tarafından belirlenmiş ve uygulanmıştır. Böylece talebi sınırlamak amacıyla “tayinlama” sistemine geçilmiş, ancak bu durum ekonomik işleyişi daha da bozmuştur. 1942 yılında Başbakan Refik Saydam’ın vefatı üzerine Şükrü Saraçoğlu başbakanlığa getirilmiştir. Yeni hükümet, özel sektör ile hükümet arasındaki sorunları gidermeye yönelik bir politika benimsemiş; temel tüketim mallarının üretimi üzerindeki devlet kontrolünü azaltmaya çalışmıştır. Ancak bu gevşeme, özel sektörün fiyatları fahiş düzeyde artırmasına sebep olmuş ve hükümet, yeni bir yasa çıkarma zorunluluğu hissetmiştir.⁹

“16 Mayıs 1942’de “*Türkler Buğdayı Koruyor Ürün Katı Şekilde Kontrol Edilecek ve Dağıtım Yönetilecek*” başlığıyla;

“15 Mayıs Türk hükümeti, geçen yıl yaşanan kıtlık göz önüne alınarak, buğdayın korunması için katı önlemler alıyor. Bu kıtlık, ekmek tayinlerinin daha da azaltılmasını gerektirmişti, bugün buradan öğrenildi. Ankara’dan bildirildiğine göre, tüm buğday üreten bölgelerde devlet yetkilileri, her çiftçinin hasadını kaydedecek ve dağıtım kontrol altına almak için bunu engelleyecek. Tayinlama, köylerde ve kasabalarda halk birlikleri tarafından denetlenecek, diye eklendi.”¹⁰

The New York Times’in yazıları, Türkiye’nin ekonomik durumu, hükümet politikalarını ve kıtlık ile mücadele çabaları dönemin koşullarını yansıtmaktadır.

1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu, savaş döneminde haksız kazanç elde edenleri vergilendirerek ve özellikle gayrimüslimlerin ticaretteki etkinliğini azaltarak Türklerin ekonomik alanda güçlenmesini amaçlamıştır. O dönemin tanınmış gazetecilerinden Faik Ahmet Barutçu, Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun kapalı oturumda yaptığı konuşmayı şöyle aktarmıştır: “*Bu kanun aynı zamanda bir devrim kanunudur. Bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsat karşısındayız. Piyasamıza engel olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak, Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz.*” Kanuna göre vergi ödemekle yükümlü olanlar; savaş zamanı haksız kazanç sağlayan Müslümanlar, gayrimüslimler, dönmeler ve ecnebler

⁹ Öztürk, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Olağanüstü Ekonomik Kararlar,” 138–144.

¹⁰ “Turks Safeguard Wheat,” *The New York Times*, May 26, 1942, 6.

olarak dört gruba ayrılmıştır. Ancak vergi oranlarının kanunda açıkça belirtilmemesi, belediyeler, memurlar ve ticaret odası komisyonlarına geniş takdir yetkisi tanınmış; bu durum da zamanla vergi uygulamalarında dengesizliklere ve keyfi uygulamalara yol açmıştır. Vergi borcunu ödeyemeyenler Aşkale çalışma kampına gönderilmiş; burada çalıştırılanlardan bazıları (çoğunlukla yaşlılık ve hastalık gibi nedenlerle) hayatını kaybetmiştir. Savaş giderlerini karşılamak amacıyla tek seferlik vergi alımı, Avrupa ülkelerinde de uygulanmış olmasına rağmen, Türkiye’deki uygulamada Müslümanlarla gayrimüslimler arasında kayırmacılık yapıldığı algısı oluşmuş ve vergi oranlarının belirsizliği tepkilere neden olmuştur.¹¹

12 Eylül 1943’te “Ankara’daki Vergi Diplomatik Sorunları Gündeme Getirdi” başlığıyla da

“Beklendiği üzere, Türkiye’nin sermaye vergisinin (Varlık Vergisi) uygulanması ve bu uygulamanın azınlıklar, yabancı işletmeler ve bireysel ilişkiler üzerindeki etkisi, diplomatik çevrelerde belirgin yankılar uyandırmıştır. Müttefiklerin bakış açısına göre, Varlık Vergisi’nin, Birleşmiş Milletler’in henüz Kuzey Afrika’yı fethetmek için çoğu araca sahip olmadığı ve Almanların Stalingrad’ı ele geçiremeyeceğinin kesin olmadığı bir dönemde tasarlandığını hatırlamak gerekir. Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’nin aktif müttefiki konumunda bulunmaktaydı ve hâlâ Almanya ile dostane bir ilişki sürdürüyordu. Bu nedenle, Varlık Vergisi’nin uygulanmasının Türk Hükümeti’ni provoke etmeyeceği düşünülmekteydi. Bu bağlamda Yunan Büyükelçiliği, Varlık Vergisi’nin diğer ulusal ve dini azınlıklarla birlikte Yunan vatandaşlarını etkilediği gerekçesiyle, Türk Hükümeti’ne en güçlü ve sert şekilde itiraz eden taraf olmuştur. Diplomatik Sınırlamalar ve Lozan Anlaşması İddiaları Anglo-Amerikan diplomatik eylemlerinin sınırlı olduğu, bu sebeple Varlık Vergisi’ne resmen tepki gösterilmediği, ancak bu verginin yalnızca bu ülkelerin vatandaşlarını etkilediği durumlarda bir istisna yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı yabancı şirketler, Varlık Vergisi’ni Lozan Antlaşması’nı ihlal eden bir düzenleme olarak değerlendirmiştir. Bu iddialar, hem verginin kendisinin sermaye vergisi olarak nitelenmesi hem de hesaplama yönteminin adil bulunmaması gibi gerekçelere dayanmaktadır. Lozan Antlaşması’nın 12. Maddesi’nde, hiçbir azınlığın serveti üzerindeki yükümlülüklerin diğer vatandaşlardan farklı olamayacağı belirtilmektedir. Bu nedenle, bu maddenin ihlal edildiği öne sürülmüştür. Buna rağmen, konuyla ilgili uzmanların yaptığı hukuki incelemeler, bir itiraz için bir dayanak bulunmadığı yönünde karar alınmasına yol açmıştır.¹²

The New York Times’a göre, Varlık Vergisi’nin azınlıkların ekonomik hayatını hedef alan ayrımcı bir araç olduğunu ve politikanın ciddi toplumsal ve ekonomik sonuçlara yol açtığını yazmıştır.

¹¹ Ahmet Kızılkaya, “Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi,” *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 5, 12 (2016): 89–91.

¹² “Ankara Tax Raises Diplomatic Issues,” *The New York Times*, September 12, 1943, 46.

The New York Times 6 Aralık 1943'te "Türkiye Borçlularını Serbest Bıraktı" başlığı ile

"Ankara, 3 Aralık, Dün gece yayınlanan ve Aşkale ağır çalışma kampındaki tutukluların serbest bırakılmasını emreden bir hükümet kararnamesi, yalnızca Hükümete borcu olan ve Maliye Bakanlığı'nın özel bir komisyonu tarafından konulan sermaye vergisinin bir kısmını ödeyen kişiler için geçerlidir. Bu kişiler, değerlendirmenin bir kısmını ödeyerek iyi niyetlerini kanıtladıktan sonra, işlerine geri dönmek ve borçlarının kalanını ödemek üzere serbest bırakılacaklardır. Ancak, borçlarını ödemek için hiçbir çaba göstermezlerse, kendilerine karşı "uygun" yasa uygulanacaktır. Aşkale tutuklularının çoğu borçludur. Kararname, hiçbir şey ödemeyi reddedenlerden bahsetmemiştir ve bu nedenle kampta kalacakları varsayılmaktadır."¹³

Bu durumun yabancı basınlarda çok fazla yer almasının da etkisiyle, Kanun, 16 aylık bir uygulama sürecinin ardından 15 Mart 1944 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Hem Türk halkının hem de yabancı devlet ve azınlıkların tepkilerini azaltabilmek amacıyla Toprak Mahsulleri Vergisi 7 Haziran 1943'te 4429 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir.¹⁴ Toprak Mahsulleri Vergisi, savaş yıllarındaki ekonomik sıkıntıların ağırlığını köylünün sırtına yüklemiştir. Köylü, ürünün %10-12'sini bu vergi kapsamında devlete vermek zorunda kalmıştır. Çoğu zamanda elindeki tüm mal varlığını satarak geçimini sağlamak için büyük çiftliklere ırgat olarak çalışmak zorunda bırakılmıştır. Devletin bu tutumu halk üzerinde derin etkiler yaratmış, ekonomik sıkıntılar nedeniyle köylü ve işçi sınıfında hoşnutsuzluklar artmıştır. Devletin bu vergilendirme politikasını sürdürmesi, çok partili siyasi hayata geçişte halkın yönelimini de etkilemiştir. Özellikle köylü ve işçi kesimi devletin yükünü hafifleteceğine inandıkları herhangi bir partiyi "kurtarıcı" olarak görmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin bir milyonu aşkın farkla iktidara gelmesinde devletin halka yüklediği vergilerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.¹⁵

1945-1950 yıllarına gelindiğinde, Türkiye'nin dış borçlanmaya yöneldiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nden yardım talebinde bulunmuştur. The New York Times'da Türkiye'nin kredi beklentisine dair

¹³ "Turkey Frees Debtors," *The New York Times*, December 6, 1943, 14.

¹⁴ Ş. Ertan Çomaklı, Fatih Koç ve Kürşad Emrah Yıldırım, "Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Toprak Mahsulleri Vergisi," *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi* 4, 2 (2012): 63.

¹⁵ İsmail Cem, *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 262.

yazılar şu şekilde yer almıştır: 30 Aralık 1945'te kredi talebi için, “*Türk Burada Kredi Arayacak*” başlığıyla,

“Ankara, Türkiye, 29 Aralık Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer, Türkiye'nin 300 milyon dolarlık kredi almayı umduğu görüşmeleri yürütmek üzere yakında ABD'ye gidecek.”¹⁶

ABD ile yapılan uzun görüşmelerin ardından 12 Temmuz 1947 tarihinde Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye, 100 milyon dolarlık bir yardım almıştır. Ancak bu yardım, ülkenin ihtiyaç duyduğu kaynakların çok altında kalmıştır.¹⁷

Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla taraf belirlemek zorunda kalmış ve Batı eksenli bir dış politika benimsemiştir. Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarını engellemek isteyen ABD, Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve ekonomik yardımlar sağlamıştır.¹⁸

Türkiye 1947 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'na katılmış, yine ABD'nin desteğiyle Marshall Planı kapsamında 1947-1951 yılları arasında 62.376.000 doları hibe, 72.840.000 doları borç olmak üzere finansal destek almıştır.¹⁹ Marshall Planı Türkiye Özel Misyonu Başkanı Russel Dorr, 1951 Aralık ayında yaptığı bir açıklamada ABD'nin Türkiye'ye plan çerçevesinde yaptığı yardımın hangi amaca yönelik olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

“Türkiye'nin iktisadi programı neticesinde çoğalan buğday mahsulü hür dünyanın ordularını ve savunma fabrikaları işçilerini beslemeğe yardım edecektir... (Hür dünyanın kuvvetlenmesi), Türkiye'de istihsalin artmasıyla dostlarına hayati ihtiyaçları olan gıda maddeleri, kömür ve malzeme ihtiyaçlarıyla elde edilebilir.”²⁰

¹⁶ “Türk Will Loan Here,” *The New York Times*, December 30, 1945, 3.

¹⁷ Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı,” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12, 21 (2009): 389.

¹⁸ Burak Aydemir, “II. Dünya Savaşı Sonrasında (1945–1950) Türkiye'nin İktisadî Durumu ve Sosyal Hayatta Yaşanan Gelişmeler,” *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi* 5, 1 (2021): 78–79.

¹⁹ O. Murat Koçtürk ve Meryem Gölalan, “1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi,” *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 45, 2 (2010): 61–62.

²⁰ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964* (Ankara: İmge Yayın, 2016), 80-81-82-83.

Tablo 1.1 Yıllar içerisinde alınan yardım miktarı

YIL	MİKTAR
1949	5,2 Milyon dolar
1950	48,7 Milyon dolar
1951	35,2 Milyon dolar
1952	86,3 Milyon dolar

Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardım ihtiyaçlarının ve Türk yöneticilerinin bu konuda en iyi kaynak olarak ABD'yi görmüşler ve bu ortak çıkar Türk-Amerikan ilişkilerindeki sürekliliğin ana unsurunu oluşturmuştur.²¹

CHP kuruluşundan itibaren 34 olağan 19 olağanüstü kurultay yapmıştır. Bunlar liderlik seçimlerinin yapıldığı, parti politikalarının ve ideolojilerinin belirlendiği kurultaylardır. ²² Partinin iç dinamiklerini ve Türkiye'nin siyasi atmosferini düzenlemek için atılan önemli adımlar olmuştur.²³ Bunlar arasında özellikle 1947 yılında yapılan 7. Kurultayda, tek partili rejimden çok partili sisteme geçiş sürecindeki din politikası ile laiklik anlayışındaki değişiklikler tartışılmıştır.²⁴ 7. Kurultay 1946 seçimlerinde yapılan olumsuz eleştirilerden sonra toplanmıştır. Bu seçimden sonra Demokrat Parti'nin yükselişi karşısında halkın desteğini kaybetmemek için parti politikalarında yeni açılımlar yapmak zorunda kalmıştır. Bu doğrultuda parti-devlet ilişkisi, laiklik, milli şeflik, din eğitimi, basın gibi konular kurultayda tartışılmıştır.²⁵ Kurultayda alınan kararlar hızlı bir şekilde işleme konulmuştur. Bu bağlamda devletçilik sistemi tasfiye edilmiş, partili olma yaşı değiştirilmiş, halkevlerine düzenlemeler getirilmiştir. Kurultay sonrasında parti içerisinde anlaşmazlıklar çıkmış ve istifalar söz konusu olmuştur. Tek parti hükümetinin sebep olduğu sosyal, siyasal ve ekonomik yıpranmışlık sonucu CHP iktidarı Demokrat Parti karşısında kaybetmiştir.²⁶

²¹ Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947–1964*, 84–85.

²² Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 123.

²³ Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 9 (20–21) (2010): 233–271.

²⁴ C.H.P. *Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı* (Ankara: C.H.P. Genel Merkezi Yayınları, 1948), 45–67.

²⁵ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 123.

²⁶ Hasan Yapıcı, "Dünya'da Konjonktürel Değişimler ve CHP: 3. ve 7. Kurultayların Türkiye'ye Yansımaları," *Belgi Dergisi* 22 (2021): 370.

1950 yılına gelindiğinde İsmet İnönü, CHP'yi seçimlere hazırlamış ve 1946 seçimlerinde yaşanan sorunların olmaması için çabalamıştır. Bu sayede 1950 seçimleri sorunsuz bir şekilde geçmiştir. 14 Mayıs 1950 yılında yapılan genel seçimler sonucunda DP %53,59 rey oranı, 408 milletvekili ile seçimi kazanmıştır. İktidarın demokratik bir seçimle değişmesi Cumhuriyet tarihinde bir ilk olmuştur.²⁷

Tablo 1.2 Oy oranları²⁸

Partinin Adı	Aldığı Oy Toplamı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı	Milletvekili Oranı
DP	4.242.831	%53,59	408	%84
CHP	3.165.096	%39,98	69	%14
MP	240.209	%3,03	1	%--
Bağımsızlar	267.955	%3,40	9	%2

Tüm bu gelişmelerin sonucunda, CHP'nin iktidarı son bulmuş ve Demokrat Parti (DP) iktidara gelmiştir. Zekeriya Sertel, “Hatırladıklarım” adlı eserinde II. Dünya Savaşı dönemindeki CHP iktidarı için şu ifadeyi kullanmıştır: “İsmet İnönü memleketi savaştan kurtarmış ama bir savaşa girmiş kadar da memleketin yıkıntıya uğramasına yol açmıştı.” O dönem yaşanan tüm bu sıkıntılar, tek parti yönetiminin sona ermesine zemin hazırlamıştır.²⁹

Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerinde kazandığı zafer, Türk siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu zafer, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 27 yıllık iktidarına son vererek, Türk siyasetinde iktidar değişiminin seçim yolu ile gerçekleştiği ilk örnek olmuştur. Bu süreç Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve politik yapısında derin izler bırakmış ve halkın siyasete olan katılımında önemli bir dönüşümün başlangıcına işaret etmiştir. Gevgilili'nin coşkulu anlatımı ile: “Türkiye’yi 14 Mayıs 1950 Pazar günü ne kimse tanıya bilir ve ne de kimse kolaylıkla düşünebilirdi. Milyonlar, yıllardır baskı altında durdukları kovuklarından çıkmış ve genel oy adı verilen modern yaşamın en anlaşılabilir varlığını birdenbire ete ve kemiğe büründürmüşlerdi.” 14 Mayıs 1950 seçimleri, sadece bir iktidar değişimi olarak değil

²⁷ Şerif Demir, “Bir Liderin Doğuşu: Adnan Menderes (1945–1954),” in *Başbakan Adnan Menderes'in Yaşam ve Siyasal Mücadelesi*, ed. T. Kabadaşı vd. (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2012), 23–24.

²⁸ Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye Seçim İstatistikleri 1923–2011*. Ankara: TÜİK Yayınları, 2012, 31.

²⁹ Ali Ulvi Özdemir, “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP ve Hükümet ile İlişkileri 1945-1946,” *Atatürk Yolu Dergisi* 14, 55 (2014): 196.

aynı zamanda halkın özgür iradesinin ve demokratik katılımının somut bir şekilde tezahür ettiği bir an olarak değerlendirilebilir. Seçim sonuçları halkın kendini ifade etme biçiminde köklü bir değişim yaşandığını göstermektedir. DP'nin zaferi, halkın yıllarca süren baskılara karşı bir tepki olarak Demokrat Parti'yi bir kurtarıcı olarak görmesini sağlamıştır.³⁰

Demokrat Parti'nin iktidarının ilk yıllarında gerçekleştirdiği reformlar ve halkın beklentilerine verdiği cevaplar önemli toplumsal değişimlere yol açmıştır. Özellikle 16 Haziran 1950'de, ezanın Arapça okunmasını mümkün kılan bir yasa çıkarılması dönemin en dikkat çeken adımlarından biridir. Ezanın 1941'de Türkçeye çevrilmesinin ardından bu yasa ile halkın dini pratikleri üzerindeki baskılar hafifletilmiştir. Bu tür adımlar, Demokrat Parti'nin halkın taleplerini ne denli önemseyip bunları yerine getirdiğini göstermektedir. Ancak Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda partinin halkın desteğini kazanmasına rağmen muhalefet ve eleştirilerden kaçınması zaman içinde hükümetin politikalarının daha otoriter bir biçim almasına yol açmıştır. Ekonomik açıdan Demokrat Parti'nin hükümetin ilk yıllarında Avrupa'da Türk mallarına artan talep ve Kore Savaşı'nın etkisiyle ülke ekonomik büyüme gösteriyor gibi bir izlenim yaratmıştır. Ancak bu büyüme, uzun vadede sürdürülebilir olmamış ve çeşitli ekonomik zorluklar baş göstermeye başlamıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye, iç ve dış siyasette önemli gelişmelere tanıklık etmiştir. Ancak, bu gelişmelerin ardında sadece ekonomik faktörler değil, aynı zamanda toplumsal talepler ve siyasal değişimlere duyulan ihtiyaç da etkili olmuştur.³¹

Devletçi ekonomi politikalarından liberal ekonomiye geçiş sürecinde, yabancı sermayeye ve özel teşebbüse çeşitli olanaklar sağlanmıştır. Ayrıca devlet harcamalarında kısıtlamalara gidilmiş; CHP döneminin ekonomi politikaları eleştirilerek, bunların tam tersi bir kalkınma politikası izlenmiştir.³² Ancak, başlangıçta “refah dönemi” olarak nitelendirilen bu süreç, 1957 yılında yaşanan kuraklık ve ABD'nin Türkiye'ye verdiği kredileri azaltmasıyla son bulmuştur. Bu

³⁰ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali* (İstanbul: Boyut Yayın, 2014), 19.

³¹ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2006), 132-133.

³² Nevin Coşar, “Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 60, 1 (2005): 39.

durum, Demokrat Parti'nin halk desteğini kaybetmesine neden olmuştur. Ayrıca iktidarın zamanla uyguladığı baskıcı politikalar, üniversitelerde ve toplum genelinde eleştirilerin ve protestoların artmasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra, muhalefete oy veren bölgelerdeki idari değişiklikler, örneğin Kırşehir ilinin ilçe statüsüne düşürülmesi gibi uygulamalar da kamuoyunda büyük tepki toplamıştır.³³

³³ Atiye Emiroğlu, Nezahat Koçyiğit ve Senem Kesici, “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar,” *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (2012): 77–78.

2. ORTA ANADOLU (İÇ ANADOLU) BÖLGESİ VE İLLERİ

İç Anadolu, merkezi konumu itibariyle Türkiye'nin kalbi denilecek bir bölgedir.³⁴ Yedi coğrafi bölgeden birisi olan İç Anadolu, 151.000 kilometrekare yüz ölçümü ile Doğu Anadolu'dan sonra Türkiye'nin en geniş ikinci bölgesidir. Bu özelliğiyle ülkenin yaklaşık %21'ini kaplamaktadır.³⁵ Bölgedeki ortalama yükselti 900-1200 m civarındadır. İç Anadolu bölgesinin karakteristik topoğrafyasını geniş ovalar (Konya, Eskişehir, Kayseri), geniş platolar (Cihanbeyli, Obruk, Haymana) ve Tuz Gölü gibi kapalı havzalar oluşturmaktadır. Bu bölgede yüksek dağlar azdır. Erciyes dağı (3.917 m) ile Hasandağı (3.268 m) bölgenin en yüksek dağlarıdır.³⁶

Etrafı dağlarla çevrili olan İç Anadolu bölgesinde yaz ve kış mevsimi arasında büyük bir sıcaklık farkı bulunmaktadır. Kışlar yağışlı ve sert geçerken, yazlar sıcak ve kurak geçmektedir. Bu nedenle karasal iklim tipine sahiptir. En az yağış yaz ve sonbahar mevsimlerinde olurken en fazla yağış ilkbahar ve kış mevsimlerinde olur.³⁷

İç Anadolu bölgesi kimi kaynaklarda Orta Anadolu olarak geçmektedir. Bu iki tabirin kullanılması hakkında Prof. Dr. Herbert LOUIS'in yazmış olduğu İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları isimli makalesinde şu şekilde geçmektedir;

“Bu arada isim verme işine kısaca temas etmek isteriz. Şimdiye kadar İç Anadolu sahası, ekseriya “Orta Anadolu” tâbirini koymuştur; zira uzun bir dörtgeni andıran şekliyle Anadolu'nun, batı, orta ve doğu gibi kısımlara ayrılması, nadiren yapılan bir iş değildir. Yaklaştırma olarak Antalya körfeziyle aşağı Sakarya arasını birleştiren çizginin batısında kalan saha için “Batı Anadolu” tâbiri eskiden beri yerleşmiştir. Yine yaklaştırma olarak İskenderun körfeziyle Ordu civarını birleştiren çizginin doğusunda kalan ülke ise, gitgide “Doğu Anadolu tâbiriyle ifade edilmektedir. Bu sebeple “Orta Anadolu” ismini, geriye kalan orta kısma bırakmak ve bu ismi onun iç parçasına tahsis ederek anlamını daraltmamak, tavsiye edilmeğe değer. İç parçanın konumunu ifade etmek bakımından “iç” veya “merkezi” kelimeleri “orta” kelimesinden daha iyi ve daha kesindir. Kongre daha kısa ve saf Türkçe olan “iç” kelimesini tabiatıyla tercih etti.”³⁸

³⁴ Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (Ankara: Gazi Kitabevi, 1994),112.

³⁵ Harita Genel Müdürlüğü, *İl ve İlçe Yüzölçümleri*, erişim 1 Eylül 2025, <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>. Harita Genel Müdürlüğü

³⁶ Sırrı Erinç, *Türkiye Fiziki Coğrafyası* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984),185-188.

³⁷ Yakup Kızılelma, Mehmet Çelik ve Murat Karabulut, “İç Anadolu Bölgesinde Sıcaklık ve Yağışların Trend Analizi,” *Türk Coğrafya Dergisi*, 64 (2015): 3–5.

³⁸ Herbert Louis, “İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları,” *Türk Coğrafya Dergisi*, 1 (1943): 52–53.

1945 yıllarında 9 ili bulunan İç Anadolu bölgesi, tarım faaliyetleri konusunda gelişmiştir. Özellikle kuru tarım faaliyetleri kapsamında Türkiye'nin tahıl ambarı konumundadır. Sebze üretiminde lider olmamasına rağmen ciddi miktarlarda üretimler yapılmaktadır. İç Anadolu; Soğan, domates, havuç, kavun, karpuz, fasulye, lahana, salatalık ve kabak gibi sebzelerin üretimlerinde önemli bir yere sahiptir. Aşağıda il ve ilçelerin üretimde ilk sırada olduğu sebzeler belirtilmiştir;

Tablo 2.1 İç Anadolu'da üretilen sebzeler ³⁹

Konya-Ankara	Havuç, domates, kabak(sakız)
Ankara-Eskişehir	Soğan
Ankara-Çankırı	Kavun
Ankara-Karaman	Karpuz
Niğde-Karaman	Lahana
Konya-Eskişehir	Salatalık
Konya-Karaman	Fasulye

1945'li yıllarda İç Anadolu bölgesinde 9 adet il bulunmaktadır.

- Ankara (başkent, 1923'ten beri)
- Konya
- Kayseri
- Eskişehir
- Sivas
- Niğde (Nevşehir o dönemde Niğde'ye bağlıydı, 1954'te il oldu)
- Çankırı
- Yozgat
- Kırşehir
- Aksaray (o tarihte il değildi; 1933'te ilçe yapıp Niğde'ye bağlanmıştı, 1989'da tekrar il oldu)
- Kırıkkale (1945'te il değildi; Ankara'ya bağlı bir ilçeydi, 1989'da il oldu)
- Karaman (Konya'ya bağlıydı, 1989'da il oldu) ⁴⁰

³⁹ Sarı, Nebahat Et Al. "İç Anadolu Bölgesi'nde Sebze Tarımı ve Potansiyeli. İç Anadolu Bölgesi," I. Tarım ve Gıda Kongresi., Niğde, Turkey, 2013.

⁴⁰ Hasan Çağrı Şaşmaz, "İdari Yapılanmalara Dair Hukuki Düzenlemeler," Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi 5, 1 (Ocak 2022): 60–61, 54-60.

İl ve ilçelerin yerleri aşağıdaki haritada belirtilmiştir; ⁴¹

Şekil 2.1 İç Anadolu bölgesindeki iller

İç Anadolu illerinin nüfus özelliklerine bakıldığında 1945-1950 yılları kadın-erkek nüfus sayımında bariz farklar görülmemiştir. 1945-1950 yıllarında Türkiye’de nüfus önemli bir ölçüde artmıştır. 1940-1945 devresinde binde 10,6 olan oran 1945-1950’de binde 21,9’a yükselmiştir. Çeşitli ekonomik ve sosyal olaylar neticesinde bu yükseliş gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi sonucu silahaltında olan nüfusun terhis edilmesi ve bu kişilerin evlenmesi sonucu nüfus artmıştır. Savaş yıllarında yaşanan sıkıntıların ortadan kalkması sonucunda hastalık ve ölümlerin azalmıştır. 1945-1950 yıllarında kadın ve erkek nüfusu neredeyse eşit oranlarda seyretmiştir. Erkek nüfusu %2,19 iken kadın nüfusu %2,20 dolaylarındadır. Ancak 1950-1955 yıllarında bu durum değişmiş ve erkek nüfusu çoğalmıştır. Bu duruma sebep yeni doğan çocukların cinslerinin genelde erkek olmasıdır denilebilir. ⁴²

⁴¹ Katpatuka, *İç Anadolu Bölgesi Haritası*, Vikipedi, son değiştirilme tarihi 6 Kasım 2006, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:I%C3%A7_anadolu_b%C3%B6lgesi.svg

⁴² Selahattin Topçu, *Türkiye İllerinin 1945-1970 Yılları Sayım Devresi İtibariyle Cinsiyet Açısından Nüfus Artışları* (Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 1971), erişim: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 7. <https://nek.istanbul.edu.tr/ekos/TEZ/59196.pdf>.

2.1 Ankara

İç Anadolu illeri içerisinde başkent olan Ankara, 26.897 kilometrekare alana sahip Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinin oluşturduğu ovalarla kaplı bölgededir. İlin deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 890 metredir. Kuzey kesimlerinde Kuzey Anadolu sıradağları, güney kısmında Tuz Gölü ve düzlükler yer alır. Sakarya ve Kızılırmak nehirleri ile Çubuk, İncesu barajları ilin topraklarını sular. Mogan, Eymir, Kuyumcu, Karagöl ve Samsam gibi doğal gölleri bulunmaktadır.⁴³ Ankara, 1945 yılı verilerine göre 13 ilçeden oluşmaktadır. Bunlar; Ayaş, Bala, Beypazarı, Çankaya, Çubuk, Haymana, Kalecik, Kızılcahamam (Yabanabad), Nallıhan, Şereflikoçhisar, Polatlı, Keskin, Kırıkkale ilçeleridir.⁴⁴ Bu ilçelerden sadece Çankaya, Kırıkkale, Keskin, Polatlı ilçeleri Cumhuriyet sonrası kurulmuştur.⁴⁵

Tablo 2.2 Ankara ilçeleri yüz ölçümü ve köy sayıları ⁴⁶

İl/ilçe	Yüz Ölçümü	Köy Sayısı
Ankara	1.154	1.000
Ayaş	1.633	41
Bala	2.868	68
Beypazarı	1.832	72
Çubukabat	1.633	94
Haymana	3.424	116
Kalecik	2.311	84
Kızılcahamam	2.191	149
Nallıhan	1.673	65
Polatlı	3.108	81
Keskin	1.394	133
Şereflikoçhisar	2.749	97

⁴³ Müdürlüğü, Ankara Valiliği İl Turizm, and Tam Donanımlı Dijital Hastane Kılavuzu. *Ankara*. İl Turizm Müdürlüğü, 1995.

⁴⁴ Türkiye İstatistik Kurumu. (1948) 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

⁴⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı. “İl ve İlçe Kuruluş Tarihleri.” Erişim 2 Eylül 2025. <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/il-ve-ilce-kurulus-tarihleri>

⁴⁶ Türkiye İstatistik Kurumu. (1961) Nüfusun Vilayet ve Kazalar İtibarı ile Köylerin de Nüfus Gruplarına Göre Dağılışı 1950, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.

Tablo 2.3 1945 yılı Ankara il/ilçe erkek-kadın nüfus sayımları ⁴⁷

İl/İlçe	Erkek	Kadın	Toplam
Ankara	370.768	324.758	254.024
Kızılcahamam	1.142	847	1.989
Çamlıdere	999	1.327	2.326
Bala	556	586	1.142
Nallıhan	725	725	1.450
Çubuk	1.413	1.132	2.545
Haymana	1.669	1.122	2.791
Şereflikoçhisar	1.710	1.686	3.396
Ayaş	1.840	1.580	3.420
Kalecik	2.110	1.999	4.109
Keskin	2.177	2.521	4.698
Beypazarı	2.510	2.847	5.357
Polatlı	4.430	2.956	7.386
Kırıkkale	9.611	4.885	14.496

Tablo 2.4 1950 yılı Ankara ili ve ilçeleri itibariyle şehir ve köy nüfus sayımları ⁴⁸

İl/İlçe	Şehir Nüfusu	Bucak ve Köy Nüfusu	Toplam
Ankara	286.781	29.554	316.335
Kızılcahamam	2.038	60.879	62.917
Bala	1.756	30.164	31.920
Nallıhan	1.877	20.431	22.308
Çubuk	3.132	34.183	37.315
Haymana	2.420	38.616	41.035
Şereflikoçhisar	4.458	41.886	46.344
Ayaş	3.303	25.718	29.021
Kalecik	4.095	33.793	37.888
Keskin	5.052	33.256	38.308
Beypazarı	5.930	24.040	29.970
Polatlı	10.332	27.898	38.230
Kırıkkale	15.695	46.669	62.364
Çankaya	-	24.316	24.316

⁴⁷ Türkiye İstatistik Kurumu. (1948) 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 10.⁴⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, *Nüfusun Vilayet ve Kazalar İtibarı ile Köylerin de Nüfus Gruplarına Göre Dağılışı 1950*, 10.

Ankara'nın Nallıhan ilçesinde kadın erkek oranının eşit olduğu dikkat çekmektedir. Diğer tüm ilçelerde kadın-erkek nüfusunda dengesizlikler bulunmaktadır.

1945 nüfus sayımı verileri içerisinde Ankara ilinin dinler itibariyle nüfus sayımı da yapılmıştır. Yapılan sayıma göre; 133.939 erkek- 87.413 kadın Müslüman, 549 erkek-596 kadın Katolik, 681 erkek-416 kadın Ortodoks, 307 erkek-171 kadın Protestan, 237 erkek-105 kadın mezhebi meçhul Hristiyanlar, 298 erkek-311 kadın Gregoriyan, 939 erkek-575 kadın Musevi, 31 erkek-19 kadın dinsiz bulunduğu kayıtlara geçmiştir.⁴⁹

1945 nüfus sayımında Ankara il genelinde okuma yazma bilen ve bilmeyen kadın-erkek olarak ayrımlar yapılmıştır. Verilen oranlara göre %56,7 erkek okuma yazma biliyorken, %43,3 erkek okuma-yazma bilmediği, %27,6 kadın okuma-yazma biliyorken, %72,4 oranında kadının okuma-yazma bilmediği kayıtlara geçmiştir. Erkeklerin okuma yazma bilen/bilmeyen oranları arasında çok bir fark olmamasına rağmen kadın okuma-yazma bilmeyen oranının o dönemlerde çok fazla olduğu dikkat çekmektedir.⁵⁰

Görünür sakatlık nüfus sayımı sonuçlarına göre 1945 yılı Ankara il genelinde; 690.169 sağlam nüfus bulunmaktadır. 145 kişi doğuştan kör, 839 kişi sonradan kör, bir kolu çolak 594 kişi, iki kolu çolak 42 kişi, bir ayağı topal 2.572 kişi, iki ayağı topal 235 kişi, sağır dilsiz 534 kişi, kambur 223 kişi, kötürüm 67 kişi ve 106 müteaddit bulunmaktadır. Toplamda il genelinde 5.357 kişi sakatlı nüfus olarak kayıtlara geçmiştir.⁵¹

1945 yılı iller ve medeni haller itibariyle nüfus sayımı sonuçlarına göre Ankara'da 85.057 erkek 34.676 kadın bekâr, 150.409 erkek 135.313 kadın evli, 4.857 erkek 33.428 kadın dul, 956 erkek 1.845 kadın boşanmış nüfus olduğu tespit edilmiştir.⁵²

⁴⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 171.

⁵⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 196.

⁵¹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 93.

⁵² Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 103.

2.2 Konya

Konya 43.024 kilometrekare alana sahip bir ilimizdir.⁵³ İç Anadolu bölgesinin güneyinde kendi adıyla Konya bölümünde yer almaktadır. Topraklarının büyük bir bölümü İç Anadolu yüksek düzlükleri üzerindedir. Sahip olduğu alan dolayısıyla Türkiye'nin en büyük yüz ölçümüne sahip ildir. Deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 1.016 m'dir. Şehir, 1080 rakımlı Alaeddin Tepesinin eteklerindedir. Yazları sıcak ve kurak kışları soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. Kuzeyinde Ankara, batısında Isparta, Afyon, Eskişehir, güneyinde İçel, Antalya, Karaman, doğusunda Niğde ve Aksaray illeri bulunmaktadır. Doğal oluşumlar açısından ilin kuzeyinde Haymana Platosu, kuzeydoğusunda Cihanbeyli Platosu ve Tuz gölü, batısında Beyşehir Gölü ve Akşehir Gölü, güneyde Sultan Dağlarından Karaman ilinin güneyine kadar devam eden volkanik dağlar, doğusunda Obruk Platosu bulunmaktadır. Konya'nın uç noktalarını kuzeyde Kulu Köşkler Köyü, batıda Akşehir Değirmen Köyü, güneyde Taşkent Beyreli Köyü, doğu da ise Halkapınar'ın Delimahmutlu Köyü oluşturmaktadır. Konya'nın yeryüzü şekli ova ve platolardan oluşmaktadır. İlin güneyi dışında pek fazla yükselti bulunmamaktadır. Kuzeyde Sultan Dağları (2169), Loras (2040), Aladağlar (2339), Eşenler (1951) dağları bulunmaktadır. Güneyinde ise Toros Dağları bulunmaktadır. Bunlar; Bolkar Dağları (3134), Geyik (3130), Aydos (3240) dağlarıdır. Yer altı kaynakları açısından zengin olan Konya, Türkiye'nin en büyük magnezit ve alüminyum (boksit) yataklarına sahiptir. Seydişehir ilçesi alüminyum, Meram ilçesi magnezit, Yunak ilçesi civarı magnezit ve lületaşı, Ilgın, Beyşehir, Seydişehir ilçelerinde linyit kömürü yatakları vardır. Ayrıca birçok yerinde kurşun çinko, kil, jips, tras, dolomit ve kireçtaşı yatakları bulunmaktadır. Şehrin bozkırlarla kaplı platoları hayvancılık ve tarım için uygun araziler olmuştur.⁵⁴

1945 verilerine göre Konya 13 ilçeden oluşmaktadır. Bunlar; Akşehir, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çumra, Ereğli, Ermenak, Hadım, Ilgın, Karaman, Karapınar, Kadınhanı, Seydişehir ilçeleridir. 1945 yılı Konya ilinin nüfusu toplam nüfusu

⁵³ Besim Darkot, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında," *Türk Coğrafya Dergisi*, 13-14 (2014): 141-149. <https://doi.org/10.17211/tcd.54563>.

⁵⁴ Konya İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, Coğrafi Konum <https://konya.ktb.gov.tr/TR-370533/cografi-konum.html>

118.753, kır nüfusu 60.296 iken 1950 yılı toplam nüfusu 129.407, kır nüfusu 64.973 olarak artış gözlemlenmiştir. Aşağıda tablo halinde belirtilmiştir.⁵⁵

Tablo 2.5 Konya ili 1945-1950 nüfus bilgisi⁵⁶

Yıl	Toplam	Kır
1945	118.753	60.296
1950	129.407	64.973

Yine 1945 yılı Konya ilinin il ilçe bazında kadın-erkek nüfusunu incelemek gerekir. Bu yıllarda kadın-erkek nüfus oranlarında dengesizlikler görülmemektedir. Bazı ilçelerin gereğinden fazla kalabalık olduğu bazı ilçelerin ise az nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu durumu ilçelerin doğal ve beşeri imkânlarının etkilediği bilinmektedir. Nüfus sayımları ilçeler bazında aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 2.6 1945 yılı Konya il ve ilçeleri şehirde ve bucak/muhtarlıklarda erkek-kadın nüfus sayımı⁵⁷

1945 Yılı	Şehirde			Bucak ve Muhtarlıklarda		
İl/İlçe	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Konya	29.556	28.901	58.457	29.673	30.623	60.290
Akşehir	6.521	6.084	12.608	29.247	30.264	59.511
Beyşehir	1.446	1.448	2.894	22.930	26.321	49.251
Bozkır	693	806	1499	18.951	22.143	41.091
Cihanbeyli	1.655	1.380	3.038	21.686	21.858	43.544
Çumra	2.757	2.438	5.190	18.280	17.124	35.404
Ereğli	7.823	7.906	15.720	14.929	14.982	29.911
Ermenak	2.966	3.747	6.713	13.267	15.153	28.420
Hadım	1.227	1.357	2.584	11.694	12.864	24.558
İlgın	2.148	2.092	4.240	19.318	20.399	39.717
Karaman	6.729	5.731	12.460	20.374	20.654	41.028
Karapınar	3.024	3.144	6.168	7.403	7.586	14.989
Kadınhanı	2.051	2.287	4.338	12.430	10.743	23.173
Seydişehir	1.815	2.150	3.965	14.859	16.245	31.104

⁵⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, *Genel Nüfus Sayımı*, 23.

⁵⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, *Genel Nüfus Sayımı*, 9.

⁵⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *Genel Nüfus Sayımı*, 23.

Konya ilinde kadın erkek nüfusu arasında bariz farklar bulunmadığı görülmektedir. En kalabalık nüfusun Ereğli ilçesidir. Akşehir ve ardından Karaman'da diğer kalabalık ilçelerdendir.

Tablo 2.7 Konya il/ilçe şehir ve köy nüfusu, yüz ölçümü, km başına nüfus⁵⁸

Kazalar	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Yüz Ölçümü	Km Başına Nüfus
	1945	1950	1945	1950	1945	1950		
Konya	58.457	64.434	60.296	64.973	118.753	129.407	6.649	19
Akşehir	12.605	13.370	59.511	67.213	72.116	80.582	4.754	17
Beyşehir	2.894	3.173	49.251	53.143	52.145	56.316	2.032	28
Bozkır	1.499	1.846	41.094	45.640	42.593	47.486	1.633	29
Cihanbeyli	3.035	3.789	43.544	52.491	46.579	56.280	7.816	7
Çumra	5.190	6.475	35.404	38.600	40.594	45.075	2.906	16
Ereğli	15.729	18.545	29.911	35.100	45.640	53.645	5.060	11
Ermenak	6.713	6.920	28.420	30.945	35.133	37.865	2.470	15
Hadim	2.584	2.762	24.558	25.400	27.142	28.162	1.275	22
Ilgın	4.240	5.530	39.717	44.274	43.957	49.804	1.873	27
Karaman	12.460	13.476	41.028	46.590	53.488	60.066	2.231	27
Karapınar	6.168	7.423	14.989	17.546	21.157	24.970	4.247	6
Kadınhanı	4.338	5.153	23.173	26.543	27.511	31.696	3.785	8
Seydişehir	3.965	4.525	31.104	35.147	35.069	39.672	1.950	20

1945-1950 yılları Türkiye’de nüfus önemli bir ölçüde artmıştır. 1940-1945 devresinde binde 10,6 olan oran 1945-1950’de binde 21,9’a yükselmiştir. 1945 yılı Konya il genelinde de Köy ve şehir nüfusu 1950 yılında artışa geçmiştir.

Konya ilinin 1945 nüfus sayımı verilerine göre sağlam erkek/kadın ile sakat erkek/kadın nüfus sayımları belirtilmiştir. Sayımın verileri aşağıda tablo halinde verilmiştir.

⁵⁸ Türkiye İstatistik Kurumu. 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, Cilt 1. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 21.

Tablo 2.8 1945 yılı Konya ili kadın-erkek sakat/sağlam nüfus verileri⁵⁹

İl	Erkek			Kadın		
	Sağlam	Sakat	%	Sağlam	Sakat	%
Konya	322.877	2.575	0,8	334.540	1.885	0,6

Nüfus sayımı yapılırken sakatlıkların görünürlüğü üzerine de bir çalışma yapılmıştır. Bu durum itibarıyla kadın-erkek karışık olarak sakat nüfus; körlük (doğuştan olma-175 kişi), (sonradan olma-861 kişi), bir kolu çolak 640 kişi, iki kolu çolak 53 kişi, bir ayağı total 1.698 kişi, iki ayağı total 215 kişi, sağır dilsiz 439 kişi, kambur 200 kişi, kötürüm 97 kişi, müteaddit 82 kişi olarak belirtilmiştir. ⁶⁰

15 yaş ve üzeri erkek bekâr nüfus 49.926, evli nüfus 128.324, dul nüfus 4.058, boşanmış nüfus 333 iken 15 yaş ve üzeri kadın bekâr nüfus 30.860, evli nüfus 137.577, dul nüfus 35.997, boşanmış nüfus 856 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. ⁶¹

Diller bazında yapılan araştırma sonucu 57.883 kişinin (kadın-erkek) Türkçe konuştuğu, 1 kadının Almanca, 26 erkek ve 25 kadının Arapça, 2 erkek ve 1 kadının Arnavutça, 2 erkek ve 1 kadının Boşnakça, 2 erkeğin Çekoslovakça, 3 erkek 1 kadının Çerkezce, 12 erkek 10 kadının Ermenice, 1 erkek İngilizce ve 11 erkeğin İspanyolca konuşabildiği kayıtlara geçmiştir. ⁶²

1945 yılı dinler bazında nüfus sayımı sonucu Konya ilinde 29.411 erkek-28.849 kadın Müslüman, 10 erkek-9 kadın Katolik, 43 erkek-8 kadın Ortodoks, 3 erkek Protestan, 10 erkek-11 kadın mezhebi meçhul Hristiyanlar, 28 erkek-24 kadın Gregoriyen, 51 erkek Musevi bulunduğu kayıtlara geçmiştir. ⁶³

Konya il genelinde okuma yazma bilen ve bilmeyen kadın erkek nüfus sayımı sonuçlarına göre %44,5 erkek okuma-yazma biliyorken, %55,5 erkeğin okuma-yazma bilmediği, %12,8 kadının okuma yazma bildiği, %87,3 oranında kadının okuma yazma bilmediği nüfus kayıtlarında ortaya çıkmıştır. Okuma yazma bilmeyen kadın

⁵⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 92.

⁶⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 94.

⁶¹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 104.

⁶² Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 136.

⁶³ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 171.

nüfusunun oldukça yüksek olması yine bu dönemlerde dahi kızların okumasına çok fazla önem verilmediğini göstermektedir.⁶⁴

1950’li yıllara gelindiğinde Konya’nın da diğer iller gibi idari yapısında değişiklikler meydana getirilmiştir. İlçe yapılan bucakların yerine yeni bucaklar kurulması yeni belediyelerin taksimi, yaylalar ve obalara yeni köylerin oluşturulması, bazı köyler ve bucakların bağlı bulunduğu iller bağlamında değişiklikler yapılması söz konusu olmuştur. Böylece Konya ili 1950 yılında; 14 ilçe, 58 bucak, 899 köyden ibarettir ancak sonraki yıllarda bu sayılar artmıştır.⁶⁵

2.3 Eskişehir

Eskişehir, İç Anadolu bölgesinin Yukarı Sakarya bölümünde yer alır. Doğusunda Ankara, Batısında Kütahya, Bolu ve Bilecik, güneyde Afyon illeri bulunmaktadır. Geniş bir plato görünümünde olan şehrin ortalama yükseltisi 800-1000 metredir.⁶⁶ Eskişehir’in yüz ölçümü 13.652 kilometrekaredir. İlin deniz seviyesinden yüksekliği 792 metredir. Şehrin yaklaşık %22’sini dağlar oluştururken %26’sını ovalar oluşturmuştur.⁶⁷

Şehrin sınırları içerisinde bulunan başlıca akarsuyu Sakarya Nehri, tarımsal faaliyetlerin gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Akarsuların oluşturduğu alüvyal Eskişehir ovası en verimli tarım arazisidir.⁶⁸

Dağlık araziler ilin kuzey ve güney kesimlerinde yoğunlaşmıştır. Güneybatısında bulunan Türkmen Dağları (1825m) en yüksek tepesidir. Kuzeyde Sündiken Dağları (1764m), Doğuda Mihalicçık Dağları (1800m), bulunmaktadır. Plato sahasını çevreleyen bu dağlar şehrin topoğrafik çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır.⁶⁹

⁶⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 189.

⁶⁵ Özgür, Bağcı, 1950’li Yıllarda Konya, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2025, 9-10.

⁶⁶ Doğanay, Hayati. *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi, 1997, 214-216.

⁶⁷ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: Coğrafya Yapısı*, erişim 3 Eylül 2025, <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-70841/cografya-yapisi.html>

⁶⁸ Erinc, Sırrı. *Türkiye’nin Fiziki Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984, 351-354.

⁶⁹ Darkot, “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında,” 141-149.

Eskişehir de diğer İç Anadolu illeri gibi karasal iklime sahiptir. Yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Sakarya vadisi kısımları kısmen ılıman iklime sahiptir. Bu durum tarımsal çeşitliliği artırdığı için yerleşimler de bu kısımlarda çoğalmıştır.⁷⁰

Maden yatakları konusunda zengin olan Eskişehir'in en bilindik madeni lületaşıdır. Ayrıca bor-boraks, krom, toryum, manyezit, perlit ve torit (kristal) madenleri de bulunmaktadır.⁷¹

Tablo 2.9 Eskişehir 1945-1950 yılları nüfus sayımı⁷²

İl	1945 Nüfus Sayımı	1950 Nüfus Sayımı
Eskişehir	244.251	274.571

1945 yılı nüfus sayım verilerine göre Eskişehir'in il genelinde erkek nüfus sayısı 44.510, kadın nüfus sayısı ise 35.520 olarak belirlenmiştir.⁷³

1945-1950 yılları arasında Eskişehir'in Mihaliççık, Seyitgazi, Sivrihisar olarak sadece üç ilçesi bulunmaktadır. Bunlar Cumhuriyet öncesi kurulmuş olduğu için o dönemlerde de ilçe vasfında olmuştur.⁷⁴

Tablo 2.10 Eskişehir ve ilçeleri kadın-erkek nüfus sayımları⁷⁵

İl/İlçe	Şehirde		Bucak ve Muhtarlıklarda		Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek-Kadın
Eskişehir	44.510	35.520	35.517	34.984	70.501
Mihaliççık	970	1000	13.881	13.795	27.676
Seyitgazi	899	972	10.292	10.579	20.871
Sivrihisar	3.115	3.607	17.183	17.427	34.610

⁷⁰ Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç. *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2015, 178.

⁷¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Coğrafya Yapısı*.

⁷² Devlet İstatistik Enstitüsü, *1950 Genel Nüfus Sayımı*, Cilt 1. 7.

⁷³ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 12.

⁷⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 19.

⁷⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 19.

Tablo 2.11 Eskişehir il/ilçe şehir ve köy nüfusu, toplam nüfus, yüz ölçümü, km başına nüfus⁷⁶

Kazalar	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Yüz Ölçümü	Km Başına Nüfus
	1945	1950	1945	1950	1945	1950		
Eskişehir	80.030	89.879	70.501	85.228	150.531	175.107	5.100	34
Mihalıççık	1.970	2.190	27.676	29.772	29.646	31.962	2.151	15
Seyitgazi	1.871	2.040	20.871	22.774	22.742	24.814	2.231	11
Sivrihisar	6.722	6.615	34.610	37.666	41.332	44.281	4.103	11

1945 yılı nüfus sayımı verilerine göre Eskişehir il genelinde 126.197 erkek ve 117 bin 859 kadının Müslüman olduğu, 10 erkeğin Katolik, 71 erkek 8 kadının Ortodoks, 3 erkek 3 kadının Protestan, 42 erkek 2 kadının mezhebi meçhul Hristiyan olduğu, 7 erkek 1 kadının Gregoriden, 35 erkek 10 kadının Musevi, 2 erkek 1 kadının dinsiz olduğu kayıtlara geçmiştir.⁷⁷

7 yaşından yukarı nüfusun kadın erkek okuma-yazma bilen/bilmeyen kişi sayısı 1945 nüfus sayımında belirtilmiştir. Bu sayımın oransal sonucuna bakıldığında zaman %63,3 erkeğin okuma yazma bildiği, %36,7 erkeğin bilmediği, %31,6 kadının okuma yazma bildiği %68,4 oranında kadının bilmediği kayıtlara geçmiş verilerdir.⁷⁸

1945 sakatlıklı nüfus sayımına göre Eskişehir il genelinde; 242.716 sağlam nüfus, doğuştan kör 25 kişi, sonradan kör 262 kişi, bir kolu çolak 216 kişi, iki kolu çolak 10 kişi, bir ayağı total 608 kişi, iki ayağı total 33 kişi, sağır ve dilsiz 178 kişi, kambur 134 kişi, kötürüm 30 kişi, müteaddit 39 kişi bulunmaktadır. Totalde Eskişehir ilinde görünür sakatlığı olan kişi sayısı 1.535'tir.⁷⁹

1945 yılı iller ve medeni hal itibarıyla nüfus nispeti kapsamında Eskişehir il geneli 15 yaş ve üzeri nüfusta; 25.238 erkek-10.663 kadın bekâr, 51.955 erkek-49.540 kadın evli, 1.937 erkek-11.930 kadın dul, 340 erkek-406 kadın boşanmış olarak kayıtlara geçmiştir.⁸⁰

⁷⁶ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1950 Genel Nüfus Sayı*, 16.

⁷⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 168

⁷⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 200.

⁷⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 93.

⁸⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 103.

2.4 Kayseri

Kayseri, İç Anadolu'nun doğusunda yer alan bir ilimizdir. 16.917 kilometrekare yüz ölçümüne sahiptir. Ortalama 1.050 metre rakıma sahiptir ve kuzey ile güney kısımları yükseltinin arttığı bölgelerdir. İlin en yüksek noktası 3.917 metre ile Erciyes Dağı'dır.⁸¹ Akkışla ilçesinde Hınzır Dağı (2500m), Sarıkız İlçesinde Binboğa Dağı (2856m), Tahtalı Dağı (2100m), Soğanlı Dağı (2100m), Rostan Dağı (2100m), Pınarbaşı ilçesinde Dumanlı Dağı (3024m) bulunmaktadır. İncesu sınırında Hodul ve Aladağ, Bünyan sınırında Aygörmez, Koromaz, Kızılviran, Develi ilçesi sınırları içerisinde ise Bakır Dağı ve en yüksek dağ olan Erciyes Dağı (3917m) bulunmaktadır.⁸²

Kuzeyi Yozgat ve Sivas, doğusu Kahramanmaraş, batısı Nevşehir ve Aksaray, güneyi Adana ve Niğde illeri ile çevrelenmiştir.⁸³ Kayseri'nin İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri arasında geçiş konumunda olması tarih boyunca ticaret ve ulaşım yönlerinden stratejik bir değer katmıştır.⁸⁴ Karasal iklimin hüküm sürdüğü Kayseri'de yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Yıllık sıcaklık ortalama 10-12 derecelerde geçmekte ve yıllık yağış miktarı 350-400 mm'dir.⁸⁵ Morfolojik yapı olarak plato ve dağlık alanlardan oluşmakta ve özellikle Develi, Yahyalı ve Tomarza ilçelerinin çevresi yüksek ve engebeli arazi yapısına sahiptir. Torosların kuzey uzantılarının bu bölgelerde olması engebeli arazi olmalarındaki en büyük etkidir. Ovaların bulunduğu kısım il merkezi yapılmıştır. Kayseri Ovası ile Develi Ovası tarım faaliyetlerinin yoğunlukla yapıldığı önemli ovalardır.⁸⁶

1945-1950 yıllarında nüfusun büyük bir bölümü tarımla uğraştığı için Kayseri tarım faaliyetleri ile öne çıkmaktadır. Arpa, buğday gibi baklagil üretimleri yapılmıştır.⁸⁷

⁸¹ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Kayseri İl Raporu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020, 15.

⁸² Kayseri İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. "Coğrafi Yapı." Erişim tarihi 4 Eylül 2025. <https://kayseri.tarimorman.gov.tr/menu/80/cografi-yapi>

⁸³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *İl ve İlçe Yüzölçümleri*. Ankara: TÜİK Yayınları, 2019.

⁸⁴ Darkot, "Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında," 141-149.

⁸⁵ Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. *Kayseri İli İklim Verileri (1970-2019)*. Ankara: DİM Yayınları, 2020.

⁸⁶ Atalay, İbrahim. *Türkiye Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1994, 212-215.

⁸⁷ Erol Tümertekin, "Türkiye'nin 1954 Buğday İstihali Hakkında Bir Araştırma," *Türk Coğrafya Dergisi*, 13-14 (2014 [1954]): 173-178.

1945 yılı verilerine göre Kayseri ili erkek nüfusu 183.775 iken kadın nüfusu 186.314 olarak belirlenmiştir. 1945-1950 yıllarında Kayseri ilçeleri 7 tane dir. Bunlar Bünyan, Develi, İncesu, Pınarbaşı, Sarız, Ürgüp, Yeşilhisar ilçeleridir.⁸⁸

Tablo 2.12 1945-1950 yılları Kayseri vilayeti ve kazaları itibariyle şehir ve köy nüfusları, yüz ölçüsü⁸⁹

İl/İlçe	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Yüz Ölçümü
	1945	1950	1945	1950	1945	1950	
Kayseri	57.864	65.488	82.997	90.211	140.861	155.699	2.703
Bünyan	5.175	5.422	44.468	48.973	49.643	54.395	2.948
Develi	11.362	11.127	56.660	59.739	68.022	70.866	3.486
İncesu	4.663	4.778	20.323	9.819	24.986	14.597	1.576
Pınarbaşı	2.942	3.946	57.836	46.210	60.778	50.156	4.342
Sarız	-	877	-	16.751	-	17.628	-
Ürgüp	4.468	4.540	21.331	22.904	25.799	27.444	717
Yeşilhisar	-	5.812	-	7.264	-	13.076	-

1945 sayımı, iller ve merkez, bucak, köy düzeyinde sunulan nüfus verileri, kırsal ve kentsel nüfus arasındaki farkları daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kayseri ilinin köy nüfusunun merkez nüfusundan daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 2.13 1945 yılı Kayseri il/ilçe şehir-bucak erkek/kadın nüfus sayımı⁹⁰

İl/İlçe	Şehirde Nüfus			Bucak ve Muhtarlıklarda Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Kayseri	31.066	26.798	57.864	40.084	42.913	82.997
Bünyan	2.626	2.549	5.175	5.175	22.765	44.468
Develi	5.193	6.169	11.362	11.362	28.867	56.660
İncesu	2.262	2.401	4.663	4.663	10.086	20.323
Pınarbaşı	1.372	1.570	2.942	2.942	28.514	57.836
Ürgüp	2.086	2.382	4.468	4.468	11.300	21.331

⁸⁸ 1 Türkiye İstatistik Kurumu. 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1955, 18.

⁸⁹ TÜİK, 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, 1955, 20.

⁹⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, 21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı, 1948, 16.

Nüfus sayıları dikkate alındığında, özellikle erkek ve kadın nüfusları arasındaki farkların çok belirgin olmadığı görülmektedir. 1945 yılı nüfus sayımının sonuçları, dönemin sosyal yapısını yansıtmakta ve modern devlet anlayışının, nüfus sayımlarıyla vatandaşın sosyal yapısını incelemeyi amaçladığını ortaya koymaktadır. Nüfus sayımları, yalnızca demografik veriler toplamının ötesinde, aynı zamanda devletin modernleşme sürecindeki denetim ve kontrol arayışını da simgeler.

1945 yılı nüfus sayımında Kayseri il genelinde okuma yazma bilen ve bilmeyenlerin oranları belirtilmiştir. Verilere göre %45,4 oranında erkek okuma yazma biliyorken, %54,6 oranında erkeğin bilmediği, %12,0 kadın okuma-yazma biliyorken, %88,0 oranında kadının okuma yazma bilmediği kayıtlara geçmiştir. Bu oranlar 1945’li yılların kadınların eğitim konusunda geri planda kaldığı dönemler olduğunu göstermiştir.⁹¹

1945 nüfus sayımında ildeki sakat/sağlam nüfusta belirlenmiştir. Kadın ve erkek karışık olarak verilen bilgilere göre Kayseri il genelinde sağlam nüfus sayısı 367.153 kişidir. Doğuştan kör olan insan sayısı 93 kişi, sonradan kör olanlar 419, bir kolu çolak insan sayısı 318, bir ayağı topal insan sayısı 1375, iki ayağı topal insan sayısı 175, sağır ve dilsiz insan sayısı 333, kambur insan sayısı 104, kötürüm insan sayısı 49 ve müteaddit sayısı 51 kişidir. Totalde sakatlı nüfus sayısı 2.936 kişidir.⁹²

İller ve medeni haller itibariyle 15 yaş üstü nüfus sayımları verisine göre Kayseri ilinde 28.017 bekâr erkek, 70.088 evli erkek, 1.923 dul erkek ve 139 boşanmış erkek nüfusu vardır. Kadınlar bazında yapılan sayıma göre ise 14.957 bekâr kadın, 77.595 evli kadın, 19.588 dul kadın ve 370 boşanmış kadın bulunmaktadır. O dönemlerde dul ibaresi eşi ölmüş olanlar için kullanılmıştır.⁹³

Okuma-yazma bilen/bilmeyen 7 yaş üzeri nüfus sayımı verilerine göre Kayseri il genelinde okuma-yazma bilen erkek oranı %45,4 iken bilmeyenlerin oranı %54,6’dır. Kadın okuma-yazma bilen oranı %12,0 iken bilmeyen oranı %88,0’dır. Kadınların

⁹¹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 203.

⁹² Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 94.

⁹³ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 104.

okuma yazma bilen ve bilmeyen oranları arasındaki fark erkeklerin oranından fazladır. Bu durum kadınların eğitime verilen önemin azlığını ifade etmektedir.⁹⁴

1945 yılında dinler itibariyle yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Kayseri il genelinde 30.068 erkek 25.905 kadının Müslüman olduğu, 39 erkek 54 kadının Katolik, 214 erkek 120 kadının Ortodoks, 11 erkek 13 kadının Protestan, 107 erkek 82 kadının mezhebi meçhul Hristiyan ve 475 erkek 601 kadının Gregoriyen olduğu kayıtlara geçmiştir.⁹⁵

2.5 Sivas

Sivas, alan olarak 29245 metre karedir. Yazları sıcak ve kurak kışların soğuk geçmesi nedeniyle iklimsel olarak tipik İç Anadolu ilidir. Etrafında Kayseri, Yozgat, Amasya, Ordu, Giresun, Erzincan, Malatya ve Maraş illeri vardır. Geniş yaylalar ve dağlar ve yeşil vadileri olan bir ildir. Kızıldağ (3013), Çamlıbel (2600), Yıldızdağı (2536), Gürlevik Dağı (2267), Köseadağı (2081), Yılanlıdağ (2591), Karabel (1760), Şamadağı (1788), Çengellidağı (1650), Tecer Dağı (2446), Kardeşler, Kızkapan dağı gibi dağları billinen dağlarıdır. En uzun Türk ırmağı unvanına sahip olan Kızılırmak ise ismini Kızıldağlardan akan kızıl sudan almıştır. Uzunluğu ise 950 kilometredir. Kızılırmak Sivas'ı çevreleyerek geçer, ırmağın kenarlarında sayısız dereler bulunmakta ve Sivas'ın içinde de ufak göller bulunmaktadır. Sivas'ın geniş arazisinde sığır, keçi ve koyun besiciliği yapılmıştır. Kelkit vadisine yakın dağlar ormanlık arazilerle kaplıdır ve Kızılırmak vadisi boyunca bağ ve bahçeler bulunmaktadır. Vadi ve yaylalarda tarım faaliyeti olarak arpa, buğday, patates yetiştirilmiştir. Yer altı madenleri olarak ise kömür, mermer, maden kömürü, alçı, bakır, demir, simlikurşun, kireçtaşı bulunmaktadır.⁹⁶

Yukarı Kızılırmak bölümünde yer alan ve deniz seviyesinden yüksekliği 1285 m. olan ilin gelişimini Mısmılırmak, Pünzürük Deresi ve Murdar Irmak sağlamıştır. Sahip

⁹⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 189.

⁹⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 171.

⁹⁶ "Yurdumuzu Tanıyalım," *Okul Yolu*, 18 Mart 1946.

olduğu karasal iklim şehrin, bitki örtüsünü, mesken tiplerini ve ekonomik faaliyetlerini etkilemiştir.⁹⁷

Şehir Cumhuriyet sonrasında büyük bir ekonomik gelişim yakalamıştır. 1930'da demiryolu hattı ve 1930'da Cer Atölyesinin yapılması bu gelişimde etkili olmuştur. Şehir bu hatta doğru gelişmeye başlamıştır. Ulaşım ve sanayileşmedeki gelişmeler Sivas'ın çevre illerden ve kırsal kesimlerden göç almasına neden olmuştur. Böylece nüfusu hızlıca artmıştır. Demir yolu ve Sivas-Ankara karayolunun varlığı nedeniyle şehir batıya doğru gelişmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra 1940-1945 İkinci Dünya Savaşı'nın varlığı sosyal-kültürel ve ekonomik açılarından durağanlığa sebep olmuştur. Bu dönemler Sivas ilinin gelişmesini olumsuz etkilemiştir. 1945 yılında şehir nüfusu 80.019 iken 1950 yılında bu sayı 92.352'ye ulaşmıştır. Merkez ilçe nüfusu ise 1945'te 45.000 iken 1950 yılında bu sayı 53.000 olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla yükselen sanayileşme ve şehirleşme hareketleri sonucunda Sivas ilinde kırsal kesimdeki insanlardan sanayi sektörünün ihtiyacı karşılanmıştır. Böylece kırsal kesimden şehirlere göç hareketleri gerçekleşmiştir. Göç hareketleri sonucunda şehirde yeni yerleşim alanlarının oluşmasına ve şehrin 600 ha genişlemesine neden olmuştur.⁹⁸

1945 yılında yapılan iller itibariyle nüfus sayısı, yüzey ölçü ve nüfus yoğunluğu verilerine göre Sivas il genelinde 243.590 erkek, 246.903 kadın vardır. Nüfus defterinde şehrin yüz ölçümü 28.941 kilometrekare ve nüfus yoğunluğu %17 olarak belirtilmiştir.⁹⁹

1945 yıllarında şehrin 9 ilçesi bulunmaktadır. Bu ilçeler Divriği, Gürün, Hafık, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli ve Zara'dır. İl/ilçe bazlı nüfus sayısı aşağıda tablo halinde verilmiştir.

⁹⁷ Gölpinar Akbulut, "Sivas Şehrinin Tarihi Coğrafyası," *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 35, 2 (Aralık 2009): 212-222, 213.

⁹⁸ Akbulut, "Sivas Şehrinin Tarihi Coğrafyası," 218.

⁹⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 9.

Tablo 2.14 1945 yılı Sivas il/ilçe bazlı şehirde-bucak ve muhtarlıklarda kadın-erkek nüfus sayımı¹⁰⁰

İl/ilçe	Şehirde			Bucak ve Muhtarlıklarda		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Sivas	24.716	20.140	44.856	19.632	19.620	39.252
Divriği	3.520	3.284	6.804	13.166	14.486	27.652
Gürün	2.070	2.486	4.556	9.807	10.309	20.110
Hafik	953	928	1.831	23.383	25.737	49.120
Kangal	1.108	999	2.107	22.174	21.418	43.592
Koyulhisar	978	1.138	2.116	11.062	11.415	22.477
Suşehri	1.964	2.259	4.223	14.519	15.997	30.516
Şarkışla	1.819	1.912	3.731	32.827	33.281	66.108
Yıldızeli	2.067	1.569	3.636	25.170	24.984	50.154
Zara	3.200	2.909	6.109	29.455	32.032	61.487

Tablo 2.15 1945-1950 yılları Sivas vilayeti ve kazaları itibarıyla şehir ve köy nüfusları, yüz ölçümü¹⁰¹

Kazalar	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Yüz Ölçümü	Km Başına Nüfus
	1945	1950	1945	1950	1945	1950		
Sivas	44.856	52.234	39.252	47.670	84.108	99.904	2.948	34
Divriği	6.804	6.254	27.652	31.125	34.456	37.379	2.530	13
Gürün	4.556	4.663	20.116	22.140	24.672	26.803	2.550	11
Hafik	1.881	2.336	49.120	48.679	51.001	51.015	3.306	15
İmranlı	-	1.158	-	28.040	-	29.198	-	-
Kangal	2.107	2.525	43.592	47.260	45.699	49.785	4.581	11
Koyulhisar	2.116	2.720	22.477	25.866	24.593	28.586	1.195	24
Suşehri	3.223	4.994	30.516	34.546	34.739	39.540	1.434	28
Şarkışla	3.731	4.587	66.108	74.163	69.839	78.750	3.864	20
Yıldızeli	3.636	4.207	50.154	50.344	53.790	54.551	2.788	20
Zara	6.109	6.674	61.487	39.819	67.596	46.493	3.745	12

Tablodaki verilere göre şehir nüfusunun az köy nüfusunun fazla olduğu görülmektedir. Dönem itibarıyla şehirlere göçlerin henüz tam anlamıyla başlamaması ve tarımsal

¹⁰⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 26.

¹⁰¹ TÜİK, 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, 1955, 25.

faaliyetlerin yoğun olarak yapılması nedeniyle köy nüfusu şehir nüfusunun çok üstündedir.

1945 yılında yapılan illere göre dinler itibariyle nüfus sayımına göre Sivas il genelinde 24.093 erkeğin 19.522 kadının Müslüman olduğu, 44 erkek 48 kadının Katolik, 93 erkek 73 kadının Ortodoks, 20 erkek 19 kadının Protestan, 133 erkek 152 kadının mezhebi meçhul Hristiyan, 257 erkek 306 kadının Gregoriyen ve 57 erkek 20 kadının Musevi olduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁰²

Erkek kadın bir arada sakatlıklı nüfus sayımına göre Sivas'ta 486.684 kişinin sağlam, 114 kişinin doğuştan kör, 685 kişinin sonradan kör, 584 kişinin bir kolu çolak, 24 kişinin iki kolu çolak, 1.682 kişinin bir ayağının topal, 149 kişinin iki ayağı topal, 328 kişinin sağır ve dilsiz, 128 kişinin kambur, 71 kişinin kötürüm ve 44 kişinin müteaddit olduğu kayıtlara geçmiştir. Bu sonuçlara göre Sivas il genelinde toplamda 3.809 kişinin görünür sakatlıkları olduğu kayda alınmıştır.¹⁰³

1945 illerin medeni halleri itibariyle 15 yaş ve üzerinin nüfus sayım sonuçlarına göre Sivas il genelinde 34.496 erkeğin 23.089 kadının bekâr, 89.682 erkeğin 99.949 kadının evli, 3.136 erkeğin 22.678 kadının dul (eşi vefat etmiş), 167 erkeğin 467 kadının boşanmış olduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁰⁴

7 yaş ve üzeri nüfusta okuma yazma bilen insanların sayısı oran olarak; erkeklerde %37,1; bilmeyen %62,9 iken okuma yazma bilen kadın oranı %11,7; bilmeyen 88,3 civarındadır. Diğer İç Anadolu illerinde olduğu gibi 1945 yıllarında kadınların okuma yazma bilmeyen oranı erkeklerin oranından fazladır.¹⁰⁵

2.6 Niğde

İç Anadolu'nun güneydoğusunda Orta Kızılırmak bölümünde yer alan Niğde ilinin bir kısım arazisi Akdeniz Bölgesinin Adana bölümünde yer alır. Altunhisar ve Çiftlik ilçeleri İç Anadolu sınırları içerisinde bulunurken, Ulukışla ve Çamardı ilçeleri

¹⁰² Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 171.

¹⁰³ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 94.

¹⁰⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 104.

¹⁰⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 189.

Akdeniz bölgesinde yer alır. Niğde 7400 kilometrekare yüz ölçümüyle İç Anadolu bölgesi topraklarının %4,87'sini Türkiye'nin ise %0,90'ını kaplar. Deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık olarak 1300 m'dir. Kuzey, güney ve doğu kesimleri dağlık arazilerle kaplıyken batı bölümü dalgalı düzlüklerden oluşmaktadır. Kuzey bölümünü 2963 m yüksekliğiyle Melendiz Dağı oluşturur. Güney ve güneydoğu kesimlerini Bolkar Dağları (3002m) ve Aladağlar (3734m) dağları kuşatır. Batısında ise Hasan Dağı (3253m) bulunmaktadır. Mislin ovası, Melendiz Ovası, Altunhisar ve Bor Ovası bulunmaktadır. Ayrıca Çiftlik Nar Vadisi, Çamardı Ecemiş Vadisi ve Niğde Karasu Vadisi bulunmaktadır. İlin arazisinin büyük bir kısmı tarım yapmaya elverişlidir. Bu nedendir ki şehrin ekonomisini tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Toprakların %35,38'i tarım sahası, %44,10'u çayır/mera, %7,93'ü orman-fundalık olarak kullanılmaktadır. %12,59'u tarım dışı arazi olarak durmaktadır.¹⁰⁶

Diğer İç Anadolu illeri gibi karasal iklime sahiptir. Yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Yağışı kışın kar olarak ilkbaharda yağmur olarak alır. Yağışların az olması ormanlık alanlarında az olmasına sebep olmuştur. Ormanlık araziler Hasan ve Melendiz Dağlarının yüksek yamaçlarında bulunmaktadır.¹⁰⁷

Tablo 2.16 Niğde 1945-1950 nüfusu ve kilometrekare başına nüfus¹⁰⁸

İl	1945	1950	Km ² Başına Nüfus 1950
Niğde	296.584	331.470	22

1945-1950'li yıllarda Niğde ilinde 5 ilçe bulunmaktadır. Sonradan il olan Aksaray ve Nevşehir o dönemlerde Niğde'nin ilçeleri konumundadır. İlçeler ve nüfusları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

¹⁰⁶ Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Niğde İli Genel Coğrafi Özellikleri*, 13–15.

¹⁰⁷ T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Niğde İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, *"Niğde'yi Tanıyalım,"* (Erişim tarihi: 5.9.2025). <https://nigde.tarimorman.gov.tr/Menu/10/Nigdeyi-Taniyalim>

¹⁰⁸ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1950 Genel Nüfus Sayımı*, 7.

Tablo 2.17 1945 yılı Niğde il/ilçe şehir-bucak ve muhtarlıklarda nüfus sayımı, yüzey ölçüsü, nüfus yoğunluğu ¹⁰⁹

İl/ilçe	Şehirde			Bucak ve Muhtarlıklarda			Yüzey Ölçüsü	Nüfus Yoğunluğu
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		
Niğde	5.929	5.926	11.855	30.107	31.956	62.063	3.824	19
Aksaray	4.602	4.956	9.558	42.102	43.142	85.244	5.816	16
Arapsun	802	961	1.763	8.324	8.458	16.782	1.235	15
Bor	5.165	5.500	10.665	12.316	12.858	25.174	1.315	27
Nevşehir	7.282	8.281	15.583	17.796	19.030	36.826	1.474	36
Ulukışla	2.500	1.766	4.266	8.409	8.416	16.825	1.593	13

Niğde'nin ilçelerinden Nevşehir'in nüfusunun diğer ilçelere göre daha yoğun olduğu görülmüştür. Peşi sıra Bor ilçesi ve Aksaray ilçelerinin nüfusu da yüksektir. Hem şehir nüfusunda hem de bucaklarda kadın erkek nüfusu arasında bariz farklar görülmemektedir. Ulukışla ilçesi dışında diğer ilçelerde kadın nüfusu daha fazladır.

Tablo 2.18 1945-1950 yılları Niğde vilayeti ve kazaları itibariyle şehir ve köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu ¹¹⁰

İl/ilçe	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Nüfus Yoğunluğu
	1945	1950	1945	1950	
Niğde	11.855	12.457	62.063	56.768	18
Aksaray	9.558	10.966	85.244	98.942	19
Arapsun	1.763	2.083	16.782	17.949	16
Bor	10.665	11.240	25.174	29.500	31
Çamardı	-	2.493	-	12.242	-
Nevşehir	15.563	15.054	36.826	40.852	38
Ulukışla	4.260	3.684	16.825	17.240	13

1945 yılı erkek kadın bir arada görünür sakatlığı olan nüfus sayımı sonucu Niğde il genelinde; 293.978 kişi sağlamken, doğuştan kör 61 kişi, sonradan kör 345 kişi, bir kolu çolak 224 kişi, iki kolu çolak 19 kişi, bir ayağı total 1.436 kişi, iki ayağı total 115 kişi, sağır dilsiz 217 kişi, kambur 82 kişi, kötürüm 66 kişi, müteaddit 41 kişi toplamda 2.606 kişi sakat nüfus olarak kayıtlara geçmiştir. ¹¹¹

¹⁰⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 21.

¹¹⁰ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950 Genel Nüfus Sayımı, 23

¹¹¹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 94.

1945 iller ve medeni hal itibariyle 15 ve yukarı yaşlarda nüfus nispeti kapsamında yapılan nüfus sayımına göre Niğde il genelinde 18.638 erkek 11.703 kadının bekâr, 56.039 erkek 63.464 kadının evli, 1.783 erkek 14.023 kadının dul, 125 erkek 370 kadının boşanmış olduğu kayıtlara geçmiştir. ¹¹²

7 yaşından yukarı okuma yazma bilen/bilmeyenlerin idari teşkilata göre dağılışı 1945 yılı Niğde il genelinde okuma yazma bilen erkek oranı %41,40 iken %58,6 bilmeyen, okuma yazma bilen kadın oranı %9,6 iken %90,4 bilmeyen nüfus oranıdır. ¹¹³

Dinler ve iller itibariyle nüfus sayımı 1945 verilerine göre Niğde il genelinde; 145.234 erkek 151.191 kadın Müslüman, 8 erkek 1 kadın Katolik, 19 erkek 8 kadın Ortodoks, 3 erkek 2 kadın Protestan, 13 erkek 2 kadın mezhebi meçhul Hristiyan, 35 erkek 45 kadın Gregoriyen, 11 erkek 1 kadın Musevi nüfus kayıtlara geçmiştir. ¹¹⁴

2.7 Çankırı

Çankırı, İç Anadolu bölgesinin doğu batı doğrultusunda bulunmaktadır. 7.542 kilometrekare yüz ölçümüne sahiptir ve Türkiye topraklarının %1’lik kısmını kaplar. İlin rakımı 550-2565 m arasındadır. Kuzeyinde Kastamonu, kuzeybatısında Karabük, güneyinde Ankara ve Kırıkkale, doğusunda Çorum ve batısında Bolu bulunmaktadır. Güneydoğu kesiminde bulunan Kızılırmak havzasında düz geniş sulanabilir araziler mevcuttur. Diğer araziler ise küçük vadiler, ormanlık alanlar ve meralar ile kaplıdır. Tarıma elverişli arazileri genel olarak engebeli yapıya sahiptir. Arazi koşulları tarım açısından olumsuzluğa sebep olmuştur. Bu durum şehir genelinde kuru tarım yapılmasına sebep olmuştur. Şehrin en yüksek dağı Ilgaz Dağı (2587m) ve en alçak dağı Bozkır Dağı (1050m)’dır. İlde Devrez Çayı, Çerkeş, Tatlıçay gibi vadi şeklinde ovalar mevcuttur. Türkiye’nin en uzun ırmağı olan Kızılırmak Çankırı ilinin en önemli akarsuyudur. Karadere, Eldivan Seydi, Saray, Mart, Karaören, Şabanözü, Kurşunlu, Korgun Maruf, Dumanlı, Yapraklı Gürgenlik göletleri tarım ve hayvancılık için

¹¹² Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 104.

¹¹³ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 205.

¹¹⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 169.

önemli olmuştur. Diğer İç Anadolu illeri gibi Çankırı ili de karasal iklime sahip olduğu için yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. ¹¹⁵

Çankırı ili 1945-1950'li yıllarda 4 ilçeden ibaret olmuştur. Bu ilçeler; Çerkeş ve Ilgaz Cumhuriyet öncesi, Kurşunlu ve Şabanözü 01.09.1944 yılında kurulmuştur. ¹¹⁶

Tablo 2.19 1945 Çankırı il/ilçe şehir ve muhtarlık nüfusu, yüzey ölçü, nüfus yoğunluğu ¹¹⁷

İl/İlçe	Şehirde			Bucak ve Muhtarlıklarda			Yüzey Ölçü	Nüfus Yoğun.
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		
Çankırı	8.829	5.851	14.680	22.949	24.894	47.843	3.227	19
Çerkeş	1.383	1.515	2.898	21.668	23.906	45.574	2.550	11
Ilgaz	728	860	1.588	10.601	13.118	23.719	996	25
Kurşunlu	1.223	1.065	2.288	11.968	13.906	25.874	1.115	25
Şabanözü	801	782	1.583	14.604	16.705	31.309	1.195	27

Tablo 2.20 Çankırı 1945-1950 nüfus, yüz ölçüsü ve nüfus yoğunluğu ¹¹⁸

İl	1945	1950	Yüz Ölçüsü	1950 Nüfus Yoğunluğu
Çankırı	197.356	217.188	9.083	24

Tablo 2.21 Çankırı 1945-1950 şehir, bucak ve köy nüfusu, yüz ölçümü, km başına nüfus ¹¹⁹

İl/İlçe	Şehir Nüfusu		Bucak ve Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Yüz Ölçümü	Km Başına Nüfus
	1945	1950	1945	1950	1945	1950		
Çankırı	14.680	14.108	47.843	58.015	62.523	72.123	3.227	22
Çerkeş	2.898	2.705	45.574	31.051	48.472	33.756	2.550	13
Eskipazar	-	911	-	19.009	-	19.920	-	-
Ilgaz	1.588	1.795	23.719	23.060	25.307	24.855	996	25
Kurşunlu	2.288	2.149	25.874	27.830	28.162	29.979	1.115	27
Şabanözü	1.583	1.894	31.309	34.661	32.892	36.555	1.195	31

¹¹⁵ Çankırı İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, "Çankırı Hakkında," erişim 7 Eylül 2025, <https://cankiri.tarimorman.gov.tr/Link/38/Cankiri-Hakkinda>

¹¹⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı, *İl ve İlçe Kuruluş Tarihleri* (Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, 2018), 25.

¹¹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 13.

¹¹⁸ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1950 Genel Nüfus Sayımı*, 7.

¹¹⁹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *1950 Genel Nüfus Sayımı*, 13.

1945 yılı görünür sakatlığı olan nüfusun iller bazında sayım sonuçlarına göre Çankırı ilinde kadın-erkek karışık olarak yapılan sayımda 195.128 sağlam nüfus, 55 kişi doğuştan kör, 205 kişi sonradan kör, bir kolu çolak 233 kişi, iki kolu çolak 20 kişi, bir ayağı total 1.151 kişi, iki ayağı total 125 kişi, sağır dilsiz 178 kişi, kambur 71 kişi, kötürüm 59 kişi ve 31 kişi müteaddit olarak kayıtlara geçmiştir. Toplamda il genelinde 2.228 kişi sakatlıklı nüfusun varlığı söz konusu olmuştur.¹²⁰

15 yaş ve üzeri yaşlarda medeni hal itibariyle nüfus nispeti kapsamında yapılan nüfus sayımına göre Çankırı il genelinde; 12.318 erkek 8.355 kadın bekâr, 37.973 erkek 43.996 kadın evli, 1.546 erkek 11.025 kadın dul, 82 erkek 239 kadın boşanmış olarak kayıtlara geçmiştir.¹²¹

1945 yılı iller ve dinler itibariyle nüfus miktarı sayımına göre Çankırı il genelinde 94.726 erkek-102.596 kadın Müslüman, 1 erkek Katolik, 19 erkek-3 kadın Ortodoks, 3 erkek-3 kadın mezhebi meçhul Hristiyan, 4 erkek Gregoriden, 3 erkek Musevi nüfusu kayıtlara geçmiştir.¹²²

7 yaşından yukarı nüfusta okuryazarlık durumunu gösteren nüfus sayımlarına göre 1945 yılı Çankırı ilinde okuma bilen erkek oranı %38,6 iken okuma bilmeyen %61,4'tür. Okuma bilen kadın oranı %10,5 iken bilmeyen oranı %89,5 olmuştur. Okuma yazma bilmeyen kadın oranı Çankırı ilinde de fazla olduğu görülmüştür.¹²³ Eğitime ulaşımın zor olması kırsal alanlardaki çocukların gelişmesinde ve sosyo-ekonomik düzeylerinin zorlaşmasına neden olmuştur. Kırsal bölgelerde kadınların eğitim alması çok yaygın değildir.

2.8 Yozgat

Yozgat ili, İç Anadolu Orta Kızılırmak bölümü Bozok Platosu üzerinde yer almaktadır.¹²⁴ Kuzeyden Amasya, Çorum, Tokat doğudan Sivas, batıdan Kırıkkale, güneyden Nevşehir, Kırşehir, Kayseri illeri ile çevrilidir. 1.412.300 hektar alana

¹²⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 93.

¹²¹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 103.

¹²² Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 167.

¹²³ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 188.

¹²⁴ Yunus Koç, "Yozgat", TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim 7 Eylül 2025, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yozyat>

sahiptir ve deniz seviyesinden 1300 m yüksekliktedir. En yüksek noktası Akdağ'dır ve yükseltisi 2.062 m'dir. Şehrin doğusundan batısına gidildikçe yükseklik azalır. İl yarı kurak karasal iklime sahiptir. İç Anadolu ili olduğu için yazları sıcak ve kurak kışları soğuk ve yağışlı geçmektedir. Sert iklim koşulları sadece Çekerek Vadisinde biraz daha yumuşar ve azda olsa Karadeniz iklim etkisi bu bölgede görülür.¹²⁵

1945'li yıllarda Yozgat ilinde 5 ilçe bulunmaktadır. Akdağ Madeni ve Boğazlıyan ilçeleri Cumhuriyet öncesi kurulmuştur. Diğer ilçelerden Sorgun 26.06.1926 tarihinde, Verköy 01.08.1945 tarihinde, Çekerek ilçesi de 1944 tarihinde kurulmuştur. 1945-1950 yıllarında sadece bu ilçelerin varlığı söz konusu olmuştur.¹²⁶

Tablo 2.22 1945 Yozgat il/ilçe şehirde, bucak ve muhtarlıklarda erkek-kadın nüfus sayımı¹²⁷

İl/ilçe	Şehirde Nüfus			Bucak ve Muhtarlıklarda Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Yozgat	5.983	5.593	11.576	20.084	20.921	41.005
Akdağmadeni	1.175	1.283	2.458	24.633	24.957	49.590
Boğazlıyan	1.872	1.769	3.641	33.576	33.862	67.433
Çekerek	666	663	1.329	16.897	17.188	34.085
Sorgun	1.180	1.348	2.528	19.000	19.296	38.396
Yerköy	1.863	758	2.621	16.371	16.433	32.804

Erkek nüfus fazlalığı olduğu görülmektedir. Söz konusu olan dönemlerde erkek nüfusundaki artış kadın nüfusundaki artıştan fazladır. Büyüyen şehirlerde erkek nüfusundaki artış kadın nüfusundaki artış hızından daha yüksek değerler göstermektedir. Şehirselleşme nüfusun gelişiminin Yozgat ilinde de arttığı görülmektedir.

İl ve ilçelerin 1945 yılı yüz ölçümleri ve nüfus yoğunluklarına bakıldığında; Yozgat ili yüz ölçümü 1.554, nüfus yoğunluğu 34, Akdağmadeni ilçesinin yüz ölçümü 2.669, nüfus yoğunluğu 19, Boğazlıyan ilçesi yüz ölçümü 3.984, nüfus yoğunluğu 18,

¹²⁵ Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. "İlimiz Coğrafyası." Yozgat Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü. Erişim 8 Eylül 2025. <https://yozgat.csb.gov.tr/ilimiz-cografyasi-i-2341>

¹²⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı, *İl ve İlçe Kuruluş Tarihleri* (Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, 2018), 85.

¹²⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 28.

Çekerek ilçesi yüz ölçümü 1.673 nüfus yoğunluğu 21, Sorgun ilçesi yüz ölçümü 1.633, nüfus yoğunluğu 25, Yerköy ilçesi yüz ölçümü 2.191 nüfus yoğunluğu 16'dır.¹²⁸

Görünür sakatlıklı 1945 nüfus sayımında kadın-erkek karışık verilen sayım raporuna göre Yozgat ilinde 285.706 kişi sağlam, 56 kişi doğuştan kör, 320 kişi sonradan kör, 135 kişi bir kolu çolak, 15 kişi iki kolu çolak, 754 kişi bir ayağı topal, 63 kişi iki ayağı topal, 229 kişi sağır-dilsiz, 68 kişi kambur, 11 kişi kötürüm ve 14 kişi müteaddit olarak kayıtlara geçmiştir. Böylece o dönemlerde Yozgat'ta toplamda 1.665 kişi sakatlıklı nüfus bulunmaktadır.¹²⁹

1945 iller ve medeni haller itibariyle yapılan nüfus sayımında 15 yaş ve üzeri 20.480 erkek, 13.851 kadın bekâr, 55.053 erkek, 60.570 kadın evli, 1.846 erkek, 13.108 kadın dul, 107 erkek, 282 kadın boşanmış nüfusun medeni halleri kayıtlara geçmiştir.¹³⁰

1945 iller ve dinler itibariyle nüfus sayımında il genelinde 142.765 erkek, 143.221 kadın Müslüman, 102 erkek, 148 kadın Katolik, 120 erkek, 173 kadın Ortodoks, 98 erkek 139 kadın Protestan, 135 erkek, 236 kadın mezhebi meçhul Hristiyan, 77 erkek, 148 kadın Musevi, 2 erkek, 3 kadın dinsiz bulunmaktadır.¹³¹

Okuma yazma bilen ve bilmeyen nüfusun sayım sonuçlarına göre %29,8 erkek okuma bilen, %70,2 bilmeyen, %7,5 kadın okuma bilen, %92,5 bilmeyen olarak kayıtlara geçmiştir. Diğer İç Anadolu illerine göre eğitim seviyesinin Yozgat'ta daha düşük olduğunu görülmektedir. Kadın okuma-yazma bilmeyen oranının da yine diğer şehirlere göre daha yüksek olması kız çocuklarının eğitime önem verilmediğini göstermektedir.¹³²

Tablo 2.23 Yozgat 1945-1950 yılları nüfus sayımı, yüz ölçümü, nüfus yoğunluğu ¹³³

İl	1945	1950	Yüz Ölçümü	N. Yoğunluğu
YOZGAT	287.371	324.469	13.704	24

¹²⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 28.

¹²⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 94.

¹³⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 104.

¹³¹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 170.

¹³² Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 189.

¹³³ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950 Genel Nüfus Sayımı, 9.

5 yıllık süreç içerisinde nüfusta artış gözlemlenmiştir. Nüfusta görülen değişkenlerin dönemine özgü sosyo-ekonomik, tarihi durumlar ve doğal artışların etkileri var denilebilir.

Tablo 2.24 1945-1950 Yozgat il/ilçe itibariyle şehir ve köy nüfusu, nüfus yoğunluğu ¹³⁴

İl/İlçe	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Km Başına Nüfus
	1945	1950	1945	1950	1945	1950	
Yozgat	11.576	11.885	41.005	47.011	52.581	58.896	38
Akdağmadeni	2.458	2.753	49.590	56.205	52.048	58.958	22
Boğazlıyan	3.641	5.187	67.438	47.646	71.079	52.833	13
Çayıralan	-	3.125	-	26.246	-	29.371	-
Çekerek	1.329	1.585	34.085	39.612	35.414	41.197	25
Sorgun	2.528	3.123	38.296	42.389	40.824	45.512	28
Yerköy	2.621	3.550	32.804	34.152	35.425	37.702	17

1945 yılında köy sayısı 637 iken 1950 yılında 631 e düşmüştür. Yozgat'a bağlı bucaklarda merkezde 40 köy, Musabeyli'de 37 köy, Osmanpaşa'da 23 köy, Akdağmadeni'ne bağlı bucaklarda; merkezde 62 köy, Hasbek'de 31 köy, Peyik/Karamağara'da 50 köy, Boğazlıyan ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 44 köy, Çayırşeyhi'de 31 köy, Sarıkaya'da 37 köy, Çekerek ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 40 köy, Kadışehri'nde 30 köy, Mamure'de 32 köy, Sorgun ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 65 köy, Eymir'de 20 köy, Yerköy ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 26 köy, Salmanlı'da 30 köy, Şefaati'de 39 köy bulunmaktadır.

1950 yılında köy sayılarında değişimler olmuştur. Yozgat'a bağlı bucaklarda merkezde 42 köy, Musabeyli'de 36 köy, Boğazlıyan ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 32 köy, Sarıkaya'da 30 köy, Fakılı 16 köy, Çekerek ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 41 köy, Sorgun ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 66 köy, Eymir'de 18 köy, Yerköy ilçesine bağlı bucaklarda; merkezde 27 köy, Salmanlı'da 23 köy olarak değişimler olmuştur. Diğer köy sayılarında herhangi bir değişiklik

¹³⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950 Genel Nüfus Sayımı, 24.

olmamıştır. Ayrıca 1950 yılında Boğazlıyan’a bağlı Çayırşeyhi nahiyesi 1947 yılında çıkartılan kanunla Çayıralan ilçesi konumuna getirilmiştir.¹³⁵

2.9 Kırşehir

Kırşehir, Kızılırmak Nehri havzası içinde kurulmuş bir şehirdir. İlin yüz ölçümü 6.570 km²’dir. İl toprakları 900-1200 m. yükseklikteki yaylalardan oluşmuştur. Genel olarak bozkır görünümünde ormanlık alan konusunda fakirdir. 1700 m yüksekliğe ulaşan dağlar bulunmaktadır. İç Anadolu’nun karasal iklimi etkili olmuştur. Yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve yağışlıdır. Doğusunda Nevşehir, batısında Kırıkkale, kuzeyinde Yozgat, güneyinde Aksaray ve güneydoğusunda Niğde bulunmaktadır. 1927 yılında il, 1954 yılında ilçe yapılarak Nevşehir’e bağlanmış, 1957’de yeniden il olmuştur.¹³⁶

İlin kuzey kesimleri daha engebeli güney kesimleri plato ve ovalardan oluşmuştur. Bozkırlarla kaplı bölümünün en önemli akarsuyu Kızılırmak’tır. Delice Çayı, Kılıçözü (Kırşehir) Çayı Orta Kızılırmak bölümün gelişmesinde katkısı olmuştur. İlin denizden yüksekliği 985 m.’dir ve şehrin ortalama yükseltisi 500-1500 m arasındadır. İlin en yüksek noktası 1.808 m olan Baran Dağı’dır. Cemele (1.555m), Naldöken (1.504m), Kargasekmez (1.712m) dağları ve bu dağların arasında Hüyükklü, Emirburnu ve Obruk tepeleri bulunmaktadır.¹³⁷

1945-1950 yıllarında Kırşehir ilinin 4 tane ilçesi bulunmaktadır. Avanos, Çiçekdağ, Kaman, Mucur ilçeleridir. Çiçekdağı ve Mucur ilçeleri Cumhuriyet öncesi kurulmuş ilçelerdir. Kaman ilçesi ise 01.09.1944 yılında kurulmuştur.¹³⁸

¹³⁵ Meral Şahin, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yozgat’ta Demografik Yapı (1878–1950)* (Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 33-34.

¹³⁶ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. “Coğrafya.” *Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*. Erişim 8 Eylül 2025. <https://kirsehir.ktb.gov.tr/TR-64748/cografya.html>.

¹³⁷ Veli Ünsal, *Eskişehir’de Kırşehir ve Çevresi*, 2. baskı (Ankara: İksad Yayınevi, 2024), 9-11.

¹³⁸ İçişleri Bakanlığı, *İl ve İlçe Kuruluş Tarihleri*, 54.

Tablo 2.25 1945 yılları Kırşehir il/ilçeleri şehirde, bucak ve muhtarlıklarda kadın-erkek nüfusu ¹³⁹

İl/ilçe	Şehirde Nüfus			Bucak ve Muhtarlıklarda Nüfus		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Kırşehir	6.559	7.224	13.782	10.357	11.007	21.364
Avanos	2.051	2.532	4.583	12.890	13.529	26.419
Çiçekdağ	420	364	784	9.999	10.510	20.509
Kaman	1.938	2.050	3.988	21.562	24.256	45.818
Mucur	1.784	2.122	3.906	8.093	8.318	16.411

Tablo 2.26 1945-1950 yılı Kırşehir şehir ve köy nüfusu, yüz ölçümü, km başına nüfus ¹⁴⁰

Kazalar	Şehir Nüfusu		Köy Nüfusu		Toplam Nüfus		Yüz Ölçümü	Km Başına Nüfus
	1945	1950	1945	1950	1945	1950		
Kırşehir	13.783	14.034	21.364	33.910	35.147	47.944	1.832	26
Avanos	4.583	5.174	26.419	27.029	31.002	32.203	1.793	18
Çiçekdağı	784	973	20.509	23.454	21.293	24.427	1.434	17
Hacı Bektaş	-	2.644	-	11.294	-	13.938	-	-
Kaman	3.988	4.833	45.818	43.222	49.806	48.055	2.072	23
Mucur	3.906	4.204	16.411	11.128	20.317	15.332	1.291	12

1945 yıllarında bucak ve muhtarlıklarda olan nüfusun şehir ve ilçelerdeki nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda diğer illerde olan cinsiyet dengesizliği Kırşehir ilinde de olmuştur. Kırşehir'in 1950'deki nüfus artışı da dikkat çekicidir. Tabloda sunulan veriler bölgedeki demografik değişimlerin savaş, göç, doğum oranları ve ekonomik koşullarla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

1945 yılı görünür sakatlığı olan nüfusun iller itibariyle miktarı sayımında Kırşehir il genelinde kadın-erkek karışık olarak; 156.519 kişi sağlam nüfusken, 32 kişi doğuştan kör, 161 kişi sonradan kör, 91 kişi bir kolu çolak, 5 kişi iki kolu çolak, 492 kişi bir ayağı total, 54 kişi iki ayağı total, 134 kişi sağır-dilsiz, 28 kişi kambur, 20 kişi

¹³⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 22.

¹⁴⁰ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, 18.

kötürüm, 29 kişi müteaddit toplamda 1.046 kişi sakatlıklı nüfus olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁴¹

İller ve medeni hal itibariyle nüfus nispeti hususunda 1945 yılında Kırşehir’de 15 yaş ve üzeri nüfusta 9.782 erkek 7.183 kadın bekâr, 28.670 erkek 33.728 kadın evli, 888 erkek 8.127 kadın dul, 58 erkek 153 kadın boşanmış nüfus olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁴²

7 yaş ve üzeri nüfusta okuma yazma bilen/bilmeyen kişi oranı Kırşehir il genelinde okuma-yazma bilen erkek oranı %42,1 iken bilmeyen erkek oranı %57,9’dur. Okuma yazma bilen kadın oranı %11,2 iken bilmeyen oranı %88,8’dir. Kırşehir ilinde de kadın nüfusunun eğitim konusunda geri kaldığı görülmüştür.¹⁴³

1945 yılı iller ve dinler itibariyle nüfus sayımı sonuçlarına göre Kırşehir il genelinde; 75.455 erkek 81.781 kadın Müslüman, 54 erkek 63 kadın Katolik, 21 erkek 9 kadın Ortodoks, 38 erkek 49 kadın Protestan, 5 erkek 3 kadın mezhebi meçhul Hristiyan, 1 erkek 2 kadın Gregoriden, 59 erkek 5 kadın Musevi bulunmaktadır.¹⁴⁴

1940-1945 Dönemi: Kayseri’de %7,62; Kırşehir’de %5,05; Niğde’de %7,89; Sivas’ta %5,67 ve Yozgat’ta %40,41 oranında artış yaşanmıştır. Bu dönemde II. Dünya Savaşı’nın etkisiyle kırsal nüfusta birikme yaşanmış olması muhtemeldir. Özellikle Yozgat’taki artış, kırsal alanlardan göç almaya veya doğum oranlarındaki yükselişe bağlanabilir. 1945-1950 dönemi, bu dönemde tüm illerde düzenli bir nüfus artışı görülmektedir. Kayseri %8,81; Kırşehir %15,32; Niğde %10,86; Sivas %9,64 ve Yozgat %10,40 oranında büyüme kaydetmiştir. Savaş sonrası yeniden yapılanma süreci ve kırsal alanlardaki nüfusun artışı bu büyümeyi tetiklemiştir.

Orta Anadolu bölgesi, 1945-1950 arasında nüfus artışını ve iç göç dinamiklerine bakıldığında;

¹⁴¹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 94.

¹⁴² Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 104.

¹⁴³ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 189.

¹⁴⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 169.

Kayseri: 1945'te 371.125 olan nüfus, 1950'de 403.861'e yükselerek %8,8 artış göstermiştir.

Sivas: Aynı dönemde 494.373'ten 542.004'e çıkarak %9,6 artmıştır.

Yozgat: Nüfus artışı 384.493'ten 324.469'a düşerek dikkat çekici bir azalış yaşamıştır.

Bu veriler, Orta Anadolu'da bazı illerin göç vererek nüfus kaybına uğradığını, bazı illerin ise göç alarak veya doğal nüfus artışıyla büyüdüğünü göstermektedir. 1945 yılında Türkiye'nin toplam nüfusu 18.790.174 iken, 1950 yılına gelindiğinde bu rakam 20.947.188 olmuştur. 1945-1950 yılları arasında %11,5'lik bir artış oranı kaydedilmiştir. Bu dönemde nüfus artışı, savaş koşullarının sona ermesiyle birlikte doğum oranlarının yükselmesine ve yaşam koşullarındaki iyileşmeye bağlanabilir.

2.10 Orta Anadolu'da Eğitim

Türkiye'de eğitim-öğretim, köy okulu ve şehir okulu olarak ikiye ayrılmıştır. Gündüz okulu, yatılı okul, öğretmenli okul, eğitmenlik okul hem eğitmenlik hem öğretmenli köy okulu, pansiyonlu-pansiyonsuz köy okulu ve meslek kursları olarak ayrılmışlardır. İlkokulların eğitimi beş yıldır. 2-10 Aralık 1946'da toplanan Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda ilkokuldaki eğitimin 8 yıla çıkartılması gündeme gelmişse de kabul edilmemiştir. Ancak 1948 yılında 1936'da uygulanmaya başlanan eğitim programı değişmiştir.¹⁴⁵ Bu programa göre dersler; matematik, Türkçe, Tarih, Hayat Bilgisi, Resim-iş, Müzik, Beden Eğitimi, Coğrafya, Tabiat Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi şeklindedir. İlköğretimde haftalık 26 saat işlenmektedir. Köy okullarında beden eğitimi-müzik gibi derslerin yerine haftada 6 saat Tarım-İş dersleri işlenmektedir.¹⁴⁶

O dönemde ortaokullar 3 yıl eğitim veriyordu. 21-31 Ağustos'ta toplanan Dördüncü Milli Eğitim Şûrası tarafından alınan kararlarla ortaokulda verilen derslerin kuramsal ve uygulamaya yönelik olması konusundaydı. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin

¹⁴⁵ Sabit Dokuyan, *1945–1950 Yılları Arasında Türkiye: Siyasi Yapı, Ekonomi, Dış Politika, Eğitim ve Sosyo-Kültürel Yapı, Din, Askeri Yapı ve Basın* (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 25.

¹⁴⁶ Hasan Cicioğlu, *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Ortaöğretim* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985), 82–100.

Banguoğlu'na göre ortaokuldaki çocukları liseye ve hayata hazırlamak gerekliydi. Okuldan aldığı eğitim hayata atıldığında işine yaramalıydı. Ancak bu eğitim modeli tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Ortaokullarda Matematik, Türkçe, Tarih, Coğrafya, Fizik, Kimya, Yabancı Dil, Yurttaşlık Bilgisi, Tabiat Bilgisi, Serbest Çalışmalar ve İş Bilgisi, Müzik, Beden Eğitimi ve Resim dersleri verilmesi kararı alınmıştır. Lise dersleri olarak ise Edebiyat, Psikoloji, Tarih, Matematik, Coğrafya, Fizik-Kimya, Filozofi-Sosyoloji, Tabiat Bilgisi, Beden Eğitimi, Yabancı Dil ve Askerlik dersleri olması belirlenmiştir.¹⁴⁷

Dördüncü Şura tarafından Üç yıllık ortaokul eğitiminden sonra yine üç yıllık bir lise eğitimi olması kararı alınmıştır. Dönemin başbakanı Şemsettin Günaltay lise eğitimindeki amaçları hakkında şunları söylemiştir:

“...Bugünün icapları gençlerin bütün gayret ve enerjilerini, kabiliyetlerine göre hayatta takip edecekleri mesleklere ait bilgi ve tatbikat üzerinde temerküz ettirmelerini zaruri kılmaktadır. Bütün ilmin her branşı bütün bir mesai hayatını işgal edecek nispette genişlemiştir ve daimî surette de genişlemektedir. Buna göre gençlerin dimağlarını hayatta takip edecekleri mesleklere göre hazırlamak o kadar lüzumlu olmayan şeylerle fazla yormamak, hele bütün yükü hafızaya yüklememek yolunu bulmaya gereken ehemmiyeti vermek zorundayız...”¹⁴⁸

1945-1950 yılları Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun (1924) etkisinin devam ettiği bir dönem olmuştur. 1946 çok partili hayata geçiş ve köy enstitüleri konusundaki düzenlemeler bu dönemdeki eğitim politikalarını etkilemiştir. Dönemin köy enstitüleri öğretmen yetiştirmek için çabalarken halkevleri de yetişkin eğitimi ve kültürleşme konularında faaliyet göstermiştir. Orta Anadolu şehirlerinde okullaşma oranı %50-60 oranındayken köylerde %30 veya %40 civarında olmuştur.¹⁴⁹

1945-1946 yılları bütün okulların öğretim zümrelerine göre dağılışı araştırmasına göre; 14.010 eğitimli ve öğretmenli ilkokullar, 252 bağlı ve bağımsız ortaokullar, 83 tane bağlı ve bağımsız liseler, 32 adet öğretmen okulları ve köy enstitüleri, 13 tane orta dereceli ziraat okulları, 23 tane orta ticaret okulları (bağlı ve bağımsız), 12 ticaret liseleri, 130 erkek ve kız sanat okulları ve enstitüleri 4 adet orta dereceli güzel sanatlar okulu, 4 adet orta dereceli teknik okulları, 14 adet orta dereceli sağlık okulları, 7 diğer

¹⁴⁷ Dokuyan, *1945-1950 Yılları Arası Türkiye*, 255

¹⁴⁸ Dokuyan, *1945-1950 Yılları Arası Türkiye*, 256

¹⁴⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, *1948 Yıllık Raporu* (Ankara: MEB Yayınları, 1948), 23.

meslek okulları ve 31 adet yüksek okullar ve fakülteler bulunmaktadır. Sonuç olarak 1945-46 dönemlerinde toplamda 14.615 adet okulun varlığı söz konusudur.¹⁵⁰

1945’li yıllarda Cumhuriyetin kültür politikası gereği halkevleri ve halkodaları bünyesinde halkın okuma alışkanlığı geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 1945 yılında 4000 binden fazla bulunan halk odaları ve bunlara bağlı birçok okuma odası bulunmaktadır. Okuma odaları köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin ve bilgi birikimi konusunda yetkin kişilerin halka eğitim faaliyetleri düzenlediği, kuruma gazete, dergi ve kitap sağlayarak okuma alışkanlığı kazandırdığı bir oda olmuştur. Genel olarak kültür sohbetlerinin edilmesi, yerel gazetelerin okunması ve okuma-yazmanın öğretilmesi sayesinde halkın güncel siyaseti takip ederek bilgilendirilmesi de sağlanmıştır.¹⁵¹

1945 yılı İç Anadolu illeri ve ilçeleri Cumhuriyet Halk Partisi idaresindeki Halk Odalarının Milli Eğitime ait faaliyetleri kapsamında yapılan sayımları ve illere bağlı bulunan köy enstitüleri hakkında bilgiler aşağıda verilmiştir;

Ankara ili;

Ankara Çubuk ilçesi 1 okuma odası, 1 erkek memur ve 1 erkek hizmetli ve 558 kitap bulunduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁵²

1945’li yıllarda Ankara’da, Ankara Üniversitesi (Hukuk Fakültesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Fen Fakültesi, Tıp Fakültesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Ankara Devlet Konservatuvarı, Hasanoğlu Köy Enstitüsü, Erkek Meslek Yüksek Okulu, Erkek Sanat Enstitüsü, Erkek Meslek Öğretmen Okulu, Kız Meslek Öğretmen Okulu, Ankara Ticaret lisesi, Çocuk Bakıcılık Okulu, Ordu Hasta Bakıcılık Okulu, Ankara Devlet Konservatuvarı, Maliye Meslek Okulu, Tapu Kadastro Okulu, Polis Enstitüsü,

¹⁵⁰ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. *Millî Eğitim Meslek Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1945–1946*. Yayın No. 282, 11.

¹⁵¹ Afet İnan, *Türkiye Halk Evleri ve Halk Odaları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1943), 73–78.

¹⁵² Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim: Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1944–1945*, Yayın No. 273 (Ankara: 1947), 48.

Demiryolları Meslek Okulu gibi okullar bulunurken ayrıca dersane gibi birçok kurslar bulunmaktadır.¹⁵³

Ankara, Hasanoğlu Köy Enstitüsü; Elmadağ bucağına bağlı Hasanoğlu köyü ulaşım, su kaynağı ve arazi bakımından elverişli olması sebebiyle köy enstitüsü kurmaya elverişli olduğu kanaatine varılarak İlköğretim genel müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un başkanlığında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in olur kararıyla 1941 yılında kurulmuştur. Enstitüye ilk aşamada Ankara, Kırşehir, Çankırı illerinin köylerinden öğrenciler alınmıştır. Ayrıca Eskişehir (Çifteler), Kayseri (Pazarören) ve Kastamonu (Gölköy) Köy Enstitülerindekiler Hasanoğlu Köy Enstitüsüne nakledilmişlerdir. Böylelikle 1945 yılında enstitüdeki öğrenci sayısı 1.054 olmuştur. Öğrenciler enstitü toprağında tarla ve bahçe tarımı yaparak 4 bin fidan dikmiştir. Ayrıca 1945 yılında 430 koyun, 8 at, 17 sığır, 5 katır ve 135 kümes hayvanı bulundurarak hayvancılık da yapmışlardır. Enstitüde Açık hava Tiyatrosu, kitaplık bulunmuştur ve spor ve müzik etkinlikleri düzenlenmiştir. Enstitü öğretmenlerinin çoğu yükseköğretim mezunu deneyimli öğretmenlerdir. Sonraki zamanlarda enstitüye Sağlık kolu ve Yüksek Köy Enstitüsü açılmasıyla öğretmen sayısını artırmıştır. Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde köy eğitmeni kursu, sağlık memurluğu kursu gibi kurslar açılması ile en gelişmiş örnek enstitü olmuştur. Ancak Demokrat Parti döneminde kapatılmıştır.¹⁵⁴

Konya ili;

Konya ilinde okuma odalarının bulunduğu yerler olarak; Gargara, Görmel, Halimiye, Kazancı, Lemos, Sarıvadi, Uğurlu köyü için köylerde 1'er tane okuma odası olduğu ve 1'er tane erkek memur çalışan sayısı olduğu; Karaman ilçesiyle ilgili herhangi bir bilgi olmadığı, Caferyat, İbrala, Kılbasan ve Kızılkaya köylerde 1'er tane okuma odası bulunurken memur ve hizmetli sayısı belirtilmemiştir. Bu okuma odalarında toplamda 802 adet kitap bulunduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁵

Konya Ereğli İvriz köyünde 1941 yılında açılan İvriz Köy Enstitüsü, tarım ve teknik, köy öğretmenliği, sağlık memurluğu alanlarında dersler vermiştir. Kurulan ilk

¹⁵³ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim Meslek Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1945–1946*.

¹⁵⁴ Mustafa Güneri, *Hasanoğlu Köy Enstitüsü Kurulurken 1941–1951* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2004), 11–16.

¹⁵⁵ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944–1945*, 86.

enstitülerden birisi olması özelliği dışında Orta Anadolu'nun güney kesimindeki öğretmen açığının kapatılmasına katkıda bulunmuştur. Enstitü eğitim programı kapsamında; küçük sanayi dersleri kapsamında uygulamalı dersler olarak marangozluk ve demircilik kursları verilmiştir. Ayrıca temel derslerin yanında arıcılık, bağcılık ve tarla tarımı gibi dersler verilmiştir. Enstitü çevre il ve ilçelere de sağlık memuru ve öğretmen yetiştirmiştir. Daha sonraki yıllarda öğretmen evine çevrilerek İvriz Öğretmen Okulu olarak isim değişikliği yapılmıştır. En aktif dönemleri 1945-1950 yılları olmuştur. Bu dönemde verdiği eğitimler ve mezun ettiği personeller sayesinde bölgenin önemli enstitülerinden olmuştur.¹⁵⁶

Eskişehir ili;

Eskişehir'de okuma odalarının bulunduğu yerler olarak merkez ilçesi, Abbas Halimpaşa, Bozan Köyü, Cüncüzler, İsmet Paşa, Karapazar, Mamure, Muttalip, Osmaniye, Taşköprü, Atla, Dümrak, Gerenli, Holanta, Kaymaz, Koz ağacı, Yaverören, Seyitgazi, İlçesi, Alpanos, Ayvalı, Arapören, Hamidiye, Kırka Köyü, Kumbet, Mihalıccık İlçesi, Beylik ahır, Dinek köyü, Koyun ağılı, Obruk şemsiler olarak köylerde 1'er tane okuma odası bulunduğu ve memur ile hizmetçi çalışanlar hakkında bilgi verilmediği ayrıca 1472 adet kitap bulunduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁷

Eskişehir'in Çifteler köyünde kurulan Çifteler Köy Enstitüsü, kurulduğu köye canlılık katmış ve zamanla köy kasabaya benzer hale gelmiştir. Enstitü, Eskişehir, Ankara, Konya ve Afyon illerinin köylerinden gelen öğrencileri yetiştirmiştir. Enstitü bahçesi ve çevresine öğrencilerin çalışmalarıyla yapılan ağaçlandırma ve meyve-sebze bahçeleri bozkırın içinde yemyeşil bir görüntü oluşturmuştur. Enstitünün elektrik ihtiyacını karşılamak için öğrenciler tarafından üretilen ve idare edilen elektrik santrali sadece enstitünün elektrik ihtiyacını karşılamakla kalmamış hemen bitişiğindeki Hamidiye köyünün de elektrik ihtiyacını karşılamıştır. Öğrenciler, temel eğitimlerin yanında teknik eğitimler de alarak kurumun ihtiyaçlarını da üretmişlerdir.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Mustafa Gündüz, "Türkiye'de Köy Enstitüleri ve İvriz Köy Enstitüsü Örneği," *Milli Eğitim Dergisi* 170 (2006): 139-160.

¹⁵⁷ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944-1945*, 84.

¹⁵⁸ Reşat İzbirak, "Eskişehir'le Çifteler Çevresinde Bir Coğrafya Gezisi," *Coğrafya Enstitüsü Dergisi* 3, 5-6 (1950), 518.

Kayseri ili;

Kayseri, okuma odalarının bulunduğu yerler olarak Bünyan ilçesi (Akkışla, Sarioğlan, Elbası), İncesu İlçesi (Karahisar), Ürgüp ilçesi (Mustafa paşa, Ortahisar) köylerinde 1'er tane okuma odası bulunduğu ve İncesu, Ürgüp ilçelerine bağlı Karahisar, Mustafa paşa ve Ortahisar'da 1'er tane erkek hizmetli olduğu kayıtlara geçmiştir.¹⁵⁹

Kayseri ilinde bulunan Pazarören Köy Enstitüsü Kayseri, Niğde, Kırşehir, Yozgat, Sivas illeri için kurulmuş bir enstitüdür ve bu illerin köylerinden 150 öğrenci alınmıştır. İlk aşamada eğitim kursu olarak açılmıştır (1938) ancak daha sonra köy enstitüsü adıyla eğitime devam etmiştir (1940). İki katlı ana binadan oluşan enstitü diğerlerine göre daha iyi bir konumda ve durumda olmuştur. Diğer enstitülerin eğitim programı Pazarören'de de geçerli olmuştur. Derslerin %50'si kültür, %25 atölye dersleri ve diğer bir %25'i ziraat dersleri olarak okutulmuştur. Enstitüde temel eğitimlerin yanında tarım ve hayvancılık, küçük sanayi, sağlık, genel ruh bilimi, öğretim teknikleri, eğitim bilimleri gibi dersler verilmiştir. Teknik dersler içerisinde bıçkı-dikiş, halıcılık-dokumacılık, örgü-nakış işleri, çamaşır, ev idaresi, çocuk bakımı dersleri kız öğrencilerin aldığı dersler olmuştur. Erkek öğrenciler birinci sınıfta bütün teknik dersleri alırken ikinci sınıfta yeteneklerine veya öğretmenlerinin uygun görmesine göre demircilik, marangozluk-dülgerlik veya yapıcılık derslerini alarak uzmanlaşmaları sağlanmıştır. Tüm enstitülerde olduğu gibi öğrenciler, öğrenim görecekları binaları kendileri yapmış hem de teknik derslerde kendi kullanacakları eşyaları ile öğretmen olacakları yerdeki öğrencilerinin kullanacakları eşyaların çoğunu yapmışlardır. Enstitü inşaat ve tamir işleriyle ön plana çıkmıştır. Ancak tarım ürünlerinden (kabak, ıspanak, fasulye, kayısı, patates, salatalık, soğan, sarımsak, nohut, mercimek, buğday, arpa) tonlarca üretilmiş, arıcılık geliştirilerek arı sayıları artırılmış, 25 at, 45 inek-öküz, 150-200 koyun üretilmiş, süt-yoğurt-yağ-peynir üretimi yapılmıştır. Hayvanların yiyecekleri enstitü tarafından karşılanmıştır ayrıca saman ihtiyacı olan köylere saman desteğinde bulunulmuştur. Enstitü kapatılana kadar 1974 kadar öğrenci mezun etmiştir.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944-1945*, 68.

¹⁶⁰ Talip Kurşuncu, "Köy Enstitüleri Projesi ve Bir Örnek Olarak Pazarören Köy Enstitüsü," yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi, 2018, s. 142-161.

Sivas ili;

Sivas, Şarkışla ilçesi Gemerek’te 1 adet okuma odası, Yıldızeli ilçesi (merkez) şehirde 1 okuma odası ve 1 erkek hizmetli bulunduğu, toplamda 259 adet kitap bulunduğu kayıtlarda verilmiştir.¹⁶¹

Sivas il genelinde 1945 yılı okuma yazma bilen sayısı 91.134 iken bilmeyen sayısı 287.288 kişidir. 1950 yılında nüfusun artışıyla birlikte bu oranlarda değişim olmuş ve okuma yazma bilen sayısı 97.657 kişiyken bilmeyen 350.086 kişi olmuştur.¹⁶² Sivas diğer Orta Anadolu illerine istinaden eğitim alanında biraz daha gelişmiştir. 1940 yılında kurulan Yıldızeli Köy Enstitüsü bölgedeki öğretmen ihtiyacını büyük oranda karşılamıştır. Enstitüde 500 öğretmen yetiştirilmiş ve köylerdeki eğitim bu sayede desteklenmiştir.¹⁶³ Şehir merkezinde Sivas Lisesi ve 300’ü aşkın ilkokul bulunurken köylerdeki okul oranı %30 civarında olmuştur.¹⁶⁴ Şehirdeki eğitim faaliyetleri köylere göre daha iyi durumda olmuştur. Diğer illerin köyleri gibi Sivas’ın köylerindeki okul binaları da her anlamda yetersiz kalmıştır.¹⁶⁵ Şehirde öğretmen evleri inşaatı yapılmıştır. Bu konu hakkında Ülke Gazetesi 13 Ekim 1948 yılında verilen “*Öğretmen evleri inşaatı ilerliyor*” başlıklı haber şu şekildedir; “*İlkokul öğretmenleri yapı sandığının açtığı kredi ile şehrimiz öğretmenlerinden 10 öğretmen kabakyazısı mevkiindeki arsalarına ev yaptırmaktadırlar. Evlerinin temeli açılmış ve gerekli malzeme hazırlanmıştır. Örnek tip üzerine yapılacak olan evlerin çok güzel olacağı tahmin edilmektedir.*”¹⁶⁶ Bu haberden anlaşılacağı üzere o dönemde öğretmenler için sendikalar kurulmuş ve kredi imkânları sağlanmıştır. Aynı gazetede bu defa “*Cumhuriyette Sivas*” başlıklı yazısında şehirde 14 ilkokul, 1 ortaokul, 1 kız 2 erkek sanat enstitüsü, 1 lise ve 1 öğretmen okulunun bulunduğu ve bunlardan erkek sanat enstitüsünün günden güne gelişerek parlak bir gelecek vadettiği belirtilmiştir. Sivas ve civarındaki bu okulların çok büyük bir kazanç olduğu ve fikir hayatının gelişmesi gibi

¹⁶¹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944–1945*, 76.

¹⁶² Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Türkiye 2024* (Ankara: TÜİK Yayınları, 2024), 112.

¹⁶³ Milli Eğitim Bakanlığı, *Köy Enstitüleri Raporu, 1950* (Ankara: MEB Yayınları, 1950), 18.

¹⁶⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, *1948 Yıllık Raporu* (Ankara: MEB Yayınları, 1948), 35.

¹⁶⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, *1947 Yıllık Raporu* (Ankara: MEB Yayınları, 1947), 48.

¹⁶⁶ “Öğretmen Evleri İnşaatı İlerliyor,” *Ülke Gazetesi*, 13 Ekim 1948.”

hususlarda memleket geleceğine bundan daha büyük bir hizmet olmayacağına değinilmiştir.¹⁶⁷

Erkek Sanat Enstitüsü iki dönemli olup üç yıl orta iki yıl enstitü kısmıdır. Okuyamayanlar üç yıllık eğitimden sonra hayata atılırlarken sanatını ilerletmek isteyenler enstitü bölümüne geçmişlerdir. 1948 senesinde orta kısımdan 49 öğrenci mezun olmuştur. Enstitü mezunları mühendis olmak isterlerse 4 yıl daha, fen memuru olmak isteyenler ise 2 yıl daha eğitim almak zorunda olmuşlardır. Enstitüde, okuma isteği olmayan fakat sanatla ilgilenmek isteyenler için öğrenim süresi 5 yıl olan Pratik Sanat Okulu açılmıştır. Akşam Sanat Okulu; Okula ilkokul mezunu çocuklar alınmıştır. Öğrenim süresi 2 yıldır. Hem sanat hem de kendileri için gerekli bilgiler öğrendikleri bu okuldan 1948 senesinde 19 öğrenci mezun olmuştur. Gezici Köy Kursları; 1 yıllık bir eğitim veren kurs her yıl bir köyde açılarak köylü çocukların sanat öğrenmelerini sağlamıştır. Bütün enstitü genelinde 644 öğrenci bulunmaktadır. Bunların 226'sı yatılı, 367'si kendi hesabına, geri kalanlar ise muhtelif kurumlar hesabına okuyanlardır. Yatılılardan 84 öğrenciyi milli eğitim, 55'ini askeri fabrikalar, 87'sini milli savunmanın okuttuğu bilinmektedir. Bu kurumlar mezun olan öğrencilerini kendi bünyesine alarak iş sahibi yapmışlardır. Günlük mesainin 8 saat olduğu okulda 5 atölye (tesviye, demir, elektrikçilik, marangoz, motor) her atölyenin bir şefi ve öğretmeni bulunmaktadır.¹⁶⁸

Yozgat ili;

Yozgat, Boğazlıyan ilçesine bağlı Çayırşehri, Sarıkaya, Çandır'da köylerde 1'er tane okuma odası ve 1'er tane erkek hizmetli ayrıca toplamda 506 tane kitap bulunduğu belirtilmiştir.¹⁶⁹

Yozgat ilinde eğitim faaliyetleri kısıtlı imkânlarla sahip olmuştur. İl de köy enstitüsü bulunmadığı için yakın illerde yetişen öğretmenler Yozgat'a atanmıştır. 1945 yıllarında ilkokul sayısı 200 olmakla birlikte köylerdeki okullaşma oranı %20'nin altında kalmıştır. Halkevleri aktif bir şekilde faaliyet göstermiş okuma-yazma kursları

¹⁶⁷ "Cumhuriyet Sivas," *Ülke Gazetesi*, 27 Ekim 1948."

¹⁶⁸ "Sanat Enstitüsünün Bilmediğimiz Tarafları", *Ülke Gazetesi*, 15 Temmuz 1948.

¹⁶⁹ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944-1945*, 78.

ve mesleki eğitimler sayesinde yetişkin eğitimi yapılmıştır.¹⁷⁰ Şehir merkezinde Yozgat Lisesi gibi ortaöğretim kurumları bulunurken, köylerde okul binalarının yetersizliği ve öğretmen eksikliği büyük bir sorun olmuştur.¹⁷¹

Çankırı ili;

Çankırı ili Kurşunlu ilçesi merkez; şehirde 1 okuma salonu ve 190 kitap, Bayramören köyde 1 okuma odası ve 100 kitap, Atkaracalar köyde 1 adet okuma odası ve 123 kitap bulunduğu kayıtlarda verilmiştir.¹⁷² (Çankırı ilinde köy enstitüsü kurulmamıştır bu nedenle bilgisi verilmemiştir.) Çankırı’da eğitim faaliyetleri hakkında yapılan çalışmalarda 1946 yılında, 4 ilkokul, 1 ortaokul, 84 köy ilkokulu, 1 Milli Eğitim Bakanlığı Kütüphanesi ve 1 tane de Halkevi Kütüphanesi bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Ayrıca 1 matbaa, 1 yerel gazete, 1 gazete ve dergi bayisi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay, Halkevi Yardım Şubesi, Yardım Severler Kurumu, 1 Halkevi, 1 dış hekimi, 1 doğumevi, 1 hastane, 4 avukat ve 1 tane sinema salonun mevcut olduğu tespit edilmiştir.¹⁷³

Kırşehir, merkez ilçesine bağlı Akpınar’da şehirde 1 okuma salonu, 1 erkek hizmetli ve 121 kitap, Boztepe’de köyde 1 okuma salonu ve 152 kitap, Avanos ilçesine bağlı Genezin’in köyünde 1 okuma salonu, 1 erkek hizmetli ve 171 kitap, Mucur ilçesi Hacıbekaş’ta köyde 1 okuma salonu, ve 378 kitap, Kaman ilçesi merkezde 1 okuma salonu, 1 erkek hizmetli ve 120 kitap bulunmuştur.¹⁷⁴

Küçük bir il olan Kırşehir’ de bulunan Çiçekdağı Köy Enstitüsü eğitimde önemli bir kurumdu. Enstitünün amacı köy çocuklarını öğretmen olarak yetiştirerek kırsal kesimin öğretmen ihtiyacını karşılamak olmuştur. 1946 sonrasında Demokrat Parti’nin köy enstitüleri konusundaki eleştirileri nedeniyle müfredatta değişiklikler yapılarak klasik eğitime geçilmiştir.¹⁷⁵ 1947 yılına bakıldığında Kırşehir’de 80 civarında ilkokul bulunuyordu ancak bu okullarda öğretmen eksikliği tamamlanamamıştır.¹⁷⁶ Merkezde

¹⁷⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, *1948 Yıllık Raporu*, 32.

¹⁷¹ Milli Eğitim Bakanlığı, *1947 Yıllık Raporu*, 50.

¹⁷² Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944–1945*, 54.

¹⁷³ Gönül Türkan Demir, *Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Çankırı Halkevi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2018), 109.

¹⁷⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944–1945*, 68.

¹⁷⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, *Köy Enstitüleri Raporu, 1946* (Ankara: MEB Yayınları, 1946), 15

¹⁷⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, *1947 Yıllık Raporu* (Ankara: MEB Yayınları, 1947), 45.

ilkokul ve az sayıda ortaokul bulunurken köylerde tek odalı yerlerde eğitim verilmiştir. 1948 yılında Kırşehir'in köylerinde okul oranı %25 olmuştur. ¹⁷⁷

Niğde ili merkez ilçeleri olarak; Çiftlik'te 1 okuma odası 110 kitap, Gölcük 1 okuma odası 107 kitap, Maden 1 okuma odası 212 kitap, Koyunlu 1 okuma odası 112 kitap, Ovacık 1 okuma odası 221 kitap, Aksaray ilçeleri olarak; Gelveri'de 1 okuma odası 165 kitap, Ortaköy 1 okuma odası 120 kitap, Eskil 1 okuma odası 90 kitap, Sultanhanı 1 okuma odası 145 kitap, Taşpınar 1 okuma odası 188 kitap, Yeşilyuva 1 okuma odası 82 kitap, Arapsun merkez ilçesi 1 okuma odası, 1 erkek hizmetli ve 220 kitap, Nevşehir ilçeleri olarak; Derinkuyu 1 okuma odası 460 kitap, Avcılar 1 okuma odası, 1 erkek hizmetli ve 280 kitap, Kaymaklı 1 okuma odası, 1 erkek hizmetli ve 186 kitap, Nar 1 okuma odası, 1 erkek hizmetli ve 367 kitap, Üçhisar 1 okuma odası, 1 erkek memur, 1 erkek hizmetli ve 215 kitap bulunmaktadır. ¹⁷⁸

Niğde, tıpkı Sivas gibi eğitim açısından diğer Orta Anadolu illerine göre daha gelişmiştir. İl de köy enstitüsü bulunmamasına rağmen Kayseri ve Kırşehir'den gelen öğretmenler Niğde'nin köylerinde görev yapmışlardır. Şehrin ortaöğretimde önemli merkezi Niğde Lisesi olmuştur. 1945 yılında şehirde 100 ilkokul varken köylerde bu oran %30'un altında kalmış ve köylerdeki okul binalarının altyapısı yetersiz kalmıştır. ¹⁷⁹ Niğde Erkek Sanat Enstitüsü; bünyesinde marangozluk, tesviye ve demir bölümlerini barındırarak "Erkek Orta Sanat Okulu" unvanı ile eğitim vermiştir. 1946 yılında enstitü statüsüne gelerek 5 yıllık eğitimler vermiştir. ¹⁸⁰ O dönemlerde Niğde'nin ilçesi konumunda olan Nevşehir'in, 1945-1950 yıllarında ilçe statüsünde olmasından kaynaklı eğitim altyapısı sınırlı olmuştur. Merkezde ilkokul eğitimi veren okullar bulunurken köylerde okul oranı çok düşük kalmıştır. Köy enstitüsü bulunmadığı için civar enstitülerden mezun öğretmenler Nevşehir'deki okullarda görev almıştır. Köy enstitüsü bulunmasa da halkevleri eğitim de aktif faaliyet yürütmüştür. 1947 yılında Nevşehir'de sadece 50 ilkokulun bulunduğu

¹⁷⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, *1948 Yıllık Raporu*, 28.

¹⁷⁸ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Milli Eğitim ... İstatistikleri 1944-1945*, 74.

¹⁷⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, *1945 Yıllık Raporu* (Ankara: MEB Yayınları, 1945), 40.

¹⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı, *Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi* (Ankara: MEB, 2019), 218, https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/14172422_mesleki_teknik_eYitim_haziran.pdf.

bilinmektedir.¹⁸¹ Köylerdeki okullar tek binalı ve çok fazla öğretmen açığı olmuştur.¹⁸²

2.10.1 Halkevleri

Halkevlerinin kuruluşunda, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kimlik arayışı önemli bir etkidir. 1931 yılında gerçekleştirilen CHP'nin Üçüncü Büyük Kurultayı'nda, partinin temel ilkeleri belirlenmiş ve altı ilke arasında yer alan Halkçılık, Halkevlerinin temellendirilmesinde belirleyici olmuştur. Halkevleri, halkla bütünleşmenin vazgeçilmez kurumları olarak tasarlanmıştır. Bu süreçte, Avrupa'da öğrenim gören Vildan Aşir Savaşır'ın, Çekoslovakya'daki Sokol adlı kuruluşları anlatan bir konferansı dikkat çekmiştir. Savaşır, Türkiye'de de "Halkın Evi" adıyla benzer bir yapılanmanın kurulabileceğini dile getirmiştir. Konuşmasında Halkevlerinin bir okul gibi değil; bilimi, sanatı, edebiyatı, müziği ve sporu öğreten bir kültür merkezi olması gerektiğini vurgulamış, bağnazlığın hiçbir türüne yer verilmeyeceğini belirtmiştir. Bu konuşma, Halkevlerinin fikirsel altyapısına önemli bir katkı sağlamış ve Atatürk tarafından desteklenmiştir. Dr. Reşit Galip, Halkevlerinin kuruluş sürecini üstlenmiş ve dönemin aydınlarını bir araya getirmiştir. Ankara Türk Ocağı binasında yapılan toplantıda, Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Hasan Cemil Çambel ve Vildan Aşir Savaşır gibi isimler Halkevlerinin kuruluş hazırlıklarını tartışmışlardır. Toplantı sonunda bir komisyon oluşturularak Halkevlerinin ana tüzüğü hazırlanmıştır. Halkevlerinin kuruluş hazırlıkları 1932 yılı başında tamamlanmış ve CHP Genel Sekreteri Recep Peker tarafından duyurulmuştur. 19 Şubat 1932'de, Ankara başta olmak üzere 14 il merkezinde düzenlenen törenlerle Halkevleri faaliyete geçmiştir. Halkevleri, özellikle kırsal kesimde halkın eğitime, kültürel gelişimine ve Cumhuriyet ilkelerinin benimsenmesine katkıda bulunmuş; ilerleyen yıllarda Halk Odaları ile yaygınlaşmıştır.¹⁸³

¹⁸¹ Milli Eğitim Bakanlığı, *1947 Yıllık Raporu* (Ankara: MEB Yayınları, 1947), 52.

¹⁸² Milli Eğitim Bakanlığı, *1948 Yıllık Raporu* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1948), 30.

¹⁸³ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi," *Atatürk Yolu Dergisi* 6, 23 (1999): 267–68.

2.10.1.1 Orta Anadolu’da açılan ve faaliyet gösteren halkevleri

Tablo 2.27 İç Anadolu illerinde bulunan halkevleri¹⁸⁴

İl	Halkevi
Ankara	Merkez Halkevi, Kalecik Halkevi, Keskin Halkevi, Kırıkkale Halkevi, Nallıhan Halkevi
Konya	Merkez Halkevi, Akşehir, Tuzlukçu, Çumra, Akviran, Alibeyhüyüğü, Ereğli, Ermenak, Argıthan, Çığıl, Dere, Karaman, Ortakaraviran Halkevi
Eskişehir	Merkez Halkevi, Mahmudiye Halkevi
Çankırı	Merkez Halkevi, Dümenli Halkevi, Çerkeş Halkevi
Kırşehir	Merkez Halkevi, Çiçekdağı Halkevi, Mucur Halkevi
Yozgat	Merkez Halkevi, Sorgun Halkevi
Sivas	Merkez Halkevi, Divrik Halkevi, Gürün Halkevi, Suşehri Halkevi, Şarkışla Halkevi, Zara Halkevi
Kayseri	Merkez Halkevi, Bünyan Halkevi, Develi Halkevi, İncesu Halkevi, Ürgüp Halkevi, Pınarbaşı Halkevi
Niğde	Merkez Halkevi, Aksaray Halkevi, Bor Halkevi, Nevşehir Halkevi, Ulukışla Halkevi

Kayseri Halkevi; 24 Haziran 1932’de Antalya, Bilecik, Edirne, Gaziantep, Giresun, İçel, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Kütahya, Ordu, Rize, Sinop, Şebinkarahisar, Tekirdağ, Trabzon, Yozgat, Van ve Zonguldak Halkevleri ile açılmıştır. Kayseri Halkevi açıldığı ilk günden itibaren dokuz şubelerini de faaliyet alanına sokmuştur. Ancak ilk zamanlarda kayıtlı üye bulma konusunda sıkıntılar yaşanmış, bu sıkıntıların giderilmesi için Kayseri Vilayet Gazetesi’ne “Halkevine Çağrı” başlığı altında ilanlar verilerek Halkevi’ne davette bulunulmuştur. Kayseri Halkevi ilk olarak eski Türk Ocağı binasında hizmete girmiş, yeni binasının inşası Mayıs 1941 tamamlanmış, 22 Şubat 1942’de de C.H.P. Müfettişi Agâh Sırrı Levend, Kayseri Milletvekilleri, Nazmi Toker, A. Hilmi Kalaç, Suat Hayri Ürgüplü, Reşit Özsoy, Ömer Taşcıoğlu ve Kayseri Valisi Halil Aksoy’un katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır. Kayseri Halkevi C.H.P. İl İdare Kurulu’nun 10.07.1950 tarihinde almış olduğu bir karar ile 01.08.1950 tarihinden itibaren faaliyetini durdurmuştur.¹⁸⁵ 1932-1950 yılları arasında faaliyet

¹⁸⁴ Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim ... İstatistikleri 1944–1945*, 24.

¹⁸⁵ Mustafa Şanal, “Atatürk Döneminde Kayseri Halkevi ve Faaliyetler (1932–1938),” *Atatürk Araştırma Dergisi* 22, 64–66 (2006): 262–63.

göstermiş olan Kayseri Halkevi'nin; köycülük, spor ve sosyal yardımlaşma faaliyetlerine önem verildiği ve bu kapsamda köy gezilerinin düzenlendiği bilinmektedir.¹⁸⁶

Kayseri'de Dil, Tarih ve Edebiyat, Ar (Sanat), Gösteri, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kitap Saray ve Yayın, Köycüler ve Müze ve Sergi Şubeleri açılmıştır. Bu şubelerde 8 avukat, 11 doktor, 200 öğretmen, 234 tecimen, 515 işçi, 227 çiftçi, 265 güzel sanatlar, 1346 erkek 53 kadın üyesi bulunmaktadır. Kayseri Halkevi faaliyetleri içerisinde ayrıca Halkevi adına gönderilen kitap, spor malzemesi, broşür, mecmua, parti başkanlarının genelgelerini içeren dergiler ile başka illerde çıkarılan Manisa “Yeni Kültür”, “İstanbul Ekonomi Postası” ve “Uyanış Mecmuası” gibi yayınların Kayseri’ye gönderilmesi ve Komite Raporları yer almıştır. Bu raporlar içerisinde okunan kitap, gazete ve mecmuaların toplam sayısı 16890 olarak verilmiştir. Faaliyetler içerisinde söylevler yer almıştır. Bu söylevler Cumhuriyet’in yıl dönüm kutlaması, mimarlık, sergi, Develi askerlik şubesi gibi yerlerde yapılmıştır. Söylevlerde ismi geçen kişiler; Naci Özsan Bey, Öğretmen Kazım Bey, Baş Öğretmen Hamdi Üç Ok, Kurs Öğretmeni Nabiye Hanım, Kurs Öğretmeni Sabri Bey, Lise Öğretmeni Cevdet Kudret, Askerlik Şube Başkanı Adil Odak’ın söylevleri faaliyet dosyalarında yer almıştır.¹⁸⁷

Kayseri Halkevi 1950 yılına kadar aktif olarak faaliyetlerine devam etmiştir. 1950 yılı sonuna kadar halkevinde 6467 kitap mevcuttur. Kuruluşundan 1950 yılına kadar kitap broşür ve dergilerin adları faaliyet raporundan yer almıştır. Bunlar sırasıyla; Halkevi Armağanı, Kayseri Sözcüğü, Halkevi Faaliyetleri, Köy Tetkikleri (1, 2, 3, 4, 5 Seri), Konferanslar (1, 2, 3, 4, 5, 6 Seri), Takvim ve Tarihi, Halk Kürsüsü Akisleri, Kayseri Takvimi, Belleten (1-2 Seri) ve Erciyes Dergisi’dir. Erciyes Dergisi 1938’den 1950 yılına kadar ayda bir çıkan dergidir. İsmi geçen bu yayınlar 1934’ten 1950 yılına kadar Kayseri Halkevi için faaliyet göstermiştir.¹⁸⁸ 1952 yılında 5830 sayılı kanunla Kayseri Merkez Halkevi binası Orta Okula tahsis edilmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.837.310.1, Büro 5, fols. 1–2.

¹⁸⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.837.310.2, Büro 5, fols. 1–142.

¹⁸⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.311.1, fols. 1–141.

¹⁸⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 30.18.1.2.129.56.19, fol. 1.

Kırşehir Halkevi 1936 yılında açılmıştır. 1937 yılında, 12 konferans, 3 bale ve 3 müsamere, milli günler için 4 kez kutlama ve 4 tören,¹⁹⁰ 25 Temmuz 1939'da Kırşehir Halkevi'nin Lozan günü kutlama programı yapılmıştır.¹⁹¹ 1947 ve 1951'de ise faaliyet raporu yazılmıştır. 1947 yılı Kırşehir ili ve kazalarındaki halkevlerinin çalışma raporu yazılmıştır. Bu raporda, 22 konferans, 8 müsamere, 4 konferans, balo, 6 tören, 6 bayram, 3 sergi, 2 kurs ve 15 gün sinema seyredildiğine dair bilgiler yer almıştır.¹⁹² 1951 Kırşehir Halkevi temsil şubelerinin faaliyet raporunda, Halkevi'nin mevcut bütün piyesleri kadınlı ve kızlı olduğuna dair bilgilendirme ve temsil kolunun daimî tiyatrosunun olmadığına dair bilgiler yer almıştır.¹⁹³ Kırşehir Halkevi, diğer halkevleri gibi genel bir misyona sahip olarak Cumhuriyetin eğitim ve kültür politikalarını halkla ilişkiler kurarak yaymak amacıyla; okuma-yazma kursu, temsil, sohbet, kitaplık, halkı bilinçlendirme ve kültürel faaliyetler düzenlemiştir. Halkevi, Kılıçözü adlı bir dergi neşretmiştir. Halkevinin kitapsaray şubesi, gösteri şubesi, köycülük şubesi, sosyal yardım şubesi, spor şubesi, güzel sanatlar şube kolları bulunmuştur.¹⁹⁴

Niğde Halkevi, 1933-1951 yılları arasında faaliyet göstermiştir. 1938 yılında Niğde ili ve kazalarındaki halkevlerinin çalışma raporu yer almıştır. Bu raporda Bor Halkevi'nin altı aylık çalışması ve Cumhuriyet'in 15. Yıl Dönümü Kutlamaları yapılan söylevleri yer almaktadır. Bor Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat, Ar (Sanat), Gösteri, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kitap Saray ve Yayın, Köycüler ve Müze ve Sergi Şubeleri açılmıştır. Bu şubelerde 2 hukukçu, 1 doktor, 42 öğretmen ve güzel sanatlarda 94 üyesi mevcuttur. Raporda yer alan bir başka konu ise kütüphaneler ve okuyucular hakkındadır. Şubeler hakkında genel bilgiler; Köycülük şubesi açılmamıştır. Bor kazasında 2. Altı aylık çalışma raporunda şubelerde 3 Avukat, 1 Doktor, 45 Öğretmen, 16 Tecimen, 26 İşçi, 9 Çiftçi ve 90 Görsel Sanatlar üyesi vardır. Bu üyelerin 20'si kadın 181'i de erkektir. Bor kazasından sonra Ürgüp kazasına dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca Niğde Halkevi'nde verilen konferanslar ve konuları yer almıştır.¹⁹⁵ 1951 yılında Niğde Halkevi'nin faaliyetleri hakkında şikâyet ve istekler hakkında rapor yazılmıştır. Bu rapor maddeleri içerisinde bina hakkında genel bilgiler,

¹⁹⁰ Güneş Şahin, "Cumhuriyet'in On Beşinci Yılında Kırşehir," *Tarih Araştırmaları Dergisi* 42, 75 (2023): 108.

¹⁹¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.23.114.2, fols. 1-3.

¹⁹² Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.988.826.3, Büro 5, fols. 1-5.

¹⁹³ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.1024.941.1, Büro 5, fols. 1-4.

¹⁹⁴ Güneş Şahin, *Bozkır'da Bir Kültür Yuvası: Kırşehir Halkevi (1936-1951)* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 46-59.

¹⁹⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.990.831.1, Büro 5, fols. 1-102.

bütçe hesaplamaları binanın borcunun olmadığı, sahne salonunun 600 kişilik olduğu, Halkevi'ne herhangi bir müdahale ve şikâyet olmadığı sadece bandonun tahrip edildiği ve faal hale getirilmesi hakkında bilgiler yer almıştır.¹⁹⁶ 1951 yılında faaliyetini sonlandıran Niğde Halkevi, 1953 yılında 5830 sayılı kanunla Hazineye intikal eden Niğde vilayetine bağlı Aksaray Halkevi binasına tahsis edilen yerler dışında sinema salonları ve alt kattaki diğer odalar Aksaray Belediyesi'ne kiraya verilmiştir.¹⁹⁷ Nevşehir, Niğde ve Aksaray Halkevleri birbirine yakın olması sebebiyle açılış, kapanış ve faaliyetleri birbirine benzer şekildedir. Halkevleri kuruluşundan itibaren Nevşehir Halkevi, Spor, Temsil ve Müzik Şubesi olmak üzere üç kol ile faaliyetlerine başlamış, 1950 yılında kol sayısı dokuzaya ulaşmıştır. Nevşehir Halkevi'nin faaliyetleri kendi binasına geçene kadar sönük geçmiştir. Halkevi, 1941'de tamamlanan sinema salonunda yapılan toplantı, temsil, konferanslar ve film gösterimleri ile halkla buluşmuştur. Nevşehir Halkevinin çalışmaları ile yöresindeki insanların toplandığı, eğlendiği ve bilinçlendiği bir yer olmasında dönemin kaymakamlarının, belediye başkanlarının ve parti yöneticilerinin büyük bir gayreti olmuştur.¹⁹⁸

Ankara Halkevi; açılmadan bir hafta önce açılacak olan halkevine üye olmak için odalar açılacağını CHP'ye üye olmaya gerek olmadan tüm halkın saat 10.00-18.00'a kadar halkevine gelerek bizzat başvuru yapabilecekleri Cumhuriyet Gazetesinde yer almıştır.¹⁹⁹ 19 Şubat 1932'de açılmış olan halkevi 19 yıl boyunca faaliyet göstermiştir. Cumhuriyet rejiminin halkla buluşturulduğu kültür yuvası olarak çok sayıda işler yapmıştır. Türkiye'de açılan ilk 14 halkevinden bir tanesidir. CHP'nin idare merkezi olması sebebiyle büyük bir sorumluluk üstlenen Ankara Halkevi, okuma odalarının düzenlenmesi, kitapların dağıtılması, spor ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi gibi halkeviyle ilgili tüm işlemler merkez kontrolü ile yapılmıştır. Ayda bir karma şekilde yapılan toplantılar, köylüye maddi manevi yapılan yardımlar, yoksul hastaların tedavi masraflarının üstlenilmesi, gençlerin yetiştirilip kültürlenmesi gibi yapılan her şey merkezin kontrolünde yapılmıştır. Ankara Halkevi'nin dokuz şubesinin bir buçuk yıl içerisinde öğrenci ve üye miktarları şu şekildedir; Temsil Şubesi: 102 çeşitli ve 106 öğrenci olmak üzere 208, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: 108 çeşitli ve 147

¹⁹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 490.1.0.0.841.327.3, fols. 1-243.

¹⁹⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No. 30.18.1.2.131.26.11.

¹⁹⁸ Bülent Akkaya, "Nevşehir Halkevi ve Faaliyetleri (1936-1951)," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 11, 3 (2021): 1677.

¹⁹⁹ "Halkevleri Açılıyor," *Cumhuriyet*, no. 2790 (11 Şubat 1932): 1.

öğrenci olmak üzere 255, Spor Şubesi: 72 çeşitli ve 88 öğrenci olmak üzere 114, Güzel Sanatlar Şubesi: 78 çeşitli ve 43 öğrenci olmak üzere 121, Kütüphane ve Yayın Şubesi: 106 çeşitli ve 37 öğrenci olmak üzere 143, Dil ve Edebiyat Şubesi: 105 çeşitli ve 71 öğrenci üye olmak üzere 176, Sosyal Yardım Şubesi: 93 çeşitli ve öğrenci olmak üzere 114, Tarih ve Müze Şubesi: 25 çeşitli ve 15 öğrenci olmak üzere 50, Köycülük Şubesi: 92 çeşitli ve 23 öğrenci olmak üzere 115 üyeye sahiptir.²⁰⁰

Konya Halkevi, ilk aşamada açılan diğer 14 halkevinden birisidir. Açılışı büyük bir ilgi görmüş ve dokuz günlük bir süreçte üye sayısı bin kişi olmuştur. Eğitim, kültür ve sanat faaliyetleri ile uğraşmış, Konya halkına okuma yazma öğretilmesi, tiyatro ve konferans düzenleme gibi birçok hizmet vermiştir. Zengin bir kitaplığa sahip olan halkevinde yerli ve yabancı kaynakların ve Konya'nın tarihi, kültürü hakkında bilgi veren birçok kaynak bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Yayın organlarından birisi Konya Dergisi'dir. Bu derginin makalelerini yazan Tarih kolu olmuştur Konya Halkevi'nde parasız diş tedavisi, sağlık ve sosyal yardımlar, okuma yazma kursları, güzel sanatlar kursları gibi birçok kurslar ve yardımlar verilmiştir. Komşuluk hukuku hakkında bilgiler verilmesi, tiyatro, sergi, konferansların düzenlenmesi o dönemlerde kültürel ilerlemeyi sağlayan bir kurum olduğunu göstermektedir.²⁰¹ Diğer halkevleri gibi 9 şubeden oluşmuştur. Bu şubeler; Tarih Şubesi, Dil ve Edebiyat Şubesi, Temsil Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Spor Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Köycülük Şubesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, Neşriyat ve Kütüphane Şubesi'dir. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi okuma çağı geçenlere okuma yazma ve kendilerini geliştirecek eğitimler vermiştir. Bu şube halkevlerine gelemeyenlere ulaşmak için de cezaevleri, kahvehaneler ve köylerde kurslar düzenlemiştir. Halkevinde, Türkçe okuma-yazma, meslek-sanat, güzel sanatlar, fizik-kimya, yabancı dil gibi yaklaşık 40 tane kurs açılmış ve bu kurslara binlerce öğrenci katılmıştır.²⁰²

Eskişehir Halkevi, açılan ilk 14 halkevinden bir tanesidir. Halkevinin yayın organı Yurt ve Kültür Dergisi'dir. Tüm halkevleri gibi 9 koldan oluşmuştur bunlar; Köycüler

²⁰⁰ Volkan Yaşar ve Hüseyin Kalemli, *Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Ankara Halkevi ve Faaliyetleri (1932–1951)* (Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 106.112.

²⁰¹ Gülsün Koçer ve Mustafa Özcan, "Konya'da Halkevlerinin Kapatılması ve Binalarının Kullanılması Üzerine Bir Araştırma," *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23, 4 (2021), 1618-1625.

²⁰² Durmuş Yılmaz ve Nadire Emel (Süntar) Akhan, "İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri: Konya Halkevi Örneği," *Karadeniz Araştırmaları* 8, 29 (2011), 63.

Kolu, Dil Tarih Edebiyat Kolu, Tarih ve Müze Kolu, Spor Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Halk Dershaneleri Kolu, Temsil Kolu, Kütüphane ve Neşriyat Kolu, İctimai Yardım Kolu'dur. Halkevinde 21 kadın, 192 erkek üye bulunmaktadır. Ayrıca üyelerin meslek dağılımına göre; 2 avukat, 13 doktor, 9 muallim, 15 tüccar, 3 çiftçi, 21 işçi ve 150 kişi diğer meslek erbabındadır. Eskişehir merkez dışında birçok halkevi ve halk odaları açılmıştır. 1945 yılında Mahmudiye ve Sivrihisar Halkevleri, İsmetpaşa, Abbashalimpaşa, Eskişehir merkeze bağlı Alpu, Kadıkuyusu, Gündüzler, Bozan, Mecidiye, Çifteler, Kızılınler, Muttalip, Küplü, Osmaniye, Satılmışoğlu, Sarıkavak, Kavak, Gürleyik, Uludere, Kayı, Domla, Bardakçı, Arapören, Hamidiye, Kozağacı, Geremli, Kırka, Kaymaz, Beylikova, Dürmek, Kozağacı, Horanta, Domla, Hortu, Bardakçı Halkodaları olarak 37 halkodası 3 halkevi bulunmaktadır. Bu sayı 1948'de artarak halkevi 4, halkodası sayısı 62 olmuştur. Dil Edebiyat Şubesi bir yıllık bir süreç içerisinde 18 konferans vermiş, Sosyal Yardım Şubesi şehirde hayır işleri yaparken aynı zamanda hapisanelere kitap, defter, kalem gibi kırtasiye ürünleri ve minder-battaniye gibi yardımlarda bulunmuştur. Sağlık Şubesi iki dispanserinin açılmasına katkı sağlamıştır. Köycüler Şubesi, köyün imam ve muhtarlarına özel kurs açmıştır. Kitap Saray Şubesi bir okuma salonu ve kitap odası yaptırmış ve Halkevi Mecmuasını yayınlamıştır. Okuma salonuna 3000 kişi uğramıştır. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ise Fransızca, Almanca, ticaret ve muhasebe kursları, şapkacılık, çiçekçilik, dikiş-nakış kurslarını açmıştır. Ayrıca sergiler de düzenlemiştir.²⁰³

Çankırı Halkevi, ilk aşamada Dil, Tarih, Köycülük, Spor ve İctimai Yardım Şubeleri olarak 1932'de açılmıştır. Her şubenin en az 15'er üyesi, 1'er temsilcisi ve Halk Fırkası İdare Heyetinden bir reisin olması ayrıca her şubenin ayrı bir binada olması kararı alınmıştır. İlk aşamada Dil ve Köycülük Şubeleri ile Güzel Sanatlar Şubesi en fazla kayıt yapılan şubeler olmuştur. 1945 yılı halkevi şubeleri ve üye sayıları kapsamında; Dil Edebiyat Şubesi 80 üye, Güzel Sanatlar Şubesi 75 üye, Temsil Şubesi 80 üye, Spor Şubesi 91 üye, Sosyal Yardım Şubesi 75 üye, Kurslar Şubesi 70 üye, Kitapsaray Şubesi 80 üye, Köycülük Şubesi 90 üye, Tarih, Müze Şubesi 77 üye bulunmaktadır.²⁰⁴ CHP'nin tüm halkevlerine maddi destekte bulunduğu bilinmektedir. Çankırı Halkevine 1945 yılında 2.047.000, 1946'da 3.900.000, 1947'de 1.950.000,

²⁰³ Tuğba Çamlıca, *Eskişehir Halkevi Yurt ve Kültür Dergisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, 11-19.

²⁰⁴ Demir, *Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri*, 148.

1948’de 6.950.000, 1949’da 1.950.000, 1950’de 1.250.000 tutarlarında yardım yapıldığı kayıtlara geçmiştir.²⁰⁵

Sivas Halkevi, 24 Şubat 1933 yılında açılmıştır. Önceleri Selçuk Ortaokulu olarak kullanılan taş bina da uzun yıllar faaliyet göstermiştir. İlk başkanı Hikmet Işık Bey’dir. 7 kadın çalışanın da istihdam edildiği bir kurumdur. Diğer halkevlerinde olduğu gibi Sivas Halkevi’nde dil tarih-edebiyat, sosyal yardım, Köycü kolu, Spor Kolu, Müze ve Sergi Kolu, Kitapsaray ve Yayın, Halk Dershaneleri gibi şubelere ayrılarak çalışmalarını sürdürmüştür. Bunlarla sınırlı kalmayıp hapishaneler, kahvehaneler dâhil olmak üzere birçok yerde sosyal faaliyetler düzenlenmiştir. Sivas Halkevi dışında; Divriği Halkevi (1938), Zara Halkevi (1939), Gürün Halkevi (1939) kurulmuş, Suşehri, Şarkışla (1944), Koyulhisar (1946) Halk Odaları halkevine çevrilmesiyle birlikte yedi adet halkevi olmuştur.²⁰⁶ Dil ve Edebiyat Kolu; dil ve edebiyat alanında çalışmalar yaparak halkın bilgisini arttırmayı amaçlamış ve fayda sağlayacak konferanslar düzenlemiştir. Güzel Sanatlar Kolu; resim, müzik, mimari alanlarında sanatsal faaliyetler göstermiş, sergiler ve konserler düzenlemiştir. Temsil Kolu; tiyatrolar düzenleyen bir koldur. “Bir Millet Uyanıyor”, “Akın”, “Kahraman” gibi filmler ve “Karagöz” oyununu gösterime sunmuşlardır. Spor Kolu; yürüyüş, jimnastik, güreş, kılıç oyunları, koşu, yüzme, kayak gibi spor dallarında faaliyetlerde bulunulmuş ve müsabakalar düzenlenmiştir. Sosyal Yardım Kolu; üyelerinin doktor, öğretmen, tüccar olduğu bu kolda yardıma muhtaç olan kimsesizlere, yaşlılara yardımlar yapılmıştır. Fakirlerin yakacak ihtiyaçlarının karşılanması da sağlamıştır. Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu; bu kolda okuma yazma öğretilmiş, İngilizce, Almanca, Fransızca, fizik-kimya, dikiş-nakış kursları verilmiştir. Köycülük Kolu; diğer kollar ile bağlantılı ilerlemiştir, okuma-yazma bilmeyenlere eğitimler verilmiş, köy halkının kültür seviyesini artırmak için konferanslar ve gösteriler yapılmıştır. Tarih ve Müze Kolu; tarihi konularda halkı bilgilendirmek, tarihi eserleri korumak, müze olmayan yerlere müzeler açmak var olan müzeleri zenginleştirmeyi amaçlamıştır.²⁰⁷

²⁰⁵ Demir, *Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri*, 76.

²⁰⁶ Serap Taşdemir, “Sivas Halkevi Dergisi: Ortayayla (4 Eylül),” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 18, 53 (2002): 407.

²⁰⁷ Selma Önge, *Ortayayla ve 4 Eylül Dergilerine Göre Sivas Halkevi* (Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 152–154.

Sivas Halkevi'nin ilk yayını 1936 yılında yayınlanan "Ortayayla" adlı dergidir. Bu resmi yayın organı 2 aylık periyotlarla yayımlanmıştır. 17. Sayısından itibaren ismi 4 Eylül olarak değiştirilmiştir. Sivas Kongresinin 4 Eylül'de yapılmasına atfen milli bilincin uyarılması adına bu isim değişikliği yapılmıştır. Halkevi üyeleri, öğretmenler, yerel yazarlar ve bürokratlar tarafından kaleme alınan dergi de edebiyat, tarih, sağlık, kültür, iktisat, spor gibi konularda yazılar yayımlanmıştır. 31 Mart 1942 yılında 51. sayısında derginin yayın hayatı son bulmuştur.²⁰⁸

Yozgat Halkevi, Yozgat ve yöresinde bulunan yoksulları tespit ederek himaye altına almıştır. Halktan toplanan yardımlar vasıtasıyla bölgedeki fakirliğin önlenmesi amaçlanmıştır. Yine bu yoksulların hastalıklarının tedavisi, ilaç masraflarının karşılanması gibi görevleri de üstlenmiştir. Muhtarlara mektuplar gönderilerek; hasta ve yoksul olanların Yozgat'a geldiklerinde halkevine bizzat başvurarak hallerini anlatması durumunda doktora gönderileceklerini ve ilaç ücretlerinin halkevi tarafından karşılanacağını yazmışlardır. 1949 yılında Çayıralan Halkevi açılmıştır. Açılıştaki halkevi tiyatro kursu üyeleri "Tarih Utandı" adlı piyesi sergilemiş ve halk oyunları oynanmıştır. Yozgat Halkevi tarafından 1938-1941 yılları arasında Bozok Dergisi, 1941-1942 yıllarında Notlar Dergisi yayımlanmıştır. Halkevinde öğrencilerin dil eğitimi alması için İngilizce ve Fransızca dil kursları açılmıştır.²⁰⁹

Halkevleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde (1932 yılında) halkın eğitim, kültür ve sosyal alanda kalkınmasını sağlamak amacıyla kurulan kültürel ve eğitim merkezleridir. Kayseri, Kırşehir, Ankara, Niğde, Eskişehir, Konya, Sivas, Yozgat gibi şehirlerde kurulan Halkevleri, özellikle kırsal bölgelerde halkın bilgiye erişimini artırmayı ve modernleşme sürecine katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Halkevleri, Cumhuriyet'in modernleşme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda önemli bir rol üstlenmiş; şehirlerde ve kırsal alanlarda toplumsal değişimi desteklemiştir. Ancak 1950'li yıllardan sonra bu kurumlar önemini yavaş yavaş kaybetmiştir.

Halkevlerinde basılan kitap, dergi ve gazetelere ek olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında basın konusunda sağlanan serbestlik gazete, dergi ve kitap basımlarında

²⁰⁸ Serap Taşdemir, "Sivas Halkevi Dergisi," 413-415.

²⁰⁹ Derya Büyükbaş, 1928-1960 Arası Yozgat İlinin Sosyo-Kültürel Tarihi, *Journal of International Social Sciences Academic Researches* 4, 1 (2020): 109-110.

artış göstermiştir. 1947 yılında 499 olan matbaa sayısı 1950 yılına gelindiğinde 549'a ulaşmıştır. Basılan kitap oranlarında da 1945-1950 yılları arasında ciddi farklar oluşmuştur. 1945 yılında farklı türlerde toplam 1.893 kitap basılmışken 1950 yılında 2.150'ye ulaşmıştır.

2.11 Orta Anadolu Bölgesi Sağlık Alanında Gelişmeler

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, hekim ve eğitimli sağlık çalışanı yetersizliği, nüfusun az olması ve çocuk ölüm oranlarının yüksekliği, verem, frengi, sıtma ve trahom gibi hastalıkların yaygınlığı ile özellikle taşrada hastane ve sağlık merkezlerinin eksikliği ciddi bir sorun olarak tespit edilmiştir. Bu sorunlara çözüm üretmek amacıyla 1924 yılında Ankara, Sivas gibi şehirlerde modern hastaneler olarak nitelendirilen “numune hastaneleri” kurulmuş, ayrıca taşrada ayaktan tedavi hizmeti sunan “muayene ve tedavi evleri” (günümüz dispanserleri) açılmıştır. Tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetlerini bir arada sunan sağlık kurumları arasında 1930 yılında açılan Etimesgut Numune Dispanseri öne çıkmaktadır. Sağlık politikalarının şekillendirilmesinde Dr. Refik Saydam önemli bir rol üstlenmiş ve çalışmalarını sağlık sorunlarının çözümü ve halk sağlığının korunmasına yönelik olarak sürdürmüştür. Bu doğrultuda hastaneler ve sağlık merkezleri açılmış, sağlık personeli yetiştirilmiş ve sağlık alanında yasal düzenlemeler yapılmıştır. Halk sağlığının korunmasını amaçlayan Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü kurulmuş ve 1942 itibarıyla “Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü” olarak anılmıştır. Bu enstitüde, başta BCG aşısı olmak üzere kuduz aşısı ve serumu, tifüs ve çiçek aşısı üretilmiş; serolojik, parazitolojik ve toksikolojik analizler ile gıda ve su denetimleri yapılmaya başlanmıştır. Bir devletin kendi topraklarında dönemin bilimsel, teknik ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurulduğunda aşı üretebilmesi ve halk sağlığına yönelik koruyucu önlemler alabilmesi hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli bir başarı olarak değerlendirilmelidir.²¹⁰

1923-1946 yıllarında Türkiye’de sağlık hizmetleri; küçük sıhhiye memurlukları, belediye ve hükümet, karantina tabiplikleri, 6.437 hasta yatağı, 86 adet yataklı tedavi

²¹⁰ Nesipoğlu, “Olgusal Bir Yapı Olarak Sağlık Politikaları,” 171.

kurumu, 560 sağlık memuru, 69 eczacı, 4 hemşire ve 136 ebe 554 hekim ile veriliyordu.²¹¹

Tüm sağlık kuruluşlarını tek bir çatı altında toplamak ve sağlık hizmetlerini merkezileştirmek amacıyla, Millî Savunma Bakanlığı ve belediyeler de dâhil olmak üzere diğer bakanlıklara bağlı tüm sağlık tesisleri Sağlık Bakanlığına devredilmiştir. Bu merkeziyetçi yaklaşım, Türk sağlık sisteminde önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu kapsamda, her 40 köy için 10 yataklı sağlık merkezleri kurulmuş; köy enstitülerinde ve köylerde bulunan diğer okullarda eğitim gören sağlık personeli, hemşire ve ebeler bu merkezlerde görevlendirilmiştir. Ayrıca her 10 köy için bir sağlık memuru ve bir ebe atanarak temel sağlık hizmetlerinin kırsal alanlara yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Plan kapsamında koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinin entegrasyonunu sağlayacak ülke çapında sağlık merkezleri oluşturulması öngörölmüş ve her bölgede bir tıp fakölteşinin kurulması da planlanmıştır. Aynı dönemde, liberal hükömet özel sektörün sağlık alanına katılımını teşvik etmiş, böylece kamu ve özel sağlık hizmetleri arasında dengeli bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer gelişme ise, sıtma, tüberküloz ve trahom gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele amacıyla kurulan ve günümüzde hâlâ faaliyet gösteren dikey örgütlenmelerin (örneğin, sağlık ocakları ve verem savaş dispanserleri) 1940'lı yıllarda ortaya çıkması olmuştur. Bu yapıların oluşturulması, halk sağlığının korunması ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelede etkili bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.²¹²

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devletin öncelikli sağlık politikalarından biri de veremle mücadele olmuştur. Verem, yüksek ölüm oranları ve toplumsal etkileri nedeniyle ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve bu hastalığın yayılmasını engellemek amacıyla kapsamlı tedbirler alınmıştır. İzmir Verem Mücadele Cemiyeti ve İstanbul Verem Mücadelesi Cemiyeti gibi sivil toplum kuruluşları halkın bilinçlendirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmuş; film gösterileri, afişler, seyyar müzeler aracılığıyla geniş çaplı farkındalık kampanyaları yürötmüşlerdir. Veremle mücadelede en önemli kurumsal adımlardan biri Refik Saydam'ın girişimleri

²¹¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Tarihçe," Sağlık Bakanlığı Resmî Web Sitesi, erişim 12 Ağustos 2024, <https://www.saglik.gov.tr/TR-11492/tarihce.html>.

²¹² Yalçındağ, "Türkiye'de 1950-1960 Dönemi Sağlık Politikaları," 6.

neticesinde İstanbul Heybeliada Verem Sanatoryumunun inşa edilmesi olmuştur. Bu sanatoryum, hastaların tedavi edilmesini sağlarken, ülkenin farklı bölgelerinde açılan dispanserler de verem hastalarının teşhis ve tedavi süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca okullarda okutulan eğitim materyalleri ile çocuklara hastalık hakkında temel bilgiler verilerek erken yaşta bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Devlet, veremle mücadelede ücretsiz aşılama programları uygulayarak hastalığın yayılımını önlemeye yönelik ciddi bir sağlık politikası benimsemiştir. Sıhhat Merkezleri, Süt ve Mektep Çocukları Bakım Evleri gibi kurumlar da veremle mücadelede önemli katkılar sunmuş ve hastalığın kontrol altına alınmasına yönelik etkin çalışmalar yürütmüştür.²¹³

Türkiye’de sağlık sisteminin modernleşmesi ve kurumsal çerçevede yeniden yapılandırılması sürecinde önemli bir adım Cumhuriyet dönemi sağlık politikalarının ilk yazılı ve sistematik programı olan Birinci On Yıllık Milli Sağlık Planı’dır. 1946 yılında Yüksek Sağlık Şûrası tarafından onaylanan bu plan, dönemin Sağlık Bakanı Dr. Behçet Uz tarafından 12 Aralık 1946’da kamuoyuna açıklanmış ancak yasal süreci tamamlanamadan Dr. Behçet Uz’un görevden ayrılması nedeniyle uygulanamamıştır. Yoğun bir çalışmanın ürünü olan Milli Sağlık Planı, 1947 yılında Hasan Saka hükümeti döneminde Dr. Behçet Uz’un yeniden Sağlık Bakanı olmasıyla tekrar gündeme gelmiş ve Bakanlar Kurulu ile TBMM’nin dört farklı komisyonunda kabul edilmesine rağmen hükümet değişikliği nedeniyle kanunlaşamamıştır. Buna rağmen planın ortaya koyduğu sağlık yapılanması ilkeleri Türkiye’nin sağlık sistemini derinden etkilemiş ve sonraki yıllarda uygulamaya konulan pek çok reformun temelini oluşturmuştur. Milli Sağlık Planı’nın temel hedeflerinden biri sağlık hizmetlerinin merkezileştirilmesi ve yerel yönetimlerin denetiminde bulunan yataklı tedavi kurumlarının merkezi idareye bağlanması olmuştur. Özellikle kırsal alanlarda sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması amacıyla her 40 köy için 10 yataklı bir sağlık merkezi kurulması öngörülmüş ve bu merkezlerde tedavi edici hekimlik ile koruyucu sağlık hizmetlerinin birlikte yürütülmesi hedeflenmiştir. Bu sağlık merkezlerinde görev alacak iki hekim, bir sağlık memuru, bir ebe ve bir ziyaretçi hemşire ile köylerde görev yapacak sağlık memurları ve ebelerin atanması planlanmıştır. Bu çerçevede, sağlık

²¹³ Gül Karacaer Çakır, “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920-1940,” *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 53 (2021), 224.

merkezlerinin sayısı 1945 yılında 8 iken, 1950 yılında 22'ye ulaşarak bir artış göstermiştir. Bu sağlık merkezleri, kırsal kesimde temel sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve halk sağlığının korunması açısından büyük bir dönüşüm sağlamıştır. Sağlık hizmetlerinin merkezileştirilmesi, kırsal sağlık teşkilatlarının kurulması, kadın ve çocuk sağlığı hizmetlerinin kurumsallaştırılması, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi ve sağlık insan gücünün artırılması gibi temel unsurlar Türk sağlık sisteminin gelişiminde önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu plan ve takip eden sağlık programları modern sağlık sisteminin inşasında temel yapı taşları olarak değerlendirilmekte olup Türkiye'de sosyal devlet anlayışının sağlık alanındaki en somut yansımalarından biri olarak kabul edilmektedir.²¹⁴

Demokrat Parti yönetimi, Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerdeki hastanelere aşırı yüklenmeyi önlemek ve sağlık hizmetlerini halkın yaşadığı bölgelere daha yakın sunmak amacıyla tüm kentlerde ve büyük ilçelerde hastane açma politikası izlemiştir. Aynı zamanda sağlık sektöründe özel girişimi teşvik eden daha liberal politikalar benimsemiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan yatırımlarla birlikte 1950 yılı itibarıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na (SSYB) bağlı yataklı tedavi kurumlarının sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. 1950'de 118 olan toplam kurum sayısı sonraki yıllarda 442'ye; toplam yatak sayısı ise 14.581'den 32.398'e yükselmiştir. Devlet hastanelerinin sayısı 41'den 94'e, yatak kapasitesi ise 7.571'den 14.946'ya çıkmıştır. Sağlık merkezleri 22'den 283'e, yatak sayıları ise 220'den 3.527'ye yükselmiştir. Doğumevlerinin sayısı 16'dan 20'ye, yatak kapasitesi ise 710'dan 2.095'e ulaşmıştır. Göğüs hastalıkları hastaneleri 18'den 31'e, yatak kapasitesi ise 2.107'den 6.205'e çıkmıştır. Ruh ve sinir hastalıkları hastanelerinin yatak sayısı 2.800'den 3.460'a, kemik hastalıkları hastaneleri ise 1'den 4'e, yatak kapasitesi ise 150'den 925'e ulaşmıştır. Cüzzam hastanesi yatak kapasitesi 200'den 2.502'ye çıkarken, trahom hastanesi sayısı 16'dan 6'ya ve yatak kapasitesi 225'ten 150'ye düşmüştür. Kuduz hastanesi sayısı ise 3'ten 1'e, yatak kapasitesi 225'ten 50'ye gerilemiştir. 1950'de yüz bin kişiye 9 yatak düşerken, sonraki yıllara gelindiğinde bu oran 16,6'ya yükselmiştir. 1950 yılında 29 sağlık merkezi sayısı bulunmaktadır. 1950 yılı itibarıyla sağlık merkezlerindeki doktor dağılımı şu şekildedir: Tek mütehassıs bulunan iller: Ankara,

²¹⁴ T.C. Sağlık Bakanlığı, "Tarihçe," Sağlık Bakanlığı Resmi Web Sitesi, erişim 12 Ağustos 2024, <https://www.saglik.gov.tr/TR-11492/tarihce.html>.

Sivas. Sadece pratisyen hekim bulunan iller: Ankara (Kalecik), Çankırı (Şabanözü), Konya (Seydişehir), Niğde, Sivas (İmranlı, Suşehri), Yozgat (Akdağmadeni), 1950 yılları itibarıyla 201 sağlık merkezinin 77'sinde hekim, 40'ında hemşire kadrosu tamamen boştu. 81 sağlık merkezinde mütehassıs hekim, 69'unda hemşire kadrosu eksikti; 43 sağlık merkezinde ise hiç hekim bulunmamaktaydı. Toplamda 201 sağlık merkezinde yalnızca 63 mütehassıs doktor görev yapmaktaydı. Cüzam hastaları için Elazığ'da 225, Bakırköy'deki akıl hastanesinde 130 olmak üzere toplam 355 yatak kapasitesi oluşturulmuştur. Akıl hastaları için ise üç hastanede toplam 3.270 yatak sağlanmıştır.²¹⁵

Konya, Kayseri ve Sivas gibi büyük şehirlerde Osmanlı Devleti döneminde darüşşifalar kurulmuş ve temel sağlık hizmetleri bu merkezlerden sağlanmıştır. Ancak kırsal bölgelerde sağlık hizmetleri son derece sınırlı kalmış, doktor ve tıbbi altyapı eksikliği nedeniyle halk, geleneksel tıp yöntemlerine ve halk hekimlerine başvurmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte sağlık hizmetlerinde köklü reformlar gerçekleştirilmiş ve kırsal kesimde sağlık hizmetlerini yaygınlaştırmaya yönelik politikalar uygulanmaya başlanmıştır. 1940'lı yıllarda başlatılan sağlık planları kapsamında her 40 köye bir sağlık merkezi açılması hedeflenmiş, sağlık ocakları ve verem savaş dispanserleri kurulmuştur. Özellikle Ankara, Konya, Kayseri, Sivas ve Eskişehir gibi şehirlerde sağlık altyapısı güçlendirilmiş, tıp fakülteleri ve modern hastaneler açılmıştır. 1950'lerden itibaren kırsal bölgelerde sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmaya yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. Sağlık merkezlerinin sayısı artarken, köylere ebe ve sağlık memurları atanarak temel sağlık hizmetleri yaygınlaşmıştır. Bunun yanı sıra, Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü tarafından yürütülen aşı ve ilaç üretimi çalışmaları bölgedeki bulaşıcı hastalıklarla mücadelede kritik bir rol oynamıştır.

²¹⁵ Mehmet Evsile, "Demokrat Döneminde Sağlık Hizmetleri," *History Studies* 13, 2 (2021): 412–13.

3. 1945-1950 YILLARI ARASI SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN ORTA ANADOLU

3.1 Orta Anadolu’da Sanayii, Tarım ve Hayvancılık

Cumhuriyet’in ilanından itibaren, tarımın ekonomik kalkınmadaki stratejik önemi göz önünde bulundurularak, sektörde verimliliği artırmaya yönelik kapsamlı çalışmalar başlatılmıştır. Tarımsal üretimin temel unsurlarından biri olan kaliteli tohum kullanımı, toprak, iklim ve su kadar önemli görülmüş ve bu alandaki iyileştirme çalışmaları hızla yürütülmüştür. Türkiye’de sanayileşmeye ağırlık verilmesine rağmen tarım sektörü ekonomi içindeki yerini korumuş ve istihdamın önemli bir bölümünü oluşturmaya devam etmiştir.²¹⁶ 1925 yılında çıkarılan bir kanunla hükümet, köylülerin toprak sahibi olmasını teşvik etmek amacıyla, bedeli yirmi yıl içinde ödenmek üzere toprak dağıtımına başlamıştır. Aynı dönemde, Ziraat Bankası küçük çiftçilere kredi kolaylıkları sağlamış ve faiz oranlarını düşürerek tarımsal üretimin finansmanına destek olmuştur. Hükümet, kooperatifçiliğe büyük önem vererek Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Okulları ve Yüksek Ziraat Enstitüsü gibi kurumları hayata geçirmiştir. Bunun yanı sıra, tohum ıslah istasyonları ve numune çiftlikleri kurularak köylüye modern tarım tekniklerinin öğretilmesi ve desteklenmesi amaçlanmıştır. Tarımsal mekanizasyonun yaygınlaştırılması için traktör kullanımı teşvik edilmiş, çiftçilere ucuz tarım aletleri ve makineleri temin edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, modern tarım yöntemlerini bizzat uyguladığı çiftlikler kurarak çiftçilere örnek olmuş ve tarımın modernleşmesi için öncülük etmiştir. Ekonomi politikalarında tarıma büyük önem veren Mustafa Kemal Atatürk, ülkenin kalkınması için gerekli sermayenin tarımsal üretimden elde edileceğini öngörerek, 17 Şubat 1925 tarihinde 552 sayılı Kanun ile Aşar Vergisi’ni kaldırmıştır. Bu düzenleme ile çiftçilerin ekonomik yükü hafifletilmiş, tarımsal üretim teşvik edilmiş ve köylülerin sermaye birikimi yapmaları sağlanmıştır. Bu süreçte bankalarda sermaye birikimi hızlanmış, tarım sektörü

²¹⁶ Sebahattin Şimşir, “Cumhuriyet Arşiv Kayıtlarına Göre Türkiye’de Tohum Çeşidi Islahına Dair Çalışmalar (1930–1960),” haz. Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın, *Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* (13–14 Nisan 2018, Şanlıurfa), 3.

güçlendirilmiştir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Aşar Vergisi'nin kaldırılmasına yönelik köylülerde oluşan tereddütleri şu sözlerle ifade etmiştir:

“Aşarı kaldırdığımız zaman, samimi olarak tereddüt ve itirazı biz, köylülerden gördük. İhtiyarlar, bu kadar büyük bir vergiden vazgeçilirse bu devletin nasıl idare olunacağından endişe etmişlerdir. Yer yer, bir iki sene, Aşar zamanı tekrar vergi alınmak ihtimalini göz önünde tutmuşlardır...”

Bu düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarım politikalarının merkezinde yer alarak köylülerin ekonomik durumunu iyileştirme, tarımsal verimliliği artırma ve modern tarım tekniklerini yaygınlaştırma hedeflerine hizmet etmiştir.²¹⁷ Ülke nüfusunun yaklaşık %35'i tarım kesiminde yer almakta, çalışan nüfusun ise %40'ı bu sektörde istihdam edilmektedir. Ayrıca, tarım sektörü işsizlikle mücadelede önemli bir rol oynayarak geniş bir kesime geçim kaynağı sağlamaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1926 tarihli Meclis açılış konuşmasında tarımın millî ekonominin temeli olduğunu vurgulamış ve şu sözleriyle tarımsal kalkınmaya verilen önemi ifade etmiştir:

“Millî ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatte kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır. Fakat bu hayati işi isabetle amacına ulaştırabilmek için, ilk önce, ciddi etütlere dayalı bir ziraat siyaseti tespit etmek ve onun için de her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir ziraat rejimi kurmak lazımdır.”

“Memleketimizin bir ziraat mektebi olduğu, vüs'ati göz önüne alınırsa bizim başlıca kuvvet ve servet mesnedimizin toprak bulunduğu tezahür eder. Cesaretle söylemeliyiz ki, memleketimizin ziraî sahada müstait olduğu inkişafı temin edecek ilmî ve amelî iktidarda, sahibi salâhiyet mütehasıslarımız azdır. Binaenaleyh ziraî teşkilatımızı, ziraat mekteplerimizi, ziraî faaliyetlerimizi, fenni usuller dâhilinde esasından tanzim edecek tedbirleri hakiki erbabı delâleti ile ittihaзда tereddüde mahal olmadığı kanaatindeyim.”²¹⁸

Bu hedefler doğrultusunda, Ankara'da Ziraî Üniversite adı altında ziraat, orman, baytar, ziraat sanatları ve ulûm-i tabiiye fakültelerinden oluşan bir yükseköğretim kurumu kurulmuştur. Ayrıca, Ankara, Sivas'ta ameli ziraat mektepleri, Ankara'da ziraat makinist mektepleri açılmıştır. Cumhuriyet'in tarım politikaları, modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması ve bilimsel eğitimin güçlendirilmesi üzerine inşa

²¹⁷ Yüksel Kaştan, “Atatürk Dönemi'nde Tarım Alanında Yapılan Yenileşme Hareketleri,” 1767.

²¹⁸ Şimşir, “Cumhuriyet Arşiv Kayıtlarına Göre Türkiye'de Tohum Çeşidi Islahına Dair Çalışmalar,” 3,4,5,6.

edilmiş böylece tarımsal üretimde verimlilik ve sürdürülebilirlik hedeflenmiştir. Açılan mektepler dışında Köy Enstitüleri de kırsal kalkınmayı sağlamak ve köy öğretmenleri ile köyde ihtiyaç duyulan meslek erbabını yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Bu eğitim modelinde öğrencilerin yalnızca akademik bilgilerle donatılması değil, aynı zamanda üretici ve uygulamalı eğitime dayalı bir sistem içerisinde yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, tarım ve ziraat eğitimi, köy enstitülerinin temel bileşenlerinden biri olmuş, bu alanlara yönelik dersler ve uygulamalar eğitim programının önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Köy enstitülerinde uygulanan tarım eğitimi, bölgesel ekolojik ve ekonomik koşullara uygun olarak şekillendirilmiş ve doğrudan üretime katkı sağlayacak şekilde planlanmıştır. Program kapsamında tarla ziraatı, bahçe ziraatı, sanayi bitkileri ziraatı, ziraat sanatları, zootehni, kümes hayvancılığı, arıcılık, ipek böcekçiliği, balıkçılık ve su mahsulleri gibi çeşitli dersler verilmiştir. Öğrenciler, kendi enstitülerinin arazilerinde doğrudan tarımsal üretim yaparak öğrendiklerini pratiğe dökme imkânı bulmuş, böylece tarımsal bilgiyi yalnızca teorik düzeyde değil uygulamalı olarak da edinmişlerdir. Ziraat dersleri, yalnızca tarımsal üretimi öğretmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda ekolojik bilinç kazandırmayı, toprağın verimli kullanımını teşvik etmeyi ve sürdürülebilir tarım tekniklerini yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. Enstitülerde tarım eğitimi alan öğrenciler, modern tarım tekniklerini öğrenmiş, traktör kullanımı, toprak işleme, sulama teknikleri ve zararlı böceklerle mücadele gibi konularda beceri kazanmıştır. Bu bağlamda enstitü mezunları köylere döndüklerinde yalnızca öğretmen olarak değil aynı zamanda tarımsal üretimi yönlendiren, çiftçilere rehberlik eden ve kırsal kalkınmayı destekleyen bireyler olarak işlev görmüşlerdir. Enstitülerde uygulanan tarım eğitiminin bir diğer önemli yönü ise öğrencilerin iş içinde yetişmelerini sağlayan pedagojik anlayıştır. Yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesine dayalı olan bu eğitim modelinde, öğrenciler tarlada çalışarak, fidan dikerek, hayvan yetiştirerek ve tarımsal üretim süreçlerine aktif olarak katılarak bilgi ve becerilerini geliştirmişlerdir. Enstitüler bünyesinde yapılan tarımsal faaliyetler aynı zamanda öğrencilerin kendi besin ihtiyaçlarını karşılamalarına da katkı sağlamış, bu sayede eğitim kurumları kendi kendine yetebilen bir yapıya kavuşmuştur. Köy enstitülerinin tarım eğitimi bağlamındaki katkıları yalnızca bireysel düzeyde kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin kırsal bölgelerinde tarımsal üretimin artırılmasına ve modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılmasına da hizmet etmiştir. Enstitülerin faaliyet gösterdiği

dönemde 15.000 dönüm verimsiz arazi tarıma kazandırılmış, 250.000 ağaç dikilmiş, 2.500 dönüm sebze bahçesi oluşturulmuş ve 1.200 dönümlük bağ alanı tesis edilmiştir. Bu veriler, köy enstitülerinin kırsal kalkınmaya sağladığı somut katkıları ortaya koymaktadır. Köy enstitülerinde verilen tarım ve ziraat eğitimi yalnızca tarımsal üretimi artırmaya yönelik bir çaba değil aynı zamanda kırsal bölgelerde yaşayan halkın ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamak amacıyla geliştirilen bütüncül bir eğitim modelinin parçasıdır. Köy Enstitüleri kırsal yaşamı ekonomik kalkındırmak için Orta Anadolu’da Çifteler/Eskişehir, Pazarören/Kayseri, Hasanoğlu/Ankara, İvriz/Konya, Pamukpınar/Sivas, Çiçekdağ/Kırşehir, Çayırşehir/Yozgat Köy enstitüleri kurulmuştur.²¹⁹

Tablo 3.1 Orta Anadolu nüfusun iller ve meslek grupları itibariyle ayrışması (kadın/erkek toplam)²²⁰

İl	Toprak Mahsulleri	Sanayi ve Küçük Sanatlar	Ticaret
Ankara	158.269	31.853	695.526
Konya	209.550	18.119	661.877
Kırşehir	46.468	2.852	157.565
Kayseri	109.930	14.194	370.089
Niğde	93.471	6.126	296.584
Çankırı	83.470	2.447	197.356
Yozgat	120.100	2.673	287.371
Sivas	204.112	8.739	490.493
Eskişehir	54.674	14.570	244.251

²¹⁹ Salih Çakıcı, “1950-1954 Arası Demokrat Parti’nin Tarım Politikası” (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 33–35.

²²⁰ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*.

Tablo 3.2 Orta Anadolu illerinde 1945’li yıllarda ziraat alanında çalışan nüfus (15-64 yaş grubu) ²²¹

Tarım Bölgeleri	Ziraatte Çalışan Nüfus (Bin Kişi)
Ankara	132
Kırşehir	38
Konya	173
Eskişehir	47
Yozgat	96
Çankırı	94
Sivas	162
Niğde	77
Kayseri	89

Tabloda verilen bilgilere göre; Sivas ve Konya illeri geniş tarım arazileri ve nüfusu nedeniyle ziraatte çalışan en yüksek nüfusuna sahip illerdir. Ankara için verilen sayının yüksek olmasına rağmen tarım dışı sektörler daha gelişmiştir. Toplam nüfusu göz önüne alındığında tarımın toplam nüfusa oranının düşük olduğunu gösterir. Eskişehir’de sanayi ve hizmet sektörünün gelişmiş olduğu için ziraatte çalışan nüfus açısından düşüktür.

1950 Yılı Vilayetler ve sayıma tekaddüm eden hafta içindeki ana meslek grupları itibariyle iktisaden faal nüfus sayımına göre Orta Anadolu’da kadın-erkek toplam nüfus olarak kayıtlara geçen bilgiler aşağıdaki gibidir; ²²²

Teknik elemanlar ve serbest meslek erbabı; Ankara 6.153 kişi, Çankırı 219 kişi, Eskişehir 1.232 kişi, Kayseri 889 kişi, Kırşehir 189 kişi, Konya 1.221 kişi, Niğde 461 kişi, Sivas 671 kişi, Yozgat 199 kişi,

Teşebbüs sahipleri, idareciler, büro ile ilgili meslekler; Ankara 55.034 kişi, Çankırı 2.103 kişi, Eskişehir 7.953 kişi, Kayseri 5.600 kişi, Kırşehir 527 kişi, Konya 7.981 kişi, Niğde 2.621 kişi, Sivas 5.277 kişi, Yozgat 1.023 kişi,

²²¹ T.C. Başbakanlık, İstatistik Genel Müdürlüğü, *Ziraat Bünye ve İstihsal 1934–1950*, DİE Matbaası, Ankara, 1951,1-2.

²²² T.C. Başbakanlık, 22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı, 345.

Satıcılar ve satışla ilgili meslekler; Ankara 5.049 kişi, Çankırı 120 kişi, Eskişehir 1.191 kişi, Kayseri 900 kişi, Kırşehir 117 kişi, Konya 1.240 kişi, Niğde 364 kişi, Sivas 427 kişi, Yozgat 142 kişi,

Çiftçiler, ormancılar, balıkçılar, avcılar ve ziraat işçileri; Ankara 8.362 kişi, Çankırı 765 kişi, Eskişehir 3.771 kişi, Kayseri 11.846 kişi, Kırşehir 1.293 kişi, Konya 17.009 kişi, Niğde 6.294 kişi, Sivas 5.467 kişi, Yozgat 723 kişi,

Maden ve taş çıkartma işleriyle ilgili meslekler; Ankara 155 kişi, Çankırı 5 kişi, Eskişehir 3.771 kişi, Kayseri 10 kişi, Kırşehir 2, Niğde 5, Sivas 216 ve Yozgat 1 kişi,

Nakil vasıtalarını yürütmekle ilgili meslekler; Ankara 4.850 kişi, Çankırı 265, Eskişehir 1.490, Kayseri 739, Kırşehir 118, Konya 1.349, Niğde 429, Sivas 710, Yozgat 136 kişi,

Sanatkârlar, imalatçılar ve başka yerde zikredilmeyen meslekler; Ankara 32.091 kişi, Çankırı 1.413 kişi, Eskişehir 13.343 kişi, Kayseri 12.091 kişi, Kırşehir 1.112, Konya 11.448, Niğde 3.974 kişi, Sivas 6.581 kişi, Yozgat 926 kişi,

Hizmetle ilgili meslekler; Ankara 10.674 kişi, Çankırı 308, Eskişehir 2.098, Kayseri 1.483, Kırşehir 241, Konya 2.227, Niğde 856, Sivas 1.097, Yozgat 260 kişi,

Mesleksizler ve meslekleri tayin edilemeyenler; Ankara 7.765 kişi, Çankırı 370, Eskişehir 2.092, Kayseri 3.333, Kırşehir 589, Konya 3.561, Niğde 1.857, Sivas 2.584, Yozgat 233 kişi.

Yukarıda verilen İç Anadolu'nun 1950 meslek gruplarına bakıldığında, en kalabalık grup olarak çiftçiler, ormancılar, balıkçılar, avcılar ve ziraat işçileri grubu Konya, Kayseri, Niğde ve Sivas illerinde tarımın ana geçim kaynağı olması İç Anadolu bölgesinde 1950'li yıllarda ekonominin hala tarım merkezli olduğunu gösterir. İkinci büyük grup olarak sanatkârlar ve imalatçılar verilerine göre Ankara, Eskişehir, Kayseri ve Konya illeri erken sanayileşmeye başladığını ve imalat/zanaat kollarında hareketliliği olduğunu, bu illerin şehirleşmeye başladığını gösterir. Büro ve idari işlerinin Ankara'da yoğun olması Ankara'nın kamu yönetimi ve bürokrasinin merkezi

olmasından kaynaklıdır. Hizmet sektörü ve nakliyat meslekleri Eskişehir ve Ankara’da yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni özellikle demiryolu sayesinde ulaşım ağının gelişmiş olması ve kamu hizmetlerinin yoğun olması hizmet sektöründe istihdamı artırmıştır. Maden ve taş çıkarma sektörü yer altı madenleri konusunda zengin olan illerde özellikle Eskişehir’de maden ve taş ocaklarının olduğunu göstermektedir. Mesleksizler grubu köyden kente göç etmiş ancak iş bulamamış nüfusun varlığını göstermektedir. Bu daha çok şehirleşme oranı yüksek olan Ankara, Konya, Kayseri, Sivas gibi illerde zühur eden bir durum olmuştur.

Türkiye’deki tüm iller tarım bölgelerine göre ayrılmıştır. Bu durumda Orta Anadolu diye nitelendirdiğimiz İç Anadolu bölgesindeki illerin tarım bölgelerine göre ayrılması sonucunda;

Orta Kuzey; Ankara, Çankırı, Kırşehir, Eskişehir, Yozgat

Orta Doğu; Sivas

Orta Güney; Kayseri, Konya, Niğde

Olarak üç bölgeye ayrılmıştır.²²³

Tablo 3.3 1949 yılı Orta Anadolu illeri topraklarının hektar olarak bölünüşü ²²⁴

Tarım Bölgeleri	Tarlalar			Bağlar ve Bahçeler		Ormanlar ve korular	Yüz Ölçümü
	Çeşitli ekilişler	Nadas	Çayırklar ve meralar	Bağlar	Sebzelik ve meyvelikler		
Ankara	482.787	72.100	2.010.723	24.442	24.114	112.910	2.963.400
Çankırı	123.301	47.800	500.689	7.898	4.577	83.366	908.300
Eskişehir	162.601	102.380	742.946	2.089	4.963	166.169	1.358.500
Kırşehir	142.900	41.780	596.460	8.161	5.992	15.965	842.200
Yozgat	286.650	254.250	469.273	5.522	7.387	108.128	1.370.400
Sivas	247.315	76.416	2.115.991	47	8.736	173.532	2.894.100
Kayseri	244.444	129.200	942.316	29.462	51.343	1.653	1.577.200
Konya	859.611	320.550	2.919.846	79.210	22.288	239.000	4.868.100
Niğde	159.127	123.000	1.001.254	34.100	9.376	25.193	1.525.700

²²³ T.C. Başbakanlık, İGM, Ziraî Bünye ve İstihsal, 1946-1953, DİE Matbaası, Ankara 1954, 32.

²²⁴ T.C. Başbakanlık, Ziraî Bünye ve İstihsal 1934-1950, 3-4.

Tablo verilerine göre; Sivas, Konya, Kayseri, Yozgat, Niğde, Kırşehir, Çankırı ve Eskişehir illerinde çayır ve meraların geniş yer kaplaması İç Anadolu'nun geleneksel tarım ve hayvancılık bölgesi olduğunu gösterir. Bağcılık/sebze ve meyvecilik Konya, Sivas, Kayseri ve Niğde'de diğer illere göre yoğun olarak yapılmış gözükse de aslında bölgede sebze/meyve tarımı sınırlı olarak yapılmıştır. Daha çok yerel tüketim ve şehir yakınındaki tarım için hizmet etmiştir. Sivas ve Konya illeri tarım ve hayvancılık konusunda İç Anadolu'nun lideri konumunda olmuştur.

İllerin ürün getirmeyen toprakları hektar olarak Ankara ilinde 236.324, Çankırı 140.669, Eskişehir 177.352, Kırşehir 30.942, Yozgat 239.190, Sivas 272.063, Kayseri 178.782, Konya 427.595 ve Niğde ilinde 173.650 hektar olarak kayıtlara geçmiştir.²²⁵

Tablo 3.4 1949-1950 Orta Anadolu illeri hububat ekilişleri (hektar) ²²⁶

İller	Buğday	Arpa	Çavdar	Yulaf	Kaplıca	Mısır	Darı	Pirinç
Ankara	378.743	120.627	1.229	10.543	-	594	10	2.094
Çankırı	60.198	49.938	125	-	5.865	2.425	220	281
Kayseri	92.232	51.121	73.500	3.840	-	1.412	3	-
Kırşehir	88.000	18.000	19.100	2.500	-	2.400	-	-
Konya	546.895	219.810	63.426	38.200	-	2.422	300	-
Niğde	66.030	28.832	47.427	570	-	695	-	-
Sivas	175.980	74.100	1.730	1.175	-	1.318	-	-
Yozgat	213.230	56.419	21.738	5.245	-	1.150	-	-

Verilere göre İç Anadolu bölgesinde en çok ekilen ürün buğday olmuştur. Bu durum ülkenin tahıl ambarı konumunda olduğunu göstermiştir. Arpa ikinci sırada yer almış ve arpa ekimi konusunda Konya, Ankara, Kayseri ve Sivas ön plana çıkmıştır. Bölgede yulaf ve çavdar ekimi daha sınırlı olmuştur bunun nedeni sadece hayvancılık amacıyla ekiliyor olmasıdır. Mısır ve darı düşük ekim alanına sahiptir, darı daha çok Çankırı ve Ankara illerinde ekilmiştir. En az ekim alanına sahip ürün pirinç olmuştur. Ankara ve Çankırı'da az miktarda ekilmiştir.

²²⁵ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1934-1950*, 3-4.

²²⁶ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1934-1950*, 8.

Tablo 3.5 Ankara ili ekilen saha, alınan mahsuller ²²⁷

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	404.066	453.059	455.453	514.478	269.103	467.836	264.218	462.965
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	11.382	10.789	11.067	13.755	9.011	10.209	8.989	12.481
Sınai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	4.409	30.060	5.210	7.507	11.838	24.631	14.574	30.064

1950 yılında lif nebatları olarak 3.712 hektar alana keten ve 400 hektar alana pamuk ekilmiştir.

Ankara’da üretilen meyve miktarlarının yıllara göre dağılımı şu şekildedir; 1946/47 de 21.701 hektar ekilen üzümünden 32.880 ton mahsul, 1948 yılında 21.921 hektardan 38.880 ton, 1949 yılında 21.756 hektardan 64.251, 1950 yılında 21.960 hektardan 58.210 ton mahsul alınmıştır. Kavun-karpuz 1946/47 yılında 10.517 hektardan 81.080 ton mahsul, 1948 yılında 10.940 hektardan 82.500 ton, 1949 yılında 10.967 hektardan

²²⁷ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal 1934–1950*, 40.

103.900, 1950 yılı 12.648 hektardan 211.700 ton mahsul alınmıştır. Ankara iklim ve bitki örtüsü gereği turunçgiller ve zeytin üretimine uygun olmadığı için üretilmemiştir.

Tablo 3.5'e göre hububatta 1948 yılında ekili alan ve mahsul artışı gözlemlenmiştir. Bu da verimin yükseldiği anlamına gelmektedir. 1949 yılında ekili alanın sabit olmasına rağmen verim düşmüştür bu durum o dönemde yaşanan iklim ve kuraklık dalgalarından kaynaklı olmuştur. Bakliyat da hafif dalgalanmalar olsa da genel olarak istikrarlı bir üretim yapılarak verim alınmıştır. Sınai bitkiler 1948'de rekor üretim olmasına rağmen bir yıl sonra düşüş gözlemlenmiştir. Bu durum 1949 yılında şeker pancarı veya patatesin ekiminin artmasından kaynaklanmıştır. Çünkü 1948 yılında hükümet çiftçiye afyon, pancar ve patates üretim desteğinde bulunmuştur.

Tablo 3.6 Ankara ilinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayısı ²²⁸

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	1203.411	1.216,995	1.421,050	1.129,845
Kılkeçisi	17.524	16.180	12.041	19.872
Tiftik keçisi	643.442	855.655	421.198	453.913
Sığır	264.124	123.199	263.104	324.709
Manda	21.361	14.538	21.858	25.841
Deve	510	179	406	791
At	43.585	37.160	44.136	48.611
Katır	2.566	2.375	2.624	2.568
Eşek	66.935	71.856	72.867	61.158

Tablo 3.6 verilerine göre 1948 yılı birçok hayvan türünün özellikle koyun ve sığır yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı yıldır. 1949 yılında büyükbaş hayvan artışı sağlanırken küçükbaşta düşüş gerçekleşmiştir. Bu durum hayvancılık ekonomisinin yön değiştirdiğini göstermektedir. Taşıma hayvanları olan at, katır ve deve artış eğilimindeyken eşekte düşüş olmasının sebebi taşıma sistemlerinin artık değişmeye başladığını gösterir. Ankara tiftik keçisiyle meşhur olan ve tiftik ihracını yapan bir il olmasına rağmen bu türün popülasyondaki düşüşü tiftik üretiminde ciddi bir daralma olduğunu ortaya koymuştur.

²²⁸ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal 1934–1950*, 41.

Ziraat aletleri adet olarak 1948 yılı verilerine göre; 51.408 adet karasapan, 40.361 adet pulluk, 96 adet traktör, 5.042 adet ekremöz, 19 adet selektör bulunmaktadır. Nakil vasıtaları olarak Ankara il genelinde 1947 yılında 682 olan otomobil sayısı 1948 yılında 764, 1949 yılında 1.432 ye yükselmiştir. 1947 yılında otobüs sayısı 116, 1948 yılında 148, 1949 yılında 129'a düşmüştür. 1947 yılında 1500 olan kamyon sayısı, 1948 yılında 1383, 1949 yılında 1.433 olmuştur. Araba sayısı 1948 yılında 18.505, kağıt sayısı 23.406'dır.²²⁹

1946/1950 yılları nakil vasıtaları toplam miktarlarına bakıldığında; 1.015 adet otomobil, 135 adet otobüs, 1.350 adet kamyon, 229 adet motosiklet, 2.342 adet bisiklet bulunmaktadır.²³⁰

Tablo 3.7 Konya ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı ²³¹

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	876.911	900.592	812.777	888.310	740.075	1.276.314	224.348	646.437
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	21.364	20.415	19.801	21.142	16.746	31.553	14.085	38.349
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	13.888	14.083	14.653	16.822	68.237	143.698	91.029	215.726

²²⁹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1934–1950*, 41.

²³⁰ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1946–1953*, 41.

²³¹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1934–1950*, 112.

1950 yılında lif nebatları olarak 407 hektar alana keten, 928 hektar alana pamuk ve 407 hektar alana kenevir ekilmiştir. Keten/kenevir devlet kontrolünde ekilen ürünlerdir.

Konya ilinde üretilen meyve miktarı şu şekildedir; 1946/47 yılında 81.089 hektar üretilen üzümünden 16.180 ton mahsul, 1948 yılında 43.139 hektardan 33.509 ton, 1949 yılında 43.250 hektardan 104.326, 1950 yılında 45.317 hektardan 120.466 ton mahsul elde edilmiştir. Kavun-karpuz 1946/47'de 10.944 hektardan 85.853 ton, 1948 yılında 11.614 hektardan 232.280 ton, 1949 yılında 12.161 hektardan 174.870, 1950 yılı 10.830 hektardan 216.600 ton mahsul elde edilmiştir. Turunçgiller ve zeytin üretimine uygun iklim şartları olmadığı için İç Anadolu bölgesinde yetiştirilemeyen ürünlerdir. Bunların dışında diğer meyveler kategorisinde üretimler de yapılmıştır. Ekilen saha yerine 1000 ağaç olarak kayıtlara geçer.

Tablo 3.7 verilerine göre hububatta 1947/48 de hafif artış gözlemlenmişse de 1948/49 da düşüş yaşanmıştır. Bu durumun nedeni iklim veya politik desteklerdir denilebilir. Bakliyatlar da 1948'de verim iki katına çıkmış 1949'da tekrar düşmüştür. Sınai bitkiler de diğerleri gibi 1948'de rekor bir şekilde artmış lakin 1949'da düşmüştür. İklimsel ve piyasadaki taleplerden kaynaklı bu düşüş gerçekleşmiştir. 1949 yılında alınan mahsullerde düşüş olsa da ekili alanda bir daralma söz konusu olmamıştır. Söz konusu yıllarda İç Anadolu halkı riskli ve hava koşullarına bağımlı bir tarım yapmıştır. 1949 yılı verimlerin düşmesiyle çiftçi geliri ve yerel ekonomiye sert bir darbe olmuştur.

Kamyon, traktör gibi motorlu araçların köylere ulaşması 1950 ortalarına kadar yavaş olmuştur. Herkesin ulaşabilecek alacak imkânı olmadığı için taşımacılık işleri geleneksel yöntemlerle yapılmıştır. Tuz, tahıl, tiftik, bakliyat gibi ürünler deveyle taşınmıştır. Ankara-Sivas-Kayseri hattı kervan yollarıyla ünlüdür ve buralarda deve kervanı kullanılmaktadır. Demiryolu hattı da yer yere gitmediği için köyden kasabaya ürünler develer ile taşınmıştır. Devenin taşıma aracı olarak kullanılmasının nedeni at ve katırdan daha fazla yük taşıyabilmesi uzun mesafelerde suya dayanıklı olmasından ve İç Anadolu bölgesinin yarı kurak iklim şartlarına uygun olmalarından kaynaklı

olarak kullanılmışlardır. Ancak modern ulaşımın gelmesiyle deve kullanımında düşüşler ve yıllar içinde tamamen vazgeçiş söz konusu olmuştur.²³²

Tablo 3.8 Konya ili yıllara göre hayvanlar ve sayıları²³³

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	2.013.946	1.961.721	2.354.484	2.239.687
Kılkeçisi	379.735	336.907	492.227	413.537
Tiftik keçisi	574.164	548.080	578.769	637.190
Sığır	244.786	239.355	262.094	284.252
Manda	15.117	14.670	16.858	15.796
Deve	4.905	5.705	6.260	4.495
At	96.586	88.478	105.218	118.382
Katır	3.457	2.983	3.755	4.033
Eşek	82.782	96.731	83.011	86.721

Tablo 3.8 verilerine göre koyun üretimi 1948 yılında zirveye çıkmış, 1949’da hafif dalgalanma olmuştur. Kıl keçisi 1948 de ciddi oranda artarak 1947 yılından daha yüksektir. Tiftik keçisi her yıl İç Anadolu’da üretiminin arttığı gözlemlenmiştir. Sığır üretimindeki düzenli artışlar et ve süt üretiminde artışa ve modern hayvancılığa yönelişi göstermektedir. Yük ve taşıma yapılan hayvanların varlığında düşüşler yaşanmıştır bu da onlara duyulan ihtiyacın artık azalmış olduğunu ortaya koyar. Genel olarak Konya ilinde küçükbaş hayvancılık, hayvancılığın temel gücü olmuş, büyükbaş hayvan üretimini arttırarak bu dönemlerde et, süt ve peynir üretim ve satışı arttırılmıştır.

Konya ilinde bulunan ziraat aletleri kapsamında 1948 yılında yapılan sayımlara göre 37.447 adet karasapan, 75.528 adet pulluk, 142 adet traktör, 13.901 adet ekremöz ve 14.848 adet selektör kayıtlara geçmiştir. Ayrıca Konya’da 1947 yılında 47 otomobil, 48 otobüs, 263 kamyon; 1948 yılında 63 otomobil, 54 otobüs, 372 kamyon, 31.903 araba, 14.093 kağını; 1949 yılında ise 77 otomobil, 70 otobüs, 417 adet kamyon bulunmuştur.

²³² Ahmet Gökçe, *Türkiye’de Kara Taşımacılığında Geleneksel Yöntemler: Kervanlar ve Devecilik (1923–1950)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 132–135.

²³³ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 113.

1946-1950 yıllarında Konya’da bulunan nakil vasıtalarının toplam miktarı; 62 adet otomobil, 54 adet otobüs, 323 adet kamyon, 147 adet motosiklet, 3.099 adet bisiklet olduğu kayıtlara geçmiştir. Önceki yıllarda bulunmayan motosiklet ve bisiklet gibi ulaşım araçları 1950 yılı itibariyle kullanılmaya başlanmış olduğu görülmektedir.²³⁴

Tablo 3.9 Eskişehir ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı ²³⁵

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	134.785	143.177	141.217	205.688	133.803	313.488	74.973	158.614
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	3.267	3.466	3.522	5.449	2.351	2.788	3.839	4.516
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	7.170	12.339	14.281	14.854	59.122	78.069	69.183	100.513

1950 yılında 8.691 hektar alana keten, 510 hektar alana pamuk ekilmiştir.

Üretilen meyve miktarları şu şekildedir; 1946/47’de 2.107 hektarlık alanda üretilen üzümünden 2.499 ton mahsul alınmıştır. 1948 yılında 2.066 hektardan 3.037 ton mahsul,

²³⁴ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1946–1953*, 113.

²³⁵ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünnye ve İstihsal 1934–1950*, 80.

1949 yılında 1.326 hektardan 7.558, 1950 yılında 3.100 hektardan 22.765 ton verim alınmıştır. Kavun-karpuz üretiminden 1946/47 yılında 2.482 hektardan 78.780 ton mahsul, 1948 yılında 2.750 hektardan 41.314 ton mahsul, 1949'da 2.959 hektardan 26.318, 1950 yılında 2.264 hektardan 38.988 ton mahsul elde edilmiştir. Diğer meyveler kategorisinde ekilen saha bin ağaç olarak kayıtlara geçmiştir. İklim ve bitki örtüsünden dolayı zeytin ve turuncgiller yetiştirimi yapılmamıştır.

Tablo 3.9'da belirtildiği üzere hububatta 1946/47'de 134.785 hektar olan ekim alanı 1948'de 143.177'ye yükselmiş 1949 yılında ise nispeten sabit kalmıştır. Alınan mahsul miktarı 1948'de 1947'ye göre keskin bir artış göstermişken 1949 yılında düşüş yaşaması iklim koşulları, kuraklık ve tarımsal destek politikalarından kaynaklanmıştır. Bu veriler ışığında hububat üretiminde verim ve istikrarın henüz sağlanamadığını göstermektedir. Bakliyat ürünlerinin ekim alanı dar olsa da verim artışı hububata göre daha dengeli olmuştur. Bu veriler bakliyat grubunun beslenme ve ticari önemi olduğunu gösterir. Sınai bitkiler ekim alanı 1946/47 yıllarında 7.170 iken 1948/49 yıllarında 14.281'e çıkarak neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu ürünlerin tarımsal üretim sektöründe daha fazla yer kaplamaya başlamıştır. Savaş sonrası dönemde Türkiye'de artık sanayileşme ve gıda işleme sanayilerinin gelişmesiyle bu bitkilerin öneminin arttığını görülmektedir.

Tablo 3.10 Eskişehir ili yıllara göre hayvan sayıları ²³⁶

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	434.637	417.023	507.234	396.315
Kılkeçisi	15.631	11.780	19.837	18.533
Tiftik keçisi	253.774	246.559	225.697	244.429
Sığır	99.141	89.556	110.361	111.835
Manda	5.925	5.801	5.880	6.048
Deve		-	-	-
At	39.626	38.189	40.623	40.003
Katır	1.151	987	1.392	1.124
Eşek	14.099	15.297	14.793	11.991

²³⁶ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal 1934-1950*, 81.

Tablo 3.10 verilerine göre, koyun sayısındaki dalgalanma meraların durumu, yem üretimi gibi nedenlerden kaynaklanmıştır. Kıl keçisinin, 1949'de küçük bir gerileme yaşamış olmasına rağmen 1948'de önceki yıllara göre artış göstermesi kırsal kesimde keçi yetiştiriciliğinin hala ekonomik önemini koruduğunu gösterir. Tiftik keçisinde yaşanan dalgalanma 1949'da yeniden toparlanmaya başlamış olsa da bu durum tiftiğe olan talebin azalması ve otlatma koşullarının değişmesiyle bağlantılıdır. Yıllar içerisinde büyükbaş hayvan varlığının artması et ve süt üretimine duyulan ihtiyacın artmasıyla bağlantılıdır. Binek hayvanların sayısının yüksek olması (özellikle at sayısı) hala hayvan gücüne dayalı üretimin sürdüğünün göstergesidir.

Eskişehir il genelinde bulunan ziraat aletleri şu şekildedir; 1948 yılında, 9.787 adet karasapan, 19.125 adet pulluk, 178 adet traktör, 1.335 adet ekremöz, 19 adet selektör bulunmaktadır (diğer yıllardaki sayıları hakkında arşiv belgelerinde bilgi yoktur). Nakil vasıtaları durumu ise 1947'de 31 adet otomobil varken 1948/49 yıllarında bu sayı 93 olmuştur. 1947 yılında 12 otobüs 1948 yılında 21 ve 1949'da 25'e yükselmiştir. 1947 yılında 201 olan kamyon sayısı 1948'de 272, 1949'da 316, 1948 yılında 18.963 adet araba ve 1.671 adet kağrı bulunduğu kayıtlara geçmiştir.²³⁷

1946-1950 yılları Eskişehir'de bulunan nakil vasıtaları toplam miktarı; 73 adet otomobil, 19 adet otobüs, 240 adet kamyon, 29 adet motosiklet, 713 bisiklet olduğu kayıtlara geçmiştir.²³⁸

²³⁷ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal 1934–1950*, 81.

²³⁸ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal 1946–1953*, 81.

Tablo 3.11 Çankırı ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı ²³⁹

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	101.816	137.193	112.863	122.918	64.687	107.103	74.918	113.155
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	4.453	5.615	4.065	8.097	3.224	8.613	3.223	4.959
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	2.937	8.739	5.118	5.310	9.571	8.319	21.079	14.294

1950 yılında 10 hektar keten, 2 hektar kenevir ve 600 hektar pamuk ekilmiştir.

Üretilen meyve miktarları olarak; 1947 yılında 8.299 hektar alanda üretilen üzümünden 1.570 ton mahsul, 1948’de 8.204 hektardan 1.221 ton mahsul, 1949 yılında 3.615 hektardan 4.798 ton, 1950 yılında ise 3.577 hektardan 7.293 ton mahsul alınmıştır. 1947’de 500 hektar alanda üretilen kavun-karpuzdan 1.340 ton, 1948’de 825 hektardan 1.340 ton, 1949’da 1.020 hektarlık alandan 12.700, 1950 yılı 1.220 hektardan 14.638 ton mahsul alınmıştır. Diğer meyveler grubunda 1947 yılında 379 hektarlık alandan 7.107 ton mahsul, 1948’de 429 hektardan 7.107 ton, 1949’da 396

²³⁹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 62.

hektardan 10.583, 4.68 hektardan 10.640 ton mahsul alınmıştır. İklim gereği turunçgiller, fındık ve zeytin üretimi yapılmamaktadır.

Tablo 3.11 verilerine göre, hububat ekim alanı 1946/47 yıllarında 101.816 hektarken 1947/48'de 137.193'e yükselmiş, 1948/49'da 112.863'e düşmüştür. Hububat ekim alanında 1947/48'de genişleme 1948/49'da daralma yaşanmıştır. Alınan mahsuldeki dalgalanma ise verimlilikteki değişkenliği ve tarımın iklim koşullarına bağımlılığını göstermektedir. Bakliyat üretimindeki keskin dalgalanmalar iklim faktörlerinin ve çiftçilerin ürün deseninde yapmış olduğu değişkenlikleri göstermektedir. 1949 yılında sinai bitkilerin verimindeki sıçramanın nedeni savaş sonrası dönemde şeker pancarı, pamuk ve afyon gibi ürünlere olan talebin artması ve devletin bunlar için desteklerde bulunması olmuştur.

Tablo 3.12 Çankırı ili yıllara göre hayvan sayıları ²⁴⁰

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	20.300	189.868	214.333	219.857
Kılkeçisi	2.576	2.185	1.991	2.670
Tiftik keçisi	216.819	210.010	247.575	226.369
Sığır	128.205	109.035	135.926	146.199
Manda	16.777	15.988	16.641	18.214
Deve	199	102	145	174
At	10.570	9.434	12.867	11.290
Katır	1.734	1.285	1.898	2.174
Eşek	25.181	24.003	25.038	27.915

Tablo 3.12'ye göre koyun sayısının 1947'de 189.868 iken 1949 yılında 219.857'ye yükselmesi koyuncululuğun kırsal ekonomisindeki önemini ve et/yün üretimindeki sürekliliğini yansıtmaktadır. Kıl keçisi ve tiftik keçisindeki dalgalanmalar et, süt, kıl üretimi gibi ürün desenlerinde talep ile bağlantılı olmuştur. Büyükbaş hayvancılıkta yaşanan yükselme et ve süt üretiminin artırılmasına yönelik politikaların yansıması olmuştur. Yük taşımada kullanılan develer yıllar içerisinde önemini kaybetse de Çankırı ilinde 1949'da 174 tane bulunmuştur. At sayısının fazla olması ise tarımsal üretimin henüz mekanize olmadığı ve hayvan gücüne dayalı tarımın yapıldığını

²⁴⁰ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 63.

göstermektedir. Eşek sayısının fazla olması ise kırsal ulaşımın genelde bunlarla sağlandığını ve arazi koşullarına en uygun hayvan olduğunu göstermektedir.

Çankırı il genelinde bulunan ziraat aletleri kapsamında 1948 yılı; 31.609 adet karasapan, 1.260 adet pulluk, 2 adet traktör, 3 adet ekremöz, 4 adet selektör olduğu kayıtlara geçmiştir. Traktör sayısının en az olduğu İç Anadolu ilidir. Ayrıca 1947 yılında 6 otomobil, 3 otobüs, 34 kamyon; 1948 yılında 8 otomobil, 5 otobüs, 48 kamyon, 3.189 araba, 12.905 kağı; 1949 yılında 9 otomobil, 8 otobüs, 51 kamyon bulunmuş ve yıllar içerisinde sayılarında artışlar gözlemlenmiştir.²⁴¹

1946-1950 yıllarında Çankırı ilinde bulunan nakil vasıtalarının toplamaları; 8 adet otomobil, 6 adet otobüs, 42 adet kamyon, 7 adet motosiklet, 42 adet bisiklet şeklindedir.²⁴²

Tablo 3.13 Kırşehir ili ekilen saha ve alınan mahsulün yıllar içindeki miktarı ²⁴³

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	128.585	147.610	126.800	146.500	136.829	194.725	55.350	125.256
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	8.831	9.400	8.539	9.460	3.790	5.180	2.784	4.247

²⁴¹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 63.

²⁴² T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1953*, 63.

²⁴³ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 108.

Tablo 3.13'ün devamı

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	2.020	2.260	4.561	2.065	2.940	3.032	51.370	4.645

1950 yılında 1.315 hektar keten ekimi yapılmıştır. Pamuk ve kenevir üretimi Kırşehir ilinde bulunmamaktadır.

Üretilen meyve miktarına bakıldığında; 1946/47 yılında 4.160 hektar alanda üretilen üzümden 5.200 ton mahsul alınmış, 1947/48 yıllarında 7.800 hektardan 16.000 ton mahsul, 1948/49 yıllarında 7.785 hektardan 10.875, 1949/50 yılında 8.165 hektardan 9.435 ton mahsul alınmıştır. Kavun-karpuz 1946/47 yıllarında 3.050 hektardan 6.135 ton mahsul, 1947/48 yıllarında 3.380 hektarlık alandan 3.000 ton, 1948/49 yıllarında 3.000 hektardan 5.000 ton, 1949/50 yılında 2.360 hektardan 7.350 ton mahsul alınmıştır. Diğer meyveler grubunda ise 1946 yılında 388 hektara 420 ton verim, 1947'de 406 hektarlık alandan 1.681 ton mahsul, 1949 yılında 505 hektardan 3.091 ton 1950 yılında 504 hektardan 3.305 ton mahsul elde edilmiştir. İklim şartları gereği zeytin, turunçgiller, zeytin ve fındık üretimi yapılmamıştır.

Tablo 3.13 hububat ekim alanı 1946/47'de 128.585 hektarken 1947/48'de 147.610'a yükselmiş ancak 1948/49 yıllarında 126.800'e düşmüştür. Mahsul miktarlarında 1949 yılında yaşanan düşüş kuraklık, verim düşüklüğü gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Tarla tarımının temel besin kaynağı olmasından dolayı hububat ekim alanı en geniş paya sahiptir. Bakliyat ekimi istikrarlı ilerlemesine rağmen 1949'da yaşanan mahsul düşüşü iklim ve piyasa koşullarının bakliyat verimini etkilediğini göstermiştir. Sinai bitkilerin 1949 yılındaki mahsul patlaması şeker pancarı, pamuk ve afyon gibi

ürünlerin devlet destekli olması ve piyasa talebinin yüksek olmasıdır. Ülkedeki sanayileşme oranı yükseldikçe sınai bitkilere olan talep de artmıştır.

Pınarbaşı, Develi ve Bünyan ovaları tarım üretiminin en çok yapıldığı ve temel geçim kaynağı olduğu bölgelerdir.²⁴⁴ 1945-1950 yıllarında tarım politikalarında yapılan değişiklikler sonucu yürürlüğe giren *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* Kayseri’de çok etkili olamamıştır. O dönemlerde büyük toprak sahiplerinin direnmesi ve devletin bu konuda yeterli önlemi alamaması köylünün toprak sahibi olmasına engel olmuştur.²⁴⁵ Bu dönemde tarımda makineleşmeye gidilmiş olmasına rağmen Kayseri gibi merkezden uzak olan iller bu yeniliklerden faydalanma konusunda geri kalmıştır. İl de bulunan traktörler büyük toprak sahipleri tarafından kullanılmış küçük toprak sahipleri ise geleneksel yöntemlerle tarım yapmaya devam etmiştir.²⁴⁶ Söz konusu dönemde tahıl üretimi yaygın olsa da bazı yörelerde şeker pancarı ve tütün üretimi, Develi ve Yeşilhisar bölgelerinde ise bağcılık faaliyetleri yapılmıştır.²⁴⁷ Ancak ulaşım alt yapısı sorunları bu ürünlerin pazarlamasında sıkıntılar yaratmıştır.²⁴⁸

Tablo 3.14 Kırşehir il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayıları²⁴⁹

Hayvanlar	1946-1950	1947	1948	1949
Koyun	489.167	538.564	531.256	462.247
Kılkeçisi	13.101	14.274	14.679	14.381
Tiftik keçisi	205.655	216.007	242.647	196.955
Sığır	150.432	157.415	159.475	164.712
Manda	6.331	7.055	6.508	6.605
Deve	198	244	178	159
At	10.992	9.466	11.346	12.140
Katır	97	66	148	119
Eşek	43.816	45.640	45.006	44.447

²⁴⁴ T.C. Ziraat Vekaleti. *Türkiye’de Tarım: 1945 Yılı İstatistik Yıllığı*. Ankara: Devlet Basımevi, 1946.

²⁴⁵ Halil Koç, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Güçlükleri,” *Türkiye Tarım Tarihi Araştırmaları* 6 (1998): 89–101.

²⁴⁶ Tarım Bakanlığı Arşivi, *Makineleşme Raporları (Kayseri, 1948)* (Ankara: Devlet Matbaası, 1949).

²⁴⁷ Aydın Gök, *Kayseri İl Yıllığı 1951* (Kayseri: Kayseri Valiliği Yayınları, 1951).

²⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), *Demiryolu Ulaşımı ve Tarımsal Pazarlama Raporu (1947)* (Ankara: TCDD Matbaası, 1948).

²⁴⁹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 109.

Tablo 3.14 koyun sayısı, 1947 yılında 538.564 iken 1948’de 531.256’ya ve 1949 yılında 462.247’ye düşmesi iklim koşulları ve mera alanlarının daralmasından kaynaklı olmuştur. Temel nedeni ise kırsal nüfusun hayvancılık sektöründen kısmen uzaklaşmasından kaynaklanmıştır. Kıl keçisi üretiminde istikrar sağlanması keçi sütü ve diğer gıda ürünlerinde kullanılması konusunda süreklilik gösterdiğini ortaya koyar. Tiftik keçisi sayısının 1949 yılındaki düşüşü tiftiğe olan talebin ve otlak imkânlarının kısıtlı olmasından kaynaklı olmuştur. Et ve süt üretimindeki talepten kaynaklı olarak büyükbaş hayvancılık fazlasıyla yapılmıştır. Yıllar içerisinde büyükbaş hayvan sayısında artış gözlemlenmiştir. Kırsal bölgelerde yük taşıma ve tarımsal faaliyetlerdeki kullanımlarından dolayı at, katır ve eşek sayılarında çok büyük düşüşler yaşanmamıştır ancak deve sayısındaki gerileme artık motorlu araç taşımacılığına geçişin yıllar içerisinde hızlandığını ve develere artık ihtiyaç duyulmadığını ortaya koyar.

Kırşehir il genelinde bulunan ziraat aletleri 1948 yılında adet olarak şu şekildedir; 11.116 adet karasapan, 17.138 adet pulluk, 13 adet traktör, 39 adet ekremöz ve 78 adet selektör bulunmaktadır. Nakil vasıtaları olarak; 4 adet otomobil, 3 adet otobüs, 43 adet kamyon, 1949 yılında 2 adet araba ve 10 adet kağı bulunduğu kayıtlara geçmiştir.²⁵⁰

1946-1950 yılları içerisinde Kırşehir il genelinde bulunan nakil vasıtalarının toplamı; 8 adet otomobil, 7 adet otobüs, 39 adet kamyon, 2 adet motosiklet ve 43 adet bisiklet şeklindedir.²⁵¹

²⁵⁰ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal 1934–1950*, 109.

²⁵¹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal, 1946-1953*, 109.

Tablo 3.15 Kayseri ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı ²⁵²

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	203.852	211.430	221.201	240.828	225.657	274.765	93.436	143.129
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	8.874	9.665	10.157	10.523	10.111	11.142	8.417	7.648
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	6.118	7.269	7.740	7.819	21.244	44.434	12.232	36.292

1950 yılında 690 hektar keten ekilmiştir.

Üretilen meyve miktarları olarak; 1946/47’de 29.454 hektar alanda üretilen üzümünden 10.000 ton mahsul, 1947/48’de 29.542 hektarlık alandan 58.624, 1948/49 yılında 30.452 hektarlık alandan 73.630 ton, 1949/50 yılında 25.075 hektardan 29.945 ton mahsul alınmıştır. Kavun-karpuz 1946/47’de 4.586 hektarlık alandan 22.930, 1947/48’de 4.546 hektardan yine 22.930 verim, 1948/49 yıllarında 5.213 hektarlık alandan 20.872 ton, 1949/50 yıllarında 5.330 hektardan 25.550 ton mahsul alınmıştır. Diğer meyveler grubunda 1947 yılında 2.125 hektar alandan 205 ton, 1948 yılında 2.128 hektar alandan 9.610, 1949 yılında 2.134 hektar alandan 31.891 ton, 1950

²⁵² T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 104.

yılında 2.193 hektardan 23.962 ton mahsul alınmıştır. Turunçgiller, fındık ve zeytin gibi ürünler iklim şartları gereği üretilmemiştir.

Tablo 3.15 verilerine göre, hububat ekim alanı 1946/47’de 203.852 hektardan 1949/50 yılında 240.828 hektara yükselerek %18’lik bir artış olmuştur. 1949’da alınan mahsulün düşmesi iklim şartlarının 1949 yılında tarımsal üretimi ciddi biçimde etkilemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bakliyat ekim alanı düzenli artış göstererek 8.874 hektardan 10.523 hektara çıkmıştır. 1949 yılında alınan mahsul de ciddi bir düşüş olduktan sonra 1950 yılında mahsul daha da çok düşmüştür. 1949 yılı bakliyat, hububat gibi ürünlerin kriz yılı olmuştur. Ekim alanlarının artması verime yansımamıştır. Sınai bitkilerin ekim alanı 6.118 hektardan 7.819 hektara yükselmiştir. En yüksek mahsul 1948 yılında 44.434 tondur. Sınai bitkiler grubu verim açısından keskin bir dalgalanma yaşamıştır.

Tablo 3.16 Kayseri il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayıları ²⁵³

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	576.798	612.155	619.974	543.015
Kılkeçisi	182.615	181.216	199.504	185.568
Tiftik keçisi	28.262	28.222	30.085	28.810
Sığır	158.240	153.522	164.300	162.875
Manda	12.870	10.392	14.647	14.600
Deve	481	441	618	532
At	14.578	15.369	14.392	13.816
Katır	334	284	388	365
Eşek	33.103	33.327	33.398	35.069

Tablo 3.16’ya göre, 1947’de 612.155 olan koyun sayısı 1948’de hafif bir artışla 619.974’e yükselmiş ancak 1949 yılında 543.015’e gerilemiştir. Bu düşüşün nedeni 1949 yılında yaşanan hayvan salgınları gibi çevresel faktörlerden kaynaklanmıştır. Şehirdeki kıl keçisi varlığı koyun ile paralel bir seyir izlemiştir. Tiftik keçisindeki sayının neredeyse sabit kalması tiftik ticaretinin devamlılığını göstermektedir. Büyükbaş hayvancılıktaki artış tarımsal üretimin modernleşmesi sonucu et ve süt üretimine verilen önemin arttığını göstermiştir. Sulak alanlarda yetişen mandalar süt

²⁵³ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 105.

üretimi ve çekim gücü için kullanılmıştır yıllar içerisindeki sayılarında bariz oynamalar bulunmamaktadır. At, eşek, katır, deve gibi binek hayvanlara olan ihtiyacın yıllar içinde azalmasıyla birlikte sayılarında değişimler söz konusu olmuştur. Ancak kırsal dağlık alanlarda motorlu araçlar ve traktörlerin hala yaygın olarak kullanılmamasından kaynaklı bu bölgelerde binek hayvanların varlığı daha sık görülmektedir.

Kayseri il genelinde bulunan ziraat aletlerine bakıldığında; 1948 yılında verilen kayıtlara verilen kayıtlara göre, 33.537 adet karasapan, 6.552 adet pulluk, 25 adet traktör, 147 adet ekremöz, 342 selektör bulunmuştur. Nakil vasıtaları adetleri olarak ise 1947 yılında 19 otomobil, 27 otobüs, 143 kamyon, 1948 yılında 40 adet otomobil, 29 adet otobüs, 225 adet kamyon, 1.973 adet araba, 17.667 adet kağıt, 1949 yılında 38 adet otomobil, 27 adet otobüs, 209 adet kamyon bulunmaktadır.²⁵⁴

İl genelinde bulunan nakil vasıtalarının 1946/1950 yılları arası toplam miktarları; 36 adet otomobil, 28 adet otobüs, 195 adet kamyon, 6 adet motosiklet, 911 adet bisiklet şeklindedir.²⁵⁵

Tablo 3.17 Niğde ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı ²⁵⁶

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	134.375	165.184	147.172	151.206	114.872	239.493	92.008	123.045

²⁵⁴ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 105.

²⁵⁵ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal, 1946-1953*, 105.

²⁵⁶ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 128.

Tablo 3.17'nin devamı

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	5.654	5.774	4.983	6.056	8.462	5.040	3.101	3.206
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	3.895	4.185	3.872	4.845	24.195	31.645	17.756	24.183

1950 yılında 665 hektar keten ekilmiştir.

Üretilen meyve miktarları olarak; 1946/47'de 33.775 hektar alanda üretilen üzümünden 30.380 ton mahsul, 1947/48'de 33.800 hektarlık alandan 110.800, 1948/49 yılında 35.300 hektarlık alandan 122.127 ton, 1949/50 yıllarında 35.500 hektardan 45.545 ton mahsul alınmıştır. Kavun-karpuz 1946/47'de 3.420 hektarlık alandan 33.500 ton, 1947/48'de 3.770 hektardan 34.400 ton mahsul, 1948/49 yıllarında 3.100 hektarlık alandan 16.500 ton, 1949/50 yıllarında 4.290 hektardan 18.470 ton mahsul alınmıştır. Diğer meyveler grubunda 1947 yılında 563 hektar alandan 650 ton, 1948 yılında 688 hektar alandan 6.454 ton, 1949 yılında 736 hektar alandan 5.948 ton, 1950 yılında 834 hektardan 6.414 ton mahsul alınmıştır. Turunçgiller, fındık ve zeytin gibi ürünler iklim şartları gereği üretilenmemiştir.

Tablo 3.17 verilerine göre, hububat ekim alanı 1946/47'de 134.375 hektarken 1947/48'de 165.184 hektara yükselmiş, 1948/49 yılında ise 147.172 hektara düşmüştür. Önceki yıllarda ekim sahalarının genişlemesine rağmen 1949 yılında bir

miktar daralması mahsulün düşmesine neden olmuştur. Bu dalgalanma iklim koşullarından (kuraklık/don) kaynaklı olmuştur. İl genelinde hububat üretimi ekonominin temeli olmuşsa da verimde istikrar sağlanamamıştır. Bakliyat ekim ve üretimi hububata göre daha kısıtlı yapılmış ve istikrarlı bir şekilde sürdürülememiştir. Tarımsal ürün deseninde giderek önemli hale gelmiş olsa da sınai bitkilerin de üretim ve alınan mahsullerinde dalgalanmalar söz konusudur. Bunun nedeni de iklim ve piyasa koşulları olmuştur.

Tablo 3.18 Niğde il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre sayıları ²⁵⁷

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	632.025	722.616	695.535	557.258
Kılkeçisi	86.765	93.326	97.561	78.870
Tiftik keçisi	210.878	278.001	247.895	190.354
Sığır	134.721	139.877	146.176	142.935
Manda	10.147	9.497	10.119	10.377
Deve	642	660	638	627
At	16.862	15.537	18.050	19.472
Katır	244	234	242	259
Eşek	47.394	51.505	50.707	50.952

Tablo 3.18 verilerine göre, koyun sayısının yıllar içerisinde düşmüş olduğu görülmektedir. Bu durum meraların azalması, dönemin kurak geçmesi ve kırsal nüfusun hayvancılık dışında başka gelir kaynaklarına yoğunlaşmış olduğunu göstermektedir. Kıl ve tiftik keçilerinin sayılarındaki dalgalanma iklim ve pazar koşullarındaki aksaklıklardan kaynaklı olmuştur. Büyükbaş hayvanların sayılarındaki artış et ve süt üretimine olan talep ve devlet desteklerinin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Binek ve çekim hayvanlarının (at, katır, deve, eşek) sayılarına bakıldığında; eşek hala kırsalda küçük ölçekli taşımacılık için aktif olarak kullanıldığı için sayısının yüksek olduğu, atın ulaşımda kullanımının hala önemli olduğu bu nedenle 1947’de 15.537 olan at sayısının 1949’da 19.472’ye yükseldiği görülmektedir. Dağlık ve engebeli arazilerde katır yük taşımada kullanılan önemli bir hayvan olmuştur.

²⁵⁷ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 128.

Niğde il genelinde bulunan ziraat aletleri 1948 yılındaki verilere göre; 17.474 adet karasapan, 17.237 adet pulluk, 9 adet traktör, 1.538 adet ekremöz, 968 adet selektör bulunmuştur. Şehirdeki nakil vasıtaları adetleri ise 1947 yılında 16 adet otomobil, 8 adet otobüs, 98 adet kamyon, 1948 yılında yine 16 adet otomobil, 12 adet otobüs, 126 adet kamyon, 5.979 adet araba, 9.043 adet kağıt, 1949 yılında 23 adet otomobil, 17 adet otobüs, 135 adet kamyon bulunduğu kayıtlara geçmiştir.²⁵⁸

İl genelinde 1946-1950 yıllarında bulunan nakil vasıtalarının toplam miktarları; 18 otomobil, 14 otobüs, 112 kamyon, 10 motosiklet, 89 bisiklet şeklindedir.²⁵⁹

Tablo 3.19 Yozgat ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı ²⁶⁰

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	324.133	346.736	263.099	298.937	246.565	543.168	189.424	299.068
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	13.090	15.680	10.497	7.967	9.010	14.064	10.782	12.383
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	6.645	8.648	6.844	7.576	31.769	35.422	23.516	28.021

²⁵⁸ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 129.

²⁵⁹ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal, 1946-1953*, 129.

²⁶⁰ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 156.

1950 yılında 551 hektar keten, 460 hektar kenevir ekilmiştir.

Üretilen meyve miktarları olarak; 1946/47'de 7.870 hektar alanda üretilen üzümünden 5.700 ton mahsul, 1947/48'de 12.310 hektarlık alandan 22.240, 1948/49 yıllarında 12.650 hektarlık alandan 36.436 ton, 1949/50 yıllarında 13.950 hektardan 35.577 ton mahsul alınmıştır. Kavun-karpuz 1946/47'de 4.665 hektarlık alandan 25.000 ton, 1947/48'de 6.945 hektardan 43.750 ton mahsul, 1948/49'da 6.210 hektarlık alandan 48.850 ton, 1949/50 yıllarında 5.975 hektardan 42.780 ton mahsul alınmıştır. Diğer meyveler grubunda 1947 yılında 685 hektar alandan 482 ton, 1948 yılında 657 hektar alandan 3.593 ton, 1949 yılında 633 hektar alandan 53.102 ton, 1950 yılında 758 hektardan 5.816 ton mahsul alınmıştır. Turunçgiller, fındık ve zeytin gibi ürünler iklim şartları gereği üretilenmemiştir.

Tablo 3.19'da hububat ekim alanı 1946/47 yıllarında 324.133 hektarken 1947/48'de 346.736 hektara yükselmiş, ancak 1949 yılında 263.099 hektara kadar düşmüştür. Bu durumda alınan mahsul miktarında azalma söz konusu olmuştur. Hububattaki bu büyük dalgalanma iklim koşullarının yanında depolama ve hasat tekniklerinde değişimlerden kaynaklanmıştır. Hububat üretimi tarımın temel aracı olmasına rağmen verimde ciddi azalmalar olmuştur. Bakliyat üretimi küçük paylarda yapılmıştır. Savaş sonrası sanayileşmenin tarıma yansıması olarak sınai bitkilerin 1948'de artmış olduğunu görmekteyiz.

Üretimde iklim ve yağış belirleyici unsur olmasından kaynaklı yaygın ürünler arpa ve buğday olmuştur. 1945 yılı verilerine göre ekili alanların %70'ini tahıl oluşturmuştur. Devlet destek politikaları ile üretim arttırılmaya çalışılmış ancak yetersiz iş gücü ve makineleşmeden kaynaklı üretim de artış sağlanamamıştır.²⁶¹ İklim, bakliyat tarımı için elverişlidir. 1945 yılında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu²⁶² Yozgat ilinde de uygulanmış ancak toprak mülkiyetleri küçük ölçekli veya müştereklik olduğu için yeterli etki sağlanamamıştır.²⁶³

²⁶¹ Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi: 1938–1945* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 288.

²⁶² Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, (İstanbul: Paraf Yayınları, 2010), 53-61

²⁶³ Zafer Toprak, "Toprak Reformu ve Köylülük," *Toplumsal Tarih* 53 (2002): 12–17.

Tablo 3.20 Yozgat il genelinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre miktarı ²⁶⁴

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	479.792	512.068	537.555	359.844
Kılkeçisi	168.298	161.783	176.286	160.611
Tiftik keçisi	179.197	190.443	188.865	155.060
Sığır	229.926	247.270	239.689	222.732
Manda	30.986	32.294	34.090	29.385
Deve	249	257	235	254
At	21.901	23.041	26.532	18.180
Katır	72	52	57	78
Eşek	58.970	69.132	67.343	43.591

Tablodaki verilere göre, toplam hayvan varlığında genel bir azalma eğilimi olduğu görülmektedir. Ciddi bir gerileme gösteren koyun sayısı 1947’de 512.068 iken 1949’da 359.844’e düşmüştür. 1949 yılında sığır, tiftik ve kıl keçilerinin sayılarında da belirgin bir azalma olmuştur. Sayılardaki bu düşüşler vergilerin artması ve hayvan beslenme olanaklarının kısıtlanmasından kaynaklı olmuştur. Deve sayısı düşük rakamlarda olmasıyla birlikte 1947-1949 yıllarında neredeyse sabitliğini korumuştur. Bu durum kırsal ve dağlık bölgelerde hala deve kullanımının devam ettiğini göstermiştir. At sayısı 1948 yılında yükseliş gösterse de 1949’da 18.180’e düşmesi ulaşımında at gücüne duyulan ihtiyacın azalmış olduğuna işaretler. Katırdaki artış yük ve ulaşım için kullanılmaya halen devam edildiğini, eşek sayısının 1949 yılında düşüşe geçmiş olması da memleketin ekonomik dönüşüm ile mekanik ulaşım araçlarına yönelme olduğunu gösterir.

1945-1950 yıllarında hayvancılık, tarım gibi temel geçim kaynaklarından birisi olmuştur. Öküzler ve mandalar hem tarla sürümünde hem de et ve süt kaynağı olarak kullanılmıştır. Küçükbaş hayvancılık yapılmış ancak dönemin şartları itibarıyla hayvan vergilerinin artması ve yaşanan zorluklar hayvancılık sektörünü kısıtlamıştır.²⁶⁵

²⁶⁴ T.C. Başbakanlık, *Ziraî Bünye ve İstihsal 1934–1950*, 156.

²⁶⁵ Hüseyin Gazi Topdemir, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Hayvancılık Politikaları,” *Türk Tarım Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4 (2019): 85–102.

Yozgat il genelinde bulunan ziraat aletleri sayıları şu şekildedir; 49.678 adet karasapan, 10.963 adet pulluk, 31 adet traktör, 45 adet ekremöz ve 133 adet selektör bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Nakil vasıtaları ise adet olarak şu şekildedir; 1947 yılında 8 adet otomobil, 9 adet otobüs, 41 adet kamyon; 1948 yılında 8 adet otomobil, 8 adet otobüs, 49 adet kamyon, 2.772 adet araba ve 24.969 adet kağıt; 1949 yılında 9 adet otomobil, 7 adet otobüs, 55 adet kamyon bulunduğu kayıtlara geçmiştir.²⁶⁶

1946-1950 yılları arası il genelinde bulunan nakil vasıtalarının toplamaları; 10 adet otomobil, 8 adet otobüs, 43 adet kamyon, 2 adet motosiklet ve 14 adet bisiklet şeklindedir.²⁶⁷

Tablo 3.21 Sivas ili ekim sahası ve alınan mahsulün yıllara göre miktarı ²⁶⁸

Tarla mahsulleri	Ekilen saha (hektar)				Alınan mahsul (ton)			
	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1947	1948	1949	1950
Hububat (buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı, pirinç)	244.867	248.699	241.247	254.323	168.207	203.854	147.473	213.311
Bakliyat (Bakla, bezelye, nohut, fasulye, mercimek, börülce, fiğ, burçak)	3.412	3.320	4.393	4.009	5.906	3.581	4.014	4.467
Sinai bitkiler (patates, pancar, afyon, pamuk, keten, soğan, sarımsak, susam)	2.119	2.090	1.675	2.227	13.845	19.642	19.071	26.283

²⁶⁶ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 157.

²⁶⁷ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal, 1946-1953*, 157.

²⁶⁸ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 142.

Üretilen meyve miktarları olarak; 1946/47'de 146 hektar alanda üretilen üzümünden 8 ton mahsul, 1947/48'de 193 hektarlık alandan 72 ton, 1948/49 yılında 247 hektarlık alandan 120 ton, 1949/50 yıllarında 265 hektardan 250 ton mahsul alınmıştır. Kavun-karpuz üretimi yapılmamıştır. Diğer meyveler grubunda 1947 yılında 460 hektar alandan 1.161 ton, 1948 yılında 489 hektar alandan yine 1.161 ton, 1949 yılında 475 hektar alandan 2.231 ton, 1950 yılında 511 hektardan 2.607 ton mahsul alınmıştır. Turunçgiller, fındık ve zeytin gibi ürünler iklim şartları gereği üretilenmemiştir. Verilere göre Sivas ili meyve üretimi konusunda diğer illere göre çok geride kalmıştır. Bunun nedeni iklim şartlarının daha sert ve yüksek/dağlık arazilerin varlığının çoğunlukta olmasıdır.

Tablo 3.21 verilerine göre üretimde dalgalanmalar olsa da genel olarak durağan bir seyir göstermiştir. Hububatın diğer yıllara göre ekim alanının 1948'de hektar olarak en az olmasına rağmen mahsulün en zirvede olduğu yıl olmuştur. 1949 yılında ise alınan mahsulün tonu düşmüştür. Bu duruma göre ekim alanın büyüklüğü hububattan alınacak verim için tek başına garanti olmadığını iklim koşulları, tarımsal tekniklerin değişimi gibi sebeplerin etkili olabileceği görülmüştür. Bakliyatın ekim alanıyla alınan mahsulün arasında güçlü bir korelasyon bulunmamaktadır. 1948 yılındaki üretimde düşüş verim kaybının olduğunu ortaya koymaktadır. Sınai bitkilerin ekim alanı yıllar içerisinde daralmıştır. Hektar düşüklüğüne rağmen mahsul miktarı her yıl bir önceki yıla göre artmıştır. Bu durum daha az alanla daha fazla üretim yapılabildiğini, ihracata yönelik tarım politikaları sonucu seçici ekim stratejilerinin uygulandığını göstermektedir.

Sivas, iklim koşulları ve coğrafi yapısı nedeniyle hububat üretimi konusunda önemli bir şehir olmuştur. Ayrıca yağış miktarının az olması gibi sebeplerden ötürü toprağın dinlenmesi için nadas uygulamasının yapılması da üretimde dalgalanmalara neden olmuştur. Bölgede toprakla uğraşan kadın nüfusu erkek nüfusuna göre fazladır. Dönemin tarım faaliyetleri modernlikten uzak emek gücüne dayalı bir tarım olmuştur. Gübre ve su kullanımı yetersizliği de verimi düşüren unsurlar arasındadır.²⁶⁹

²⁶⁹ Öztürk, *Sivas'ın Sosyo-Ekonomik Durumu*, 1652.

Tablo 3.22 Sivas ilinde bulunan hayvanlar ve yıllara göre miktarı ²⁷⁰

Hayvanlar	1946/1950	1947	1948	1949
Koyun	813.770	688.013	971.632	980.625
Kılkeçisi	492.825	430.157	545.563	545.666
Tiftik keçisi	66.319	44.825	86.875	86.943
Sığır	434.680	400.232	426.379	477.304
Manda	27.247	26.986	27.789	27.898
Deve	-	-	-	-
At	25.212	24.610	24.666	24.776
Katır	1.065	845	1.216	1.314
Eşek	42.841	42.695	43.563	43.733

Tablo 3.22'ye göre koyun sayısında 1947'de hızlı bir düşüş olsa da 1948'de artışa geçmiş ve 1949 yılında 980.625'e kadar çıkmıştır. Bu durum 1947 yılında hayvan vergilerinin artışı, yem sıkıntısından kaynaklı bir azalma ardından iyileşmeler olduğunu göstermektedir. Kıl keçisi sayısının da aynı şekilde 1947'de düşüş 1948 ve 1949 yıllarında yeniden yükselmesi küçükbaş hayvancılığın ekonomik ve iklimsel koşullara bağımlı olduğunu gösterir. Tiftik keçisinde 1947'de belirgin düşüş ve 1948 yılında gerçekleşen keskin artış tiftik ticaretinin fiyatlarına göre üretimin değişken olduğunu gösterir. Büyükbaş hayvancılıkta, et ve süt üretiminin arttırılması için devletin teşvikler vermesi sonucu sığır sayısında artış olmuştur. At, eşek, katır gibi çalışma hayvanlarının sayılarının yüksek olması hala ulaşım, tarla işleri, yük taşıma işlerinde kullanıldıklarını göstermektedir. Deve sayısının boş olması kayıtlara geçmediğini veya deve yetiştiriciliğinin Sivas ilinde tamamen ortadan kalkmış olduğunu gösterir.

Arazi ve iklim yapısı genel olarak tarıma elverişli olmamasından ve meraların geniş yer kaplamasından dolayı Sivas'taki önemli mesleklerden birisi de hayvancılık olmuştur. Şehrin kuzey ve kuzeydoğusunda yükseltinin fazla olduğu bölgelerde hayvancılık yoğun olarak yapılmıştır. Zara, Uzunyayla ve Hafik yöreleri yükseltiden

²⁷⁰ T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünye ve İstihsal 1934-1950*, 143.

kaynaklı tarımın yapılamadığı ancak hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bölgelerdir. Hayvancılıkla uğraşanların çoğunluğunu erkek nüfus oluşturmaktadır.²⁷¹

Sivas il genelinde bulunan ziraat aletleri kapsamında 1948 yılı verilerine göre; 67.303 adet karasapan, 2.612 adet pulluk, 3 adet traktör, 372 adet ekremöz, 6.451 adet selektör bulunmaktadır. Nakil vasıtaları kapsamında ise; 1947 yılında 8 adet otomobil, 6 adet otobüs, 94 adet kamyon; 1948 yılında 13 adet otomobil, 8 adet otobüs, 102 adet kamyon, 3.488 adet kağrı, 32.935 adet araba; 1949 yılında 10 adet otomobil, 11 adet otobüs, 141 adet kamyon bulunduğu kayıtlara geçmiştir.

1946-1950 yılları arasında il genelinde bulunan nakil vasıtaların toplamı; 11 adet otomobil, 9 adet otobüs, 113 adet kamyon, 8 adet motosiklet ve 97 adet bisiklet şeklindedir.²⁷²

3.2 Orta Anadolu’da Sanayi Faaliyetleri

Türkiye, Cumhuriyet’in ilânından önce, özellikle Millî Mücadele yıllarında askerî malzeme üretimine yönelik harp sanayii tesislerini kurmaya başlamıştır. Cumhuriyet’in ilânıyla birlikte sanayi yoluyla kalkınma modeli benimsenmiş ve sanayileşme sürecine hız verilmiştir. Bu doğrultuda, ülkemizde yerli motor üretiminin gerçekleştirilmesi yönündeki talepler de gündeme gelmiştir. Özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesindeki araç motorlarının çeşitliliğinden kaynaklanan teknik sıkıntılara dikkat çekilerek yerli motor üretiminin gerekliliği vurgulanmıştır. Bu talebe karşılık olarak dönemin Ekonomi Bakanı tarafından olumlu bir yanıt verilmiş ve ülkede motor sanayisinin bir an önce kurulması için gerekli adımların atılacağı ifade edilmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’de sanayi faaliyetleri belirli başlı sektörlerde yoğunlaşmıştır. Bu sektörler arasında yün sanayii, ipekli dokuma, mensucat, balıkçılık, un üretimi, zeytinyağı üretimi, pamuk çekirdeğinden yağ imalatı, meyve ve sebze konserveçiliği, şeker üretimi, debagat (deri işleme), sabun üretimi, tütün işleme, ayakkabı üretimi, peynircilik, kiremit üretimi, çimento üretimi, kerestecilik, pamuk sanayii, ipek kozası üretimi, müskirat sanayii (alkollü içki üretimi), ispiroto üretimi, şarap üretimi, keten ve kenevir işleme faaliyetleri yer

²⁷¹ Öztürk, *Sivas’ın Sosyo-Ekonomik Durumu*, 1659.

²⁷² T.C. Başbakanlık, *Zirai Bünve ve İstihsal, 1946-1953*, 143.

almaktadır. Millî Mücadele dönemi dâhil olmak üzere Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyete geçirilen sivil ve askerî sanayi tesisleri şu şekilde sıralanabilir: Kırıkkale Topçu Mühimmatı Fabrikası (1925), Kırıkkale Çelik Döküm ve Haddehanesi (1926), Kırıkkale Pirinç Döküm ve Haddehanesi (1926), Kayseri Uçak ve Motor Fabrikası (1926, 1934), Kırıkkale Tüfek Fabrikası (1934), Sümerbank Kayseri Dokuma Fabrikası (1935), Kayseri Uçak Fabrikası (1936), Kırıkkale Nitroselülozlu Barut Fabrikası (1936), Kırıkkale Top Fabrikası (1937), Sivas Demiryolu Makineleri Fabrikası (1939) ve Sivas Çimento Fabrikası (1943). Söz konusu sanayi tesisleri, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde kritik bir rol oynamış ve ülkenin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle askerî sanayiye yönelik yatırımlar, Türkiye'nin savunma sanayisinde kendi kendine yetebilme kapasitesini artırma hedefi doğrultusunda stratejik bir öneme sahip olmuştur.²⁷³

Nüfusun iller ve meslek grupları itibarıyla ayrışması kapsamında sanayii ve küçük sanatlar sektörlerinde çalışanların (kadın-erkek) 1945 yılı sayımına göre;

Çankırı ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 22 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 92 erkek; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 263 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 523 erkek-7 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 347 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 90 erkek; Kimya sanayide çalışan 9 erkek-1 kadın; Dokuma sanayiinde çalışan 77 erkek-51 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 18 erkek; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 103 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 2 erkek; Gıda, içki ve tütün sanayisinde çalışan 216 erkek-2 kadın, Giyim eşyası imalatı(sarraciye hariç) çalışan 455 erkek-30 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışanları 1 erkek; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 14 erkek; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 106 erkek-8 kadın olarak kayıtlara geçmiştir.²⁷⁴

²⁷³ Mehmet Evsile, "Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923–1950)," *History Studies: International Journal of History* 10, 8 (2018): 110–15.

²⁷⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 262.

Çankırı eskiden beri tuz, alçı, tahıl, küçükbaş hayvancılık yaygındır. 1946 yılında Çankırı’da un ve alçı fabrikası faaliyet göstermiştir.²⁷⁵

Ankara ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 241 erkek, Taş ve toprak sanayiinde çalışan 711 erkek-2 kadın; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 6.162 erke-34 kadın; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 2.743 erkek-16 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 2.891 erkek-11 kadın; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 7.429 erkek-262 kadın; Kimya sanayiinde çalışan 37 erkek-18 kadın; Dokuma sanayiinde çalışan 255 erkek-86 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 766 erkek-24 kadın; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 580 erkek-7 kadın; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 71 erkek-1 kadın; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 2.491 erkek-65 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 3.551 erkek-866 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışanları 473 erkek-18 kadın; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 146 erkek-2 kadın; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 1.595 erkek-195 kadın; Muhtelif ve muhtelif sair sanayiinde çalışan 67 erkek-37 kadın olarak kayıtlara geçmiştir.²⁷⁶

1945-50’li yıllarda Ankara’da Akköprü’de Çini İmalathanesi, Elmadağ Gazoz Fabrikası, Adil Esmer ve Ahmet Sarp’ ait Akköprü’de Doğrama ve Marangoz Atölyesi, Mahmut İpek’e ait Müneccim Yokuşu’nda İpek Fabrikası, M. Celal Harmancı’ya ait Akköprü’de Mermer Fabrikası, Akköprü’de Çini İmalathanesi, Keçiören’de Doğrama ve Marangoz Atölyesi, Mehmet Alanya’ya ait Sebat Marangoz Fabrikası, Bentderesi’nde Ünal Marangoz Fabrikası, Tahta Fabrikaları Türk A.Ş.’ye ait belediye civarında Doğrama ve Marangoz Atölyesi, Akköprü’de Yeni Turan Marangoz Fabrikası, Şemsi Demirkan’a ait Maltepe’de Yayla Maka Fabrikası, Ziya Seversöz’e ait Akköprü’de Güven Marangoz Fabrikası gibi sanayi kuruluşları

²⁷⁵ Mehmet Ali Yılmaz, Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Çankırı Halkevi (Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2017, 109.

²⁷⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 259.

bulunmaktadır.²⁷⁷ Ayrıca Etimesgut'ta 1948 yılında uçak motor fabrikası kurulmuştur.²⁷⁸

Eskişehir ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 33 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 678 erkek; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 2.086 erkek-2 kadın; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 1.266 erkek-31 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 1.534 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 3.064 erkek-36 kadın; Kimya sanayiinde çalışan 13 erkek-3 kadın; Dokuma sanayiinde çalışan 127 erkek-37 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 91 erkek; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 330 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 52 erkek; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 1.938 erkek-292 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 1.439 erkek-140 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii de çalışan 45 erkek-3 kadın; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 441 erkek-9 kadın; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 831 erkek-37 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayiinde çalışan 12 erkek olarak kayıtlara geçmiştir.²⁷⁹

Eskişehir Cer Atölyesi, 1894 yılında Anadolu-Bağdat Demir Yolu Hattının inşası için Bakım ve Onarım Atölyesi olarak kurulmuştur. Kazanhane, Çarkhane, Marangozhane, Demiryolu makası, Köprü, yol emniyeti, kantar ile ilgili malzemeler üretmeye başlayarak dışa bağımlılığın önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yılda 3-4 lokomotif ile 30 adet yük ve yolcu vagonu tamiri yapılabilmektedir. 1946 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, seferberliğin kalkması sonucunda işçilerin geri dönmesi ile Cer Atölyesinin üretim kapasitesi artmıştır. Fabrika gibi çalışan atölye sayesinde kurulan kuvvet santrali Eskişehir'in karanlık kalan bölgelerine elektrik gitmesini sağlamıştır.

²⁷⁷ Hidayet Erkan, M. Naci Erkan, Türkiye Sanayi-Ticaret Adres Kitabı, İdeal Yayın Yurdu, İstanbul 1944-1945, 18-19, 22.

²⁷⁸ Mehmet Evşile, *Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923-1950)* (Amasya Üniversitesi, 2018), 113.

²⁷⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 265.

1947 yılında Takım Fabrikası ile 1949'da yeni yemekhane, müdüriyet ve bakım binaları hizmete girmiştir.²⁸⁰

Kayseri ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 17 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 414 erkek; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 1.183 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 724 erkek-26 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 1.208 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 1.262 erkek-9 kadın; Kimya sanayiinde çalışan 20 erkek; Dokuma sanayiinde çalışan 3.439 erkek-1.005 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 53 erkek-1 kadın; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 486 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 13 erkek; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 882 erkek-68 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 2.200 erkek-191 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışanları 67 erkek-2 kadın; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları yine 67 erkek-2 kadın; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 674 erkek-178 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayiinde çalışan 3 erkek olarak kayıtlara geçmiştir.²⁸¹

Kayseri; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 1934 yılında yürürlüğe konulan Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı kapsamında inşa edilmiştir. Temel amacı, halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte uygun fiyatlı pamuklu kumaş ve iplik üretimi gerçekleştirmek olan bu tesis işletmeye yardımcı birimlerle birlikte toplam 922.500 metrekaarelik bir alan üzerine kurulmuş ve 218.000 metrekaarelik kapalı alanıyla önemli bir sanayi kompleksi hâline gelmiştir. Fabrikanın faaliyete geçtiği ilk yıl itibarıyla 2.500 erkek, 400 kadın işçi ve 155 memur istihdam edilmiştir. Üretim kapasitesi açısından değerlendirildiğinde, fabrikada ilk yıl yaklaşık 7.600 ton pamuk işlenmiş; 23.628 kirmen ile 5.750 ton iplik, 1.028 dokuma tezgâhı ile ise 18.364 metre kumaş üretilmiştir. Bu bağlamda fabrika, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde önemli bir rol üstlenmiş, özellikle tekstil sektöründe dışa bağımlılığı azaltarak yerli üretimi teşvik etmiştir. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın ekonomik ve toplumsal etkilerini ele

²⁸⁰ TÜRASAŞ, "Eskişehir Bölge Müdürlüğü Tarihçesi," TÜRASAŞ Resmî Web Sitesi, erişim 18 Eylül 2025, https://www.turasas.gov.tr/tarihcedetay/eskisehir-bolge-mudurlugu-tarihcesi?utm_source

²⁸¹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 269.

alan isimlerden biri de Falih Rıfkı Atay'dır. Atay, devletçi ekonomik politikaların halka sağladığı faydalara vurgu yaptığı yazısında fabrikanın, Türkiye'yi Amerikan bezine bağımlı olmaktan kurtardığını ifade etmiştir. Ayrıca fabrikada çalışan kadınların, geleneksel olarak yalnızca gelinliklerde gördükleri renkli kumaşların üretim sürecine tanıklık etmelerinin, yerli üretimin önemini kavramalarına vesile olduğunu belirtmiştir. Fabrikanın katkıları yalnızca ekonomik boyutta sınırlı kalmamış, Kayseri'nin sosyal ve kültürel dönüşümüne de önemli bir ivme kazandırmıştır. Çalışanların barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla inşa edilen lojmanlar, eğitim kurumları ile sportif ve kültürel etkinlikler, kent yaşamını canlandırarak modernleşme sürecini hızlandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayileşme hamlesinin sembol yapılarından biri olarak değerlendirilen Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, yalnızca ekonomik bir girişim değil aynı zamanda uluslaşma sürecinin bir parçası olarak da görülmelidir. Devlet eliyle gerçekleştirilen ilk sanayi yatırımlarından biri olması bakımından dönemin ekonomik ve politik hedefleriyle doğrudan ilişkili olan bu tesis, modern Türkiye'nin inşasında önemli bir kilometre taşı olmuştur.²⁸² Kayseri'de 1945-50 yıllarında hali hazırda Bünyan Halı İpliği Fabrikası, Kayseri Tayyare Fabrikası ve Tank Tamir Fabrikası, Bünyan Hidroelektrik Santrali, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Ankara-Kayseri Demiryolu, Kayseri-Sivas-Samsun karayolu, Kayseri-Ulukışla Demiryolu bulunuyordu. Bunlar il sanayisinin gelişmesine katkı sağlayan önemli kamu yatırımları olmuştur.²⁸³

Kırşehir ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 5 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 423 erkek; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 294 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 383 erkek-14 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışanlar 424 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışanlar 298 erkek-5 kadın; Kimya sanayiinde çalışan 1 erkek; Dokuma sanayiinde çalışan 23 erkek-73 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 6 erkek; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 29 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 4

²⁸² Yaşar Semiz – Güngör Toplu, "Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 45 (2019), 29–51.

²⁸³ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Enerji, Sanayi, Ticaret," Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, erişim 18 Eylül 2025, <https://kayseri.ktb.gov.tr/TR-55003/enerji--sanayi-ticaret.html>

erkek; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 133 erkek-3 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) 548 erkek-39 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışan yok; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 1 erkek; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 145 erkek-1 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayi çalışan yok olarak kayıtlara geçmiştir.²⁸⁴

Kırşehir’de 1945/50 yılları arasında büyük ölçekli sanayileşme yaşanmamış küçük ölçekli, tarıma dayalı işletmeler sanayi yapısını oluşturmuştur. Hayvancılık ve tarımsal ürünlerin işlenmesi un değirmenleri, taş/elektrik değirmenleri, dokuma dalında geleneksel tarzda faaliyet gösteren küçük atölyeleri bulunmaktadır.²⁸⁵

Konya ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 73 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 364 erkek; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 1.763 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 2.179 erkek-119 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 2.524 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 920 erkek; Kimya sanayiinde çalışan 9 erkek-1 kadın; Dokuma sanayiinde çalışan 1.411 erkek-881 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 125 erkek-2 kadın; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 828 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 11 erkek; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 1.211 erkek 34 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 4.534 erkek-350 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışanları 70 erkek-4 kadın; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 72 erkek-7 kadın; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 493 erkek-130 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayiinde çalışan 4 erkek olarak kayıtlara geçmiştir.²⁸⁶

Bitkisel boyarmaddelerin fazlasıyla mevcut olmasından kaynaklı Konya’da halıcılık gelişmiştir. Sızma, Sille, Ladik ve Sarayönü’nde yetişen zencifre ve kökboyadan elde edilen kırmızı boya sayesinde bu alan gelişmiştir. Konya ve çevresinde dokunan halılar Anadolu halıcılığı içerisinde önem arz etmiştir. Karaman seccade ve kilimleri Konya

²⁸⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 270.

²⁸⁵ İlhan Şahin, “Kırşehir,” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirsehir> (erişim tarihi 18 Eylül 2025).

²⁸⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, 21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı, 271.

dokumaları grubunda çok ünlü olduğu bilinmektedir. Yörükler tarafından dokunan kilimlerin Avrupa'ya ihracatı yapılmıştır. Avrupa'da bu kilimlere Karaman adını vermişlerdir. 1950'li yıllardan sonra halı üretimi artık atölyelerde değil fabrikalarda yapılmaya başlamıştır.²⁸⁷

Niğde ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 25 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 123 erkek-1 kadın; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 639 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 432 erkek-18 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 1.131 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 161 erkek; Kimya sanayiinde çalışan 8 erkek; Dokuma sanayiinde çalışan 203 erkek-429 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 26 erkek; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 241 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 4 erkek; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 440 erkek-4 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 1.441 erkek-109 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii de çalışan 8 erkek; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 19 erkek; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 463 erkek-136 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayi çalışanı bulunmamaktadır.²⁸⁸

1945/50 yıllarında Niğde ilinde büyük sanayi kuruluşları bulunmamaktadır. Daha çok tarımsal faaliyetlere ilişkin küçük işletmelerin varlığı söz konusudur. Sanayinin gelişimi sonraki yıllarda olmuştur.

Sivas ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 564 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 534 erkek-34 kadın; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 664 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 829 erkek-17 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışanlar 1462 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 1.172 erkek; Kimya sanayiinde çalışan 2 erkek; Dokuma sanayiinde çalışan 96 erkek-63 kadın;

²⁸⁷ Meral Akan ve H. Melek Hidayetoğlu, "Konya'da Cumhuriyet Döneminde Dokuma Faaliyetleri," *ARİŞ: Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 5 (2011): 2-10.

²⁸⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 273.

Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 54 erkek-2 kadın; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 99 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan 20 erkek; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 792 erkek-24 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 1.196 erkek-205 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışan 23 erkek; Hangi grupta çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 54 erkek; İhtisası belli olmayan sanayi ameliyesi 711 erkek-63 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayi çalışan 4 erkek olarak kayıtlarda verilmiştir.²⁸⁹

Sivas'ta sanayi, uzun yıllar istenilen seviyeye ulaşamamış olup, sanayileşme süreci devletin öncülüğünde 1930'lu yılların sonunda başlamıştır. Bu çerçevede, Cumhuriyet döneminde vilayette önemli sanayi tesisleri kurulmuştur. 1939'da Cer Atölyesi (TÜDEMSAŞ), 1943'te Çimento Fabrikası, 1945'te Askerî Dikimevi bu dönemin öne çıkan sanayi yatırımlarıdır. Bu kuruluşlar 1945/1950 yıllarında da aktif olmuştur. Sivas'ta sanayileşme sürecinde en önemli tesislerden biri Sivas Cer Atölyesi'dir. Demiryolu ulaşımının gelişmesine paralel olarak atölyenin üretim ve istihdam kapasitesi artırılmıştır.²⁹⁰ 1950 yılında Ulaş Devlet Üretim Çiftliği (TİGEM) kurulmuştur.²⁹¹

Yozgat ili;

Maden ocakları, tuzlalar, taş ocaklarında çalışan 6 erkek; Taş ve toprak sanayiinde çalışan 74 erkek; İnşaat, bina ve mobilya sanayiinde çalışan 376 erkek; Ağaç, saz ve kamış işleme sanayiinde çalışan 369 erkek-34 kadın; Maden işleme sanayiinde çalışan 659 erkek; Makine, cihaz ve alet imalatında çalışan 76 erkek; Kimya sanayiinde çalışan yok; Dokuma sanayiinde çalışan 21 erkek-31 kadın; Kağıt imali, kağıt ve tabi sanayiinde çalışan 36 erkek; Deri, kösele ve kürk imalatında çalışan 34 erkek; Kauçuk, selüloit, kemik, boynuz ve kehribar imalatında çalışan yok; Gıda, içki ve tütün sanayiinde çalışan 265 erkek-5 kadın; Giyim eşyası imalatı (sarraciye hariç) çalışan 565 erkek-36 kadın; Elektrik, gaz ve su istihsal ve tevzii çalışan 2 erkek; Hangi grupta

²⁸⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 276.

²⁹⁰ Celal Taşabat, "Sivas'ta Şehirsel Gelişme" (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 55-56.

²⁹¹ İlkay Noyan Yalman, "Cumhuriyetin 100. Yılında Sivas Sanayisi (1)," *Sivas Ekspres*, 18 Ekim 2023, https://www.sivasekspres.com/yazi/cumhuriyetin-100-yilinda-sivas-sanayisi-1-72426.html?utm_source

çalıştığı belli olmayan sanayi müesseseleri fen ve idare memurları 10 erkek-1 kadın; İhtisası belli olmayan sanayi amelesi 56 erkek-7 kadın; Muhtelit ve muhtelif sair sanayide çalışan 10 erkek olarak kayıtlarda verilmiştir.²⁹²

Yozgat ilinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında imalat sanayii geri düzeyde olmuştur. Sanayi kuruluşlarının neredeyse hepsi 10 kişiden daha az çalışanı olan küçük işletmelerdir. 1945-1950'li yıllarda Yozgat imalat sanayiinde önemli sayılabilecek herhangi bir gelişme olmamıştır.²⁹³

Orta Anadolu'nun ekonomik yapısı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma dayalı olup, sanayileşme süreci devlet eliyle 1930'lu yıllarda başlamıştır. Bölgedeki sanayileşme girişimleri, devletçilik politikaları doğrultusunda şekillenmiş; Kayseri'de Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Uçak Fabrikası, Sivas'ta Demiryolu Makineleri ve Çimento Fabrikası gibi sivil ve askerî tesisler sanayi altyapısının oluşumunda kritik rol oynamıştır. Ancak Yozgat, Niğde, Kırşehir gibi illerde ekonomik faaliyetler ağırlıklı olarak tarımsal üretimle sınırlı kalmış, sanayileşme süreci bölgesel farklılıklar göstermiştir.

²⁹² Türkiye İstatistik Kurumu, *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*, 278.

²⁹³ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Yozgat İli İmalat Sanayi Raporu," Kalkınma Kütüphanesi, Ağustos 2018, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/20180803145312-0.pdf>

4. SONUÇ

Bu çalışmada, 1945-1950 yılları arası Orta Anadolu bölgesinin il/ilçe/köy itibarıyla nüfus sayımları, yüz ölçümleri, coğrafi özellikleri, eğitim şartları ve kırsal kesimde yaşayan köylü/çiftçi halkın sosyo-ekonomik yapısı ele alınmıştır. Örneklem olarak seçilen Orta Anadolu üzerinden savaş sonrası ekonomi, siyasi ve toplumsal konularda yaşanan sorunlar analiz edilmiştir. 1945-1950 yılları hem geleneksel tarımın sürdüğü hem de devletin yeni kalkınma stratejilerinin başladığı bir dönemdir.

Araştırma bulguları göstermektedir ki, bu dönemde nüfusun çoğunluğu kırsal kesimde yaşamakta ve tarım yaparak geçimini sağlamaktadır. Bu nedenle de tarım, Türkiye'deki ekonomik yapının temel taşıdır. Ancak toprak dağılımındaki adaletsizlik, üretim araçlarının ve tekniklerinin yetersizlikleri, devletin yanlış politikaları gibi nedenlerden dolayı köylü kesimin yaşam koşulları olumsuz etkilenmiş, yoksulluk gün yüzüne çıkmıştır. Çok partili hayata geçiş süreci ile gelen siyasi rekabet sonucu, kırsal kesimin sosyo-ekonomik sorunları siyasi boyut kazanmıştır. Böylelikle köylü-çiftçi sorunları hedef olarak belirlenmiş ve siyasi söylemlerde konu edinilmiştir. Devlet, savaşın sona ermesinin ardından ülkeyi kalkındırmak ve üretimi artırmak amacıyla bazı adımlar atmış olsa da, yapılan politik uygulamalar büyük toprak sahiplerini ve şehirli tüccarları kapsamış; köylü kesim bu uygulamalardan faydalanamamıştır. Özellikle 1949 yılında artan vergiler, yükselen enflasyon gibi zorlu durumlar kırsal kesimde ekonomik ve toplumsal sorun haline gelerek hayvan sayılarında düşüşe ve tarımsal üretimin aksamasına bu nedenle alınan mahsulün azalmasına neden olmuştur.

1946 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte köylü halk önemli bir seçmen kitlesi olarak görülmüş ve bu kitlenin yaşadığı tüm sıkıntılar gün yüzüne çıkartılarak iktidar yarışlarında politik söylemlere konu edilmiştir. Ancak tam anlamıyla köylünün, kırsal kesimin sorunları çözüme kavuşmamıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin genel kırsal yaşam yapısını temsil etmesi açısından Orta Anadolu bölgesi örneklenmiştir. Bölge halkının devlet kaynaklı yaşadığı problemler ele alınan başlıca konulardan olmuştur.

Orta Anadolu göç veren bir bölge olmasının yanı sıra bazı dönemlerde de göç almıştır. Toprakların veriminin düşük olması ve makineleşmenin yetersiz oluşu tarımsal faaliyetleri kısıtlamıştır. Çiftçilik dışındaki istihdam olanaklarının sınırlı olması bu göçlerin başlıca nedenlerindendir. Bu göçler, bölgenin geleneksel yapısında bozulmalara, şehirlerde nüfusun yoğunlaşmasına ve gecekondulaşmaya neden olmuştur. Ekonomi kaynaklı yapılan bu göçler aile bağları, sosyal yapı ve eğitim alanlarında dönüşüme sebep olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün fikriyle ve siyasi desteğiyle CHP tarafından kurulan ve 1932'de faaliyete geçen halkevleri, halkı eğitmek ve cumhuriyet ideolojisinin halk tarafından benimsenmesini sağlamak için kurulmuştur. Bu bağlamda geleneksel yaşam tarzının hâkim olduğu Orta Anadolu'da (Ankara, Konya, Eskişehir, Çankırı, Kayseri, Niğde, Yozgat, Sivas, Kırşehir) açılan halkevleri; sanatsal faaliyetleri, okuma-yazma kursları, düzenlenen etkinlikler ve konferanslar ile halkın eğitim ve kültürel gelişimine katkı sağlama görevini üstlenmiştir. Bu kurumlar sayesinde kadınların kamuda faaliyet göstermesi laikliğin ve demokrasinin inşasına katkı sağlamıştır. Halkevleri, Orta Anadolu gibi kırsal kesimin kültürel gelişimi için fayda sağlayan en nihai kurum olmuştur. Açılan Köy Enstitüleri ise köylü halkın tarım, ziraat, zanaat ve küçük ölçekli sanayii işlerinde eğitim alarak gelişmesini buradan öğrendiklerini hayatlarına entegre etmeleri konusunda fayda sağlamıştır.

Sonuç olarak, 1945-1950 yılları Türkiye kırsalında sosyo-ekonomik kırılmaların yaşandığı, köylü ve çiftçilerin hem ekonomik hem de siyasal dönüşüme maruz kaldığı bir dönem olmuştur. Bu çalışma, bir dönemi analiz etmekten öte Türkiye'nin kırsal kesiminde yaşanan problemlere dair nitelikli bir anlayış sunmak, köylü ve çiftçilerin yaşadığı ekonomik sorunların temelini betimlemek ve dönemin siyasi politikalarının tüm bu konulara etkisini ortaya koymaktır. Böylece Türkiye'nin yakın geçmişindeki yanlış siyaset sonucu ortaya çıkmış sosyo-ekonomik sorunların bir daha yaşanmaması için bugüne ve geleceğe ışık tutması hedeflenmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 30.10.26.148.1.0.0., 6–9.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 30.10.26.148.18.0.0., 1–3.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 30.18.1.2.129.56.19., 1.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 30.18.1.2.131.26.11.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 30.18.92.78.14.1.2., 1.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.227.895.1. Büro 1, 1–7.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.311.1, 1–141.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.837.310.1. Büro 5, 1–2.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.837.310.2. Büro 5, 1–142.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.841.327.3, 1–243.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.988.826.3. Büro 5, 1–5.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.990.831.1. Büro 5, 1–102.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.1024.941.1. Büro 5, 1–4.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.0.0.1075.1113.3.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490.1.579.2302.3.0.0.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 490-1-0-0-23.114.2., 1–3.

Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Cumhuriyet Arşivi*. Belge No: 51.0.12.103.37.0.0., 2–3.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. *Zirai Bünye ve İstihsal 1946-1953*, DİE Matbaası Ankara 1954,

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. *Zirai Bünye ve İstihsal 1934–1950*, DİE Matbaası, Ankara, 1951.

T.C. Ziraat Vekaleti. *Türkiye’de Tarım: 1945 Yılı İstatistik Yıllığı*. Ankara: Devlet Basımevi, 1946.

Tarım Bakanlığı Arşivi. *Makineleşme Raporları (Kayseri, 1948)*. Ankara: Devlet Matbaası, 1949.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). Zabıt Ceridesi. 1 Mart 1935. 1. Ankara: TBMM Yayınları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *İl ve İlçe Yüzölçümleri*. Ankara: TÜİK Yayınları, 2019

Türkiye İstatistik Kurumu. *21.10.1945 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1948.

Türkiye İstatistik Kurumu. *22 Ekim 1950 Genel Nüfus Sayımı*. Cilt 1. Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1950.

Türkiye İstatistik Kurumu. *22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1955.

Türkiye İstatistik Kurumu. *Nüfusun Vilayet ve Kazalar İtibarile Köylerin de Nüfus Gruplarına Göre Dağılışı 1950*.

Türkiye İstatistik Kurumu. *Nüfusun Vilayet ve Kazalar İtibarile Köylerin de Nüfus Gruplarına Göre Dağılışı 1950*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 1948.

Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye Seçim İstatistikleri 1923–2011*. Ankara: TÜİK Yayınları, 2012.

Sürelî Yayınlar

“Ankara Government to Have Full Powers in War or Crisis.” The New York Times, January 19, 1940, 12

“Ankara Tax Raises Diplomatic Issues.” The New York Times, September 12, 1943, 46.

“Turk Will Loan Here.” The New York Times, December 30, 1945, 3.

“Turkey Frees Debtors.” The New York Times, December 6, 1943, 14.

“Turkey Grants Funds to Farmers.” The New York Times, July 10, 1940, 34.

“Turks Safeguard Wheat.” The New York Times, May 26, 1942, 6.

The New York Times. “Turks Plan Economic Defense.” January 3, 1940, 4.

Ülke Gazetesi. ““Öğretmen Evleri İnşaatı İlerliyor.” 13 Ekim 1948.”

Ülke Gazetesi. “Cumhuriyet Sivas.” 27 Ekim 1948.

Ülke Gazetesi. “Sanat Enstitüsünün Bilmediğimiz Tarafları.” 15 Temmuz 1948.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet Gökçe, *Türkiye’de Kara Taşımacılığında Geleneksel Yöntemler: Kervanlar ve Devecilik (1923–1950)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.

Akbulut, Gülpınar. “Sivas Şehrinin Tarihi Coğrafyası.” *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 35/2 (2009): 212–222.

Akkaya, Bülent. “Nevşehir Halkevi ve Faaliyetleri (1936–1951).” *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. 11/3 (2021): 1672–1688.

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Ankara Valiliği İl Turizm Müdürlüğü. *Tam Donanımlı Dijital Hastane Kılavuzu*. Ankara: Ankara İl Turizm Müdürlüğü, 1995.

Arıkan, Zeki. “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 6/23 (1999): 261–281.

Atalay, İbrahim. *Türkiye Coğrafyası*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1994.

Aydemir, Burak. “II. Dünya Savaşı Sonrasında (1945–1950) Türkiye'nin İktisadî Durumu ve Sosyal Hayatta Yaşanan Gelişmeler.” *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*. 5/1 (2021): 73–89.

Aydın, Korkud Mehmet. “Millî Korunma Kanununun Hayata Geçirilişi (1940) ve Tek Parti Dönemi Uygulamaları.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 29/1 (2019): 413–428.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Millî Eğitim: Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları İstatistikleri 1944–1945*. Ankara, 1947.

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. *Millî Eğitim Meslek Teknik ve Yükseköğretim İstatistikleri 1945–1946*.

Büyükbş, Derya. “1928–1960 Arası Yozgat İlinin Sosyo-Kültürel Tarihi.” *Journal of International Social Sciences Academic Researches*. 4/1 (2020): 98–118.

C.H.P. *Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı*. Ankara: C.H.P. Genel Merkezi Yayınları, 1948.

Cem, İsmail. *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Cicioğlu, Hasan. *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Ortaöğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985

Çakıcı, Salih. “1950–1954 Arası Demokrat Parti’nin Tarım Politikası.” Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2013.

Çamlıca, Tuğba. “Eskişehir Halkevi Yurt ve Kültür Dergisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi.” Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2012.

Çankırı İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, “Çankırı Hakkında.” (Erişim Tarihi 7 Eylül 2025), <https://cankiri.tarimorman.gov.tr/Link/38/Cankiri-Hakkinda>

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. “İlimiz Coğrafyası.” Yozgat Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü. (Erişim Tarihi 8 Eylül 2025). <https://yozgat.csb.gov.tr/ilimiz-cografyasi-i-2341>

Çomaklı, Şeyma Elif, Ferhat Koç ve Kürşat Elmas Yıldırım. “Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Toprak Mahsulleri Vergisi.” *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 4/2 (2012): 61–70.

Darkot, Besim. “Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri Hakkında.” *Türk Coğrafya Dergisi*. 13–14 (2014): 141–149.

Demir, Gönül Türkan. *Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Çankırı Halkevi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2018.

- Demir, Şerif. “Bir Liderin Doğuşu: Adnan Menderes (1945–1954).” *Başbakan Adnan Menderes’in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, (2012): 1-46
- Demir, Şerif. *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*. İstanbul: Paraf Yayınları, 2010.
- Demir, Şerif. “Modern Türkiye’de Siyasal Yaşam ve Demokrasi”, *Modern Türkiye Tarihi*, Ankara: Pegem Akademi, (2019), 175-211
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. *Kayseri İli İklim Verileri (1970–2019)*. Ankara: DMİ Yayınları, 2020.
- Doğanay, Hayati, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi, 1994.
- Doğanay, Hayati. *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi, 1997.
- Dokuyan, Sabit. “1945–1950 Yılları Arası Türkiye Siyasi Yapı, Ekonomi, Dış Politika, Eğitim ve Sosyo-Kültürel Yapı, Din, Askeri Yapı ve Basın.” Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2013
- Emiroğlu, Aytaç, Nurettin Koçyiğit ve Salih Kesici. “Demokrat Parti Yönetiminde Ekonomik Politikalar.” *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8 (2012): 78–92.
- Erinç, Sırrı. *Türkiye Fiziki Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984.
- Erkan, Hidayet, ve M. Naci Erkan. *Türkiye Sanayi-Ticaret Adres Kitabı*. İstanbul: İdeal Yayın Yurdu, 1944–1945.
- Ertem, Barış. Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı.” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12/21 (2009): 377-397.
- Evsile, Mehmet. “Demokrat Döneminde Sağlık Hizmetleri.” *History Studies*. 13/2 (2021): 407–412.
- Evsile, Mehmet. Cumhuriyet Döneminde Sanayileşme Faaliyetleri (1923- 1950). *History Studies*, 10, 8, Amasya: Amasya Üniversitesi, 2018.
- Gözcü, Alev. “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 62 (2018): 85–108.

- Gündüz, Mustafa. “Türkiye’de Köy Enstitüleri ve İvriz Köy Enstitüsü Örneği.” *Milli Eğitim Dergisi*. 170 (2006): 139–160
- Güneri, Mustafa. *Hasanoğlu Köy Enstitüsü Kurulurken 1941–1951*. İstanbul: Tarih Vakfı/Yayın, 2004.
- Harita Genel Müdürlüğü, İl ve İlçe Yüzölçümleri, (erişim 1 Eylül 2025), <https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri>. Harita Genel Müdürlüğü
- İnan, Afet. *Türkiye Halk Evleri ve Halk Odaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1943.
- İzbirak, Reşat. “Eskişehir’le Çifteler Çevresinde Bir Coğrafya Gezisi.” *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*. 3/5–6 (1950): 507-521
- Karacaer Çakır, Gül. “Cumhuriyet Dönemi Toplum Sağlığı Politikalarında Bulaşıcı Hastalıklar 1920–1940.” *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 53 (2021): 202–228.
- Kaştan, Yüksel. "Atatürk Dönemi’nde Tarım Alanında Yapılan Yenileşme Hareketleri." *Tarih ve Medeniyetler Tarihi IV: Bildiriler*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.
- Katpatuka, İç Anadolu Bölgesi Haritası, Vikipedi, (Erişim Tarihi 6 Kasım 2006), https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:I%C3%A7_anadolu_b%C3%B6lgesi.svg
- Kızılelma, Yakup; Çelik, Mehmet; Karabulut, Murat. “İç Anadolu Bölgesinde Sıcaklık ve Yağışların Trend Analizi.” *Türk Coğrafya Dergisi*. 64 (2015): 1-10.
- Kızılkaya, Ahmed. “Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi,” *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. 5/12 (2016): 85–95.
- Koçer, Gülsün ve Özcan, Mustafa. “Konya’da Halkevlerinin Kapatılması ve Binalarının Kullanılması Üzerine Bir Araştırma.” *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23/4 (2021): 1618-1625.
- Koçtürk, Oğuzhan Murat ve Mehmet Gölalan. “1923–1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi.” *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. 45/2 (2020): 48–65.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.
- Louis, Herbert. "İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları." *Türk Coğrafya Dergisi*. 1 (1943): 51-70.

- Mehmet Ali Yılmaz, *Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Çankırı Halkevi*. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2017.
- Meral Akan ve H. Melek Hidayetoğlu, "Konya'da Cumhuriyet Döneminde Dokuma Faaliyetleri." *ARİŞ: Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 5 (2011): 2-10.
- Millî Eğitim Bakanlığı, 1948 Yıllık Raporu. Ankara: MEB Yayınları, 1948.
- Nevin Coşar, "Demokrat Parti Dönemi Maliye Politikası." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 60/1 (2005): 29-58.
- Niğde İli Genel Coğrafi Özellikleri. Niğde: Niğde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- Önge, Selma. "Ortayayla ve 4 Eylül Dergilerine Göre Sivas Halkevi." Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2017.
- Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayın, 2014.
- Özdemir, Ali Ulvi. "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP ve Hükümet ile İlişkileri (1945–1946)." *Atatürk Yolu Dergisi*. 14/55 (2014): 177–242.
- Özgür, Bağcı. *1950'li Yıllarda Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2025.
- Öztürk, İsmail Mert. "İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Olağanüstü Ekonomik Kararlar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi." *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 32/54 (2013): 135–166.
- Sander, Oral. *Türk-Amerikan İlişkileri 1947–1964*. Ankara: İmge Yayın, 2016.
- Sarı, Nebahat. "İç Anadolu Bölgesi'nde Sebze Tarımı ve Potansiyeli İç Anadolu Bölgesi." *I. Tarım ve Gıda Kongresi*. Niğde, 2013.
- Şahin, Güneş. "Cumhuriyet'in On Beşinci Yılında Kırşehir." *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 42/75 (2023): 1001-119.
- Şahin, Güneş. *Bozkır'da Bir Kültür Yuvası: Kırşehir Halkevi (1936–1951)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Şahin, Meral. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yozgat'ta Demografik Yapı (1878–1950)." Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2023.
- Şanal, Mustafa. "Atatürk Döneminde Kayseri Halkevi ve Faaliyetleri (1932–1938)." *Atatürk Araştırma Dergisi*. 22/64–66 (2006): 261–292.

Şaşmaz, Hasan Çağrı. “İdari Yapılanmalara Dair Hukuki Düzenlemeler,” *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 5/1 (2022): 53-72.

Şimşir, Sebahattin. “Cumhuriyet Arşiv Kayıtlarına Göre Türkiye’de Tohum Çeşidi Islahına Dair Çalışmalar (1930–1960).” Hazırlayan Arzu Güvenç Saygın ve Murat Saygın. *Türkiye’de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 2018.

Talip Kurşuncu, “Köy Enstitüleri Projesi ve Bir Örneklem Olarak Pazarören Köy Enstitüsü.” Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018

Taşdemir, Serap. “Sivas Halkevi Dergisi: Ortayayla (4 Eylül).” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 18/53 (2002): 405–421.

Topçu, Selahattin. “Türkiye İllerinin 1945–1970 Yılları Sayım Devresi İtibariyle Cinsiyet Açısından Nüfus Artışları.” Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1971.

Tümertekin, Erol ve Nazmiye Özgüç. *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi, 2015

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı. *Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihçesi*. Ankara: MEB, 2019.

Uyar, Hakkı. “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları.” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 9/20–21 (2010): 233–271.

Ünsal, Veli. *Eskiçağ’da Kırşehir ve Çevresi*. Ankara: İKSAD Yayınevi, 2024.

Yapıcı, Hasan. "Dünya’da Konjonktürel Değişimler ve CHP: 3. ve 7. Kurultayların Türkiye’ye Yansımaları." *Belgi Dergisi*. 22 (2021): 353–375.

Yaşar, Volkan ve Kalemli, Hüseyin. “Türkiye’nin Modernleşme Sürecinde Ankara Halkevi ve Faaliyetleri (1932–1951) ”. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Yılmaz, Durmuş ve Akhan, Nadire Emel (Süntar). “İlk Dönem Halkevlerinin Eğitim Faaliyetleri: Konya Halkevi Örneği.” *Karadeniz Araştırmaları*. 8/29 (2011): 59-95.

Yunus Koç. “Yozgat.” *TDV İA* 43, İstanbul, 2013: 559-564.

Web Sayfası

İlhan Şahin, “Kırşehir.” TDV İslâm Ansiklopedisi, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2022, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirsehir> (erişim tarihi 18 Eylül 2025).

T.C. İçişleri Bakanlığı. “İl ve İlçe Kuruluş Tarihleri.” (Erişim 2 Eylül 2025) <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/il-ve-ilce-kurulus-tarihleri>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Enerji, Sanayi, Ticaret," Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, erişim 18 Eylül 2025, <https://kayseri.ktb.gov.tr/TR-55003/enerji--sanayi-ticaret.html>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "Yozgat İli İmalat Sanayi Raporu." Kalkınma Kütüphanesi, Ağustos 2018, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/20180803145312-0.pdf>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eskişehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: Coğrafya Yapısı, (erişim 3 Eylül 2025) <https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-70841/cografya-yapisi.html>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. “Coğrafya.” Kırşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (Erişim Tarihi 8 Eylül 2025). <https://kirsehir.ktb.gov.tr/TR-64748/cografya.html>

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. *Kayseri İl Raporu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020.

T.C. Sağlık Bakanlığı, “Tarihçe.” Sağlık Bakanlığı Resmî Web Sitesi, (Erişim Tarihi 12 Ağustos 2024), <https://www.saglik.gov.tr/TR-11492/tarihce.html>

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Niğde İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. “Niğde’yi Tanıyalım.” (Erişim tarihi: 5.9.2025). <https://nigde.tarimorman.gov.tr/Menu/10/Nigdeyi-Taniyalim>

EKLER

EK A Kayseri Halkevi Binası²⁹⁴

²⁹⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No: 490.1.0.0.1075.1113.3., 9.

EK B Kayseri Halk Evi'nin Düzenlemiş Olduğu Kayak Sporu ²⁹⁵

²⁹⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No: 1075.1113.3., 5.

EK C Sivas Halkevi Binası ²⁹⁶

²⁹⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı, *Cumhuriyet Arşivi*, Belge No: 490.1.0.0.1077.1120.3., 36.

[illegible]